

Березін А.П., здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Костик Є. П., к.і.н., доц. кафедри економіки
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що інвестиційна діяльність є ключовим чинником економічного розвитку країни, особливо в умовах сучасних викликів, таких як війна, економічна трансформація та інтеграція з європейськими структурами. Державні інструменти і методи впливу формують інституційне, правове, фінансове та інформаційне середовище, які значно впливають на привабливість України для внутрішніх та іноземних інвесторів.

Ціль роботи полягає у вивченні й систематизації сучасних інструментів та методів державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні, визначенні їх ролі у формуванні сприятливого інвестиційного клімату та підвищенні ефективності інвестиційних процесів.

Результати і обговорення. Інструменти та методи державного впливу на інвестиційну діяльність є ключовими операційними елементами, що забезпечують практичну реалізацію цілей, принципів і функцій державної інвестиційної політики. Вони формують інституційне, фінансове, правове та інформаційне середовище, в якому відбувається залучення, розподіл і використання інвестиційних ресурсів.

Основна суть інструментів державного інвестиційного впливу полягає у комплексному застосуванні методів [1]: правових; економічних; організаційно-адміністративних для розвитку інфраструктури; інформаційно-комунікаційних, спрямованих на підвищення прозорості та доступності інформації; інституційних, що забезпечують управління і контроль.

Правова база інвестиційного клімату – це сукупність нормативно-правових актів, що регулюють: створення, функціонування та ліквідацію суб'єктів інвестиційної діяльності; порядок залучення, використання та повернення інвестицій; гарантії прав інвесторів (національних і іноземних); механізми вирішення інвестиційних спорів; податкове, митне, земельне та корпоративне регулювання [2].

Правова база інвестиційного клімату виконує три ключові функції: *захисну* – гарантує недоторканність капіталу та прибутку; *стимулюючу* – створює пільгові режими, преференції, державні гарантії; *регулюючу* – встановлює чіткі «правила гри» для всіх учасників ринку.

Роль правової бази у формуванні сприятливого інвестиційного клімату проявляється через чотири ключових механізми: *стабільність* (відсутність частих змін «правил гри») - права стабільність законодавства дає інвесторам можливість прогнозувати рентабельність вкладень, адже несподівані зміни (наприклад, ретроспективне оподаткування) можуть створити ризик втрати капіталу або зниження доходу; *прозорість* (відкриті реєстри – доступ інвесторів до актуальної інформації про право власності, судові рішення чи ліцензії зменшує ризики та підвищує довіру); *ефективність правосуддя* (швидке та неупереджене вирішення спорів – ефективна судова система спрощує вирішення конфліктів між інвесторами, державою чи контрагентами, а також гарантує виконання контрактів); *гармонізація з міжнародними стандартами* (відповідність нормам СОТ, ОЕСД, ЕУ – узгодженість нормативної бази із вимогами міжнародних організацій зменшує регуляторні бар'єри для бізнесу, створює передумови для залучення іноземних інвесторів).

Економічні інструменти інвестиційного клімату в Україні включають податкові стимули, бюджетні заходи і кредитно-фінансову підтримку, які спрямовані на стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій та розвиток бізнесу.

Податкові стимули. В Україні існують звільнення від ПДВ на імпорт нового обладнання, що дозволяє знизити початкові інвестиційні витрати. Податкова знижка на нові інвестиції може сягати 50%, даючи пряму фінансову мотивацію для капіталовкладень. У спеціальних економічних зонах (СЕЗ) встановлено 0% корпоративного податку до 2030 року, що робить такі зони привабливими для інвесторів. Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» № 1116-ІХ забезпечує додаткові пільги: податкові канікули на прибуток до 5 років, звільнення від ввізного мита та ПДВ на обладнання, пільги зі сплати землі, що підвищує інвестиційну привабливість [3]. Світовий банк у 2024 році показав, що такі податкові стимули можуть збільшувати ПІІ на 12-18%, але лише за умови стабільності правового поля [4; 5].

Бюджетні інструменти. За даними Держстату, у січні-червні 2025 року було освоєно 280,18 млрд грн капітальних інвестицій. Це включає вкладення в основний капітал (машини, обладнання, будівництво, інтелектуальну власність). Темпи зростання сповільнилися до 30,6% (порівняно з 32,5% у першому кварталі 2025 року та 35,1% за весь 2024 рік). Для контексту, у 2024 році загальний обсяг інвестицій склав 534,4 млрд грн. Основним джерелом залишаються власні кошти підприємств (73,7% від загального обсягу), що підкреслює роль приватного сектору [6].

Кредитно-фінансові інструменти. Експортно-кредитне агентство (ЕКА) надає страхування експортних контрактів, що підтримує експортно орієнтовані підприємства у зниженні ризиків [7]. Фонд розвитку

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

підприємництва пропонує пільгові кредити під ставки 5-7-9%, що робить капітал доступнішим для малого і середнього бізнесу.

Ці інструменти є складовими комплексної політики, що має стимулювати інвесторів, знижувати бар'єри та підвищувати конкурентоспроможність України. Водночас багато з ефектів цих стимулів залежать від стабільності правового середовища та ефективності державного адміністрування.

Організаційно-адміністративні інструменти інвестиційного клімату України включають механізми, які забезпечують спеціальні умови для інвестиційної діяльності, створення конкурентних переваг і сприяння розвитку інфраструктури.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) та індустріальні парки. На території СЕЗ діють податкові та митні пільги терміном до 10 років, зокрема звільнення від податку на прибуток, ПДВ, мито на імпорт обладнання. Прикладом успішного інвестиційного проєкту є індустріальний парк «Біла Церква», де залучено понад 120 млн доларів прямих інвестицій, що свідчить про ефективність такої моделі залучення капіталу. СЕЗ регулюються законом України і мають на меті створення спеціального правового режиму для стимуляції експорту, впровадження нових технологій і розвитку виробництва.

Індустріальні парки в Україні є потужним інвестиційним інструментом, що створює основу для розвитку промисловості та економіки. Станом на вересень 2025 року в Україні зареєстровано понад 100 індустріальних парків, лише за останні два роки їх кількість збільшилася на 50 %. Індустріальні парки створюють робочі місця, а кожна гривня державних інвестицій у їхній розвиток приносить 5-6 гривень приватних інвестицій [8].

Публічно-приватне партнерство (ППП) [9]. На 2025 рік в Україні реалізується десятки PPP-проєктів, що охоплюють різні галузі економіки. Популярною моделлю є BOT (build-operate-transfer), за якою приватний партнер будує, експлуатує і передає об'єкт у державну власність після закінчення терміну. PPP сприяє розподілу ризиків між державою та інвесторами і мобілізує додаткові ресурси для розвитку.

Державні інвестиційні агентства [10]. UkraineInvest виконує роль «єдиної точки входу» для інвесторів, забезпечуючи комплексний супровід інвестиційних проєктів від початку до завершення. У 2024 році обсяг супроводу інвестицій через UkraineInvest досяг 2,1 млрд доларів, що демонструє значний вплив агентства на покращення клімату для інвестування. Агентство також координує інформаційну підтримку, зв'язки з бізнесом, допомогу в узгодженні дозвільних процедур та має на меті зменшення адміністративних бар'єрів.

Слід зауважити, що країни, які впроваджують цифрові інвестиційні платформи, залучають на 35% більше прямих іноземних інвестицій, оскільки такі платформи суттєво підвищують доступність, прозорість і швидкість інвестиційних процесів. Цифрові платформи концентрують усі необхідні дані – юридичні, фінансові, адміністративні – в одному місці, що значно полегшує пошук партнерів, оцінку проєктів і подання інвестиційних заявок. Електронні сервіси скорочують час оформлення документів, дозволів та ліцензій, зменшуючи бюрократичні бар'єри для інвесторів. Відкриті та прозорі дані про законодавство, інвестиційні можливості та умови інвестування зменшують ризики, пов'язані з корупцією та непередбачуваністю. Цифрові платформи можуть інтегруватися з міжнародними реєстрами, фінансовими системами та нормативними актами, що полегшує участь глобальних інвесторів. Так, Сінгапур, Швейцарія, Мальта і Литва активно розвивають інвестиційні цифрові сервіси, що приваблює інвестиції у фінтех, блокчейн, криптовалюти та стартапи. Швейцарія завдяки чіткому регулюванню та цифровим платформам стала провідним центром для ICO та токенизації активів. Платформи в Іспанії і Португалії підтримують цифрових кочівників і фрілансерів, що теж забезпечує додатковий приплив капіталу в економіку [11].

Для України впровадження таких цифрових інвестиційних платформ може стати ключовим драйвером інвестиційного зростання, знижуючи юридичні та адміністративні бар'єри і роблячи інвестиції більш доступними для міжнародних партнерів.

Такі інструменти взаємодіють як єдиний механізм державного регулювання, спрямований на створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення балансу між державними і приватними інтересами в інвестиційній сфері.

Методи державного впливу на інвестиційний клімат в Україні охоплюють сукупність способів застосування інвестиційних інструментів, які мають на меті створення сприятливих умов для залучення капіталу та розвитку економіки. Вони поділяються на прямі, непрямі та змішані методи, а також включають сучасні технологічні й соціально відповідальні підходи.

Прямі методи – державні інвестиції спрямовують бюджетні кошти безпосередньо в інфраструктуру, виробництво, освіту та інші стратегічні напрямки, субсидування приватного бізнесу, особливо малого і середнього, за допомогою грантів, пільгових кредитів або податкових канікул, гарантії держави перед інвесторами – це забезпечення безпеки вкладень, наприклад, у вигляді кредитних гарантій або страхування ризиків.

Непрямі методи – податкове регулювання з використанням стимулюючих податкових ставок, відстрочки платежів або податкових пільг, що підвищує привабливість інвестиційних проєктів, амортизаційна політика, яка дозволяє швидше списувати капітальні витрати, знижуючи оподаткування прибутку, регуляторна дерегуляція, яка спрямована на зменшення бюрократичних перепон, скорочення дозвільних процедур і скасування надмірних стандартів.

Змішані методи – публічно-приватне партнерство, що дозволяє поєднати ресурси держави і бізнесу для реалізації великих інфраструктурних проєктів, кластерна політика, яка стимулює створення промислових і науково-технічних кластерів для підвищення конкурентоспроможності, інноваційні гранти, що сприяють

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

розвитку технологічних стартапів та наукових розробок, інтегруючи фінансування з державних і приватних джерел.

Цифрові методи – впровадження блокчейну для забезпечення прозорості тендерів і контрактів та використання штучного інтелекту (AI) для аналізу інвестиційних проєктів, що знижує корупційні ризики і підвищує ефективність прийняття рішень.

Ризик-орієнтовані методи – страхування воєнних і політичних ризиків через міжнародні інституції, такі як MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency), DFC (Development Finance Corporation) та ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку).

ESG-методи (екологічні, соціальні та управлінські) – запровадження зеленої таксономії для екологічно відповідальних інвестицій, випуск соціальних облігацій і підтримка корпоративної соціальної відповідальності, що приваблює відповідальних інвесторів [12].

Висновки. Отже, інструменти та методи державного впливу на інвестиційну діяльність формують комплексний механізм реалізації ДПП. У сучасних умовах ефективність залежить від: гнучкості та адаптивності інструментів; інтеграції цифрових технологій; балансу між прямим і непрямим впливом; врахування ESG та воєнних ризиків. Для України пріоритетами є: розширення ППП, цифровізація процесів, страхування ризиків, розвиток індустріальних парків. Успіх залежить від стабільності правового поля, прозорості та партнерства держави й бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Нечипорук О. (2021). Класифікаційні ознаки інструментарію інвестиційної політики держави. *Економіка та суспільство*, (26). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-55>.
2. Квасній Л.Г., Грицко Р.Ю. Інституційні та правові засади формування інтегрованого інвестиційного клімату в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Економічні науки. Випуск 3 (79), 2025. С. 55-62. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/79-6>.
3. Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
4. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua>.
5. World Bank. Ukraine's Business Environment to Improve with World Bank Support. URL: <https://www.worldbank.org>.
6. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Експортно-кредитне агентство (ЕКА). Офіційний сайт. URL: www.eca.gov.ua.
8. Мільярд на зростання індустріальних парків – драйвер економіки чи гроші на вітер? URL: <https://voxukraine.org/milyard-na-zrostannya-industrialnyh-parkiv-drajver-ekonomiky-chy-groshti-na-viter>.
9. Public-Private Partnerships in Ukraine: 2020-2025. London, 2025. 145 p. URL: <https://www.ebrd.com/ukraine-ppp>.
10. Invest in Ukraine. Офіційний портал. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua>.
11. McKinsey Global Institute. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/overview>.
12. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/index_en.

Беспалова А.В., магістрантка, 1 р.н., гр. ЕПМ-23, ФБСО
Науковий керівник: Грабчук І.Л., завідувач кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту, д.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕФЕКТИВНІСТЬ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ФАКТОРИ УСПІХУ ТА АДАПТАЦІЯ ПІДСАНКЦІЙНИХ КРАЇН

Санкції – це один з основних інструментів міжнародного впливу, які застосовуються державами або ж групами держав для трансформації політики певної країни чи примусу до виконання міжнародних норм. Вони можуть мати різний характер та цілі. Основні види санкцій охоплюють економічні обмеження, фінансові заборони, політичні та військові заходи. Так, економічні санкції передбачають торгові ембарго, заборону інвестицій та заморожування активів. Фінансові санкції обмежують доступ країни до міжнародних фінансових ринків та банківських операцій. Політичні санкції включають дипломатичні обмеження, заборону на поїздки для посадовців та призупинення двосторонніх відносин. Військові санкції не допускають постачання зброї та обмежують співпрацю в сфері оборони.

Основною метою застосування санкцій є зміна політики уряду країни-одержувача, припиненні агресивних дій, порушення прав людини чи міжнародного права, а також у тиску на конкретних осіб, причетних до порушень. Проте санкції мають ряд певних переваг. Вони дозволяють здійснювати тиск на державу мирним шляхом, без застосування військової сили. Більше того, санкції демонструють міжнародну солідарність держав у відповідь на порушення міжнародних норм. Грунтовною перевагою є гнучкість цього інструменту, адже санкції можуть бути вибірковими та спрямованими на окремі сектори економіки або конкретних осіб.

Варто враховувати, що санкції мають і значні обмеження. Вони можуть завдавати економічних втрат країнам-ініціаторам, особливо якщо ці держави активно торгують з санкціонованою країною. Нерідко уряди авторитарних режимів знаходять способи уникнути санкцій, шукаючи альтернативні джерела фінансування та підтримку союзників. Санкції можуть негативно впливати на населення країни-одержувача, негативно впливаючи на соціально-економічні умови, але не змінюючи політичної поведінки уряду.

Ефективність санкцій варіюється залежно від конкретного випадку. Так, санкції проти Південної Африки в 1980-х роках сприяли скасуванню апартеїду, а обмеження проти Ірану у 2010-х роках вплинули на переговори щодо ядерної програми. Водночас санкції проти Куби та Північної Кореї протягом десятиліть не змогли змінити політику урядів, а часткові санкції проти Росії після 2014 року лише обмежили економічне зростання без зміни зовнішньополітичного курсу.

Окрім цього, важливим аспектом є вплив санкцій на глобальні економічні процеси. Запровадження обмежень проти однієї країни може спричинити ланцюгову реакцію на міжнародних ринках: зміну цін на енергоресурси, порушення логістичних ланцюгів, нестабільність валют та перерозподіл торговельних потоків. Наприклад, санкції проти великих експортерів сировини можуть призвести до дефіциту на світових ринках, що, у свою чергу, впливає на інші держави, навіть ті, які не беруть безпосередньої участі у санкційній політиці [2, с. 37]. Таким чином, санкції мають не лише локальний, а й глобальний економічний ефект.

Ще одним важливим фактором є адаптивність країн-одержувачів до санкційного тиску. З плином часу держави розробляють стратегії обходу обмежень, включаючи розвиток внутрішнього виробництва, диверсифікацію торговельних партнерів, використання альтернативних фінансових систем або тінювих схем. Це знижує ефективність санкцій у довгостроковій перспективі. Яскравим прикладом адаптації держави до санкційного тиску є російська федерація після запровадження масштабних міжнародних санкцій з 2022 року. Попри суттєві обмеження у фінансовій, енергетичній та технологічній сферах, країна поступово виробила механізми пристосування до нових умов. По-перше, відбулася диверсифікація зовнішньоторговельних партнерів. Якщо до санкцій значна частина експорту енергоресурсів була орієнтована на європейський ринок, то згодом основними покупцями нафти й газу стали Китай та Індія. По-друге, росія активно використовує альтернативні фінансові механізми, зменшуючи залежність від західних платіжних систем. Зокрема, розширюється використання національних валют у міжнародних розрахунках, власної системи фінансових повідомлень (аналог SWIFT), а також альтернативних каналів через країни Азії та Близького Сходу. Крім того, санкції можуть стимулювати технологічну самостійність та посилення внутрішньої мобілізації ресурсів, що інколи навіть зміцнює позиції уряду всередині країни замість їх послаблення [1].

На ефективність санкцій впливають кілька факторів. До них належать ступінь економічної залежності країни-одержувача від інших держав, внутрішня політична стабільність та підтримка уряду населенням, рівень міжнародної координації та наявність альтернативних економічних і торговельних партнерів. Односторонні санкції зазвичай менш результативні, ніж багатосторонні, які демонструють єдність міжнародної спільноти.

Таким чином, ефективність санкцій залежить від чіткого визначення мети, комплексності заходів та міжнародної підтримки. Санкції частіше впливають на економічну діяльність та окремих осіб, ніж на зміну політики уряду, особливо в авторитарних країнах. Щоб досягти реальних змін у поведінці держав, санкції повинні поєднуватися з дипломатичними та політичними заходами, що підсилюють їхній вплив і підвищують ймовірність досягнення поставлених цілей.

Список використаних джерел:

1. Карпінська Н. В. Міжнародні санкції як засіб правового впливу в умовах російсько-української війни. Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. 2025. № 1. С. 106-113. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/49/43>
2. Панковець М.П., Шевчук Т.В. Міжнародні економічні санкції в системі міжнародної безпеки: досвід та ефективність застосування в сучасних умовах. Scientific Bulletin of UNFU. 2024. № 34(4). С. 34-40. <https://doi.org/10.36930/40340405>

Ващенко Д.І., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Литвинчук О.В., к.філос.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

Гендерна дипломатія є однією з ключових складових сучасної міжнародної політики, адже участь жінок у прийнятті рішень сприяє більш збалансованому, ефективному та інклюзивному глобальному управлінню. У сучасному світі, де глобалізація та конфлікти створюють нові виклики для безпеки і стабільності, роль жінок у дипломатії стає особливо актуальною. Попри те, що міжнародні організації дедалі активніше декларують рівні можливості для чоловіків і жінок, реальність показує, що жінки стикаються з численними структурними, культурними, соціальними та інституційними бар'єрами, які обмежують їхню участь у зовнішньополітичних процесах й міжнародних інституціях. Ці обмеження підкреслюють необхідність глибокого аналізу причин гендерної нерівності та пошуку ефективних механізмів її подолання, адже від цього залежить ефективність міжнародного врядування загалом.

Дослідженнями питань гендерної рівності та участі жінок у політиці займається багато науковців, зокрема Бабинська-Вірна, М. Краснокутський, С. Себіт, С. Сінгх. У своїх наукових публікаціях та доповідях вони зосереджуються на причинах недостатнього представництва жінок у політиці, механізмах правового захисту та підтримки, ролі освітніх та менторських програм, а також внеску жінок у миробудування й врегулювання міжнародних конфліктів. Дослідження цих науковців дозволяють не лише зрозуміти існуючі бар'єри, але й визначити практичні шляхи їх подолання.

Метою дослідження є аналіз перешкод гендерної участі в міжнародній політиці та визначення перспектив розвитку гендерної дипломатії в сучасних міжнародних відносинах.

Участь жінок у міжнародній політиці обмежується низкою взаємопов'язаних перешкод, зокрема, структурними, соціальними, культурними та інституційними. Як зауважує С. Сінгх: «Структурні бар'єри ... є найпоширенішими викликами, з якими стикаються жінки, які прагнуть брати участь у політиці. Соціально-економічна нерівність залишається значною перешкодою, оскільки жінки часто мають обмежений доступ до освіти, фінансових ресурсів та професійних мереж порівняно з чоловіками. Освіта є ключовим фактором політичної участі, проте в багатьох частинах світу жінкам та дівчатам відмовлено в рівних можливостях в освіті. Ця освітня нерівність не лише обмежує їхні знання про політичні системи, але й перешкоджає їхній здатності ефективно конкурувати за керівні посади» [2, с. 20–21].

До культурних та соціальних бар'єрів належать стереотипи щодо «традиційних ролей» жінок, патріархальні установки, знецінення професійних досягнень, надмірна увага до зовнішнього вигляду або сімейного статусу, а також нестача жіночих рольових моделей. Ці фактори формують середовище, в якому жінки нерідко сумніваються у власних можливостях і не прагнуть до політичної кар'єри.

Інституційні бар'єри проявляються у партійних та державних структурах, що віддають перевагу чоловікам, відсутності програм наставництва та підтримки жінок у політичній кар'єрі, а також у дискримінаційних практиках у виборчому процесі. Разом з культурними, соціальними та структурними обмеженнями вони формують складну систему перешкод для жіночого лідерства.

Попри ці виклики, практика свідчить, що жінки роблять помітний внесок у міжнародну політику та дипломатію. Участь жінок у миротворчих процесах, зокрема в Південному Судані та Ліберії, показала, що вони здатні застосовувати ненасильницькі підходи, сприяти зменшенню конфліктності та зміцненню стабільності. «Завдяки невпинним зусиллям таких лідерок, як Себіт, у миротворчий процес в Південному Судані була залучена коаліція з 40 жіночих організацій, що призвело до включення до мирної угоди положень, які враховують гендерні аспекти» [3].

Реалізація гендерно чутливих політик, освітніх програм та менторських ініціатив дозволяє жінкам отримати рівний доступ до міжнародної політики та зміцнити їхній вплив на глобальні процеси. Важливою є законодавча та правова підтримка: «Законодавство повинне визнавати права жінок та чоловіків на рівні можливостей та захищати їх від дискримінації та насильства» [1, с. 91].

Гендерна дипломатія також активно розвивається у сферах науки, технологій, екології, кліматичної політики, де жінки сприяють впровадженню інноваційних рішень і більш справедливого управління міжнародними процесами. Це підкреслює багатогранність ролі жінок у сучасній дипломатії та їхній внесок у формування глобальних стратегій сталого розвитку.

Однією з ключових перспектив розвитку гендерної дипломатії є використання «м'якої сили», яка ґрунтується на співпраці, привабливості демократичних цінностей, культурних та суспільних норм, але водночас жінки не виключають й застосування жорсткіших механізмів у кризових ситуаціях.

Сучасна міжнародна практика показує, що гендерна дипломатія не обмежується лише миротворчістю. Жінки відіграють важливу роль у міжнародних переговорах, просуванні сталого розвитку, захисті прав людини та

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

зміцненні інституцій безпеки. Їхній внесок дозволяє створювати більш інклюзивні, справедливі та ефективні механізми прийняття рішень на глобальному рівні.

Таким чином, подолання структурних, культурних, соціальних та інституційних бар'єрів, активне залучення жінок до дипломатичних та миротворчих процесів, розвиток менторства та гендерно чутливих політик створюють умови для більш стабільного та збалансованого міжнародного порядку. Гендерна дипломатія демонструє значний потенціал розвитку, а роль жінок у міжнародній політиці стає невід'ємною складовою ефективного глобального врядування, сприяючи формуванню більш інклюзивного та стійкого міжнародного середовища.

Список використаних джерел:

1. Краснокутський М. І. Аналіз аспектів гендерної нерівності в Україні: стан, причини та шляхи подолання. *Збірник тез II Всеукраїнського міжвідомчого психологічного форуму*. Київ, 2023. С. 89–92. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13237/1/Collection_of_theses_30_05_2023.pdf#page=89
2. Sonakshi S. Women in Politics: Barriers to Participation and Strategies for Inclusion. *International Journal of Social Science Research*. 2024. Vol. 1, №. 2. P. 19–28. URL: https://www.ijssr.com/wp-content/uploads/journal/published_paper/volume-1/issue-2/IJSSR25217.pdf (date of access: 12.04.2026).
3. The power of women peacebuilders. *UN Women*. URL: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/10/com-pilation-the-power-of-women-peacebuilders> (date of access: 05.04.2026).

В'ялець Є.Р., здобувач вищої освіти групи МЕ-11
Науковий керівник: Панченко О.С., асистент кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ДОПОВНЕННЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ ПОЛОЖЕННЯМИ ПРО ЕКОЦИД ЯК П'ЯТИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА

Римський статут Міжнародного кримінального суду є основним документом міжнародного кримінального права. Його було прийнято у 1998 році в Римі, і він визначає, за які найтяжчі злочини настає міжнародна кримінальна відповідальність.

У Статуті закріплено чотири категорії таких злочинів: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Він також містить норми щодо юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), принципів кримінальної відповідальності, порядку розслідування і розгляду справ, а також визначає структуру МКС і механізми співпраці держав. Водночас, попри фундаментальне значення цього переліку для захисту людства, він залишає поза увагою масштабні екологічні катастрофи, оскільки на сьогодні Римський статут не містить екоциду як самостійного міжнародного злочину [5].

Відсутність відповідальності розв'язує руки порушникам, що призводить до масштабного руйнування довкілля. Наслідки такого впливу вже сьогодні відчутні у різних сферах життя суспільства, зокрема в економіці, охороні здоров'я та продовольчій безпеці. Забруднення ґрунтів і засмічення територій ускладнює використання земельних ресурсів у сільському господарстві, що призводить до зниження врожайності та значних економічних втрат. Погіршення якості повітря і води негативно впливає на здоров'я населення, збільшуючи рівень захворюваності та витрати на медичне забезпечення. Крім того, відновлення пошкоджених екосистем потребуватиме значних фінансових ресурсів і тривалого часу, що створює додаткове навантаження на державний бюджет. Такі наслідки виходять за межі суто екологічної проблеми та набувають характеру загрози національній і міжнародній безпеці, що, у свою чергу, підсилює аргументи на користь визнання екоциду як міжнародного злочину.

Проблема безкарності за ці діяння зумовлена насамперед відсутністю чіткого й узгодженого визначення екоциду в міжнародному праві, що унеможливує його однакове застосування. Крім того, частина екологічної шкоди вже охоплюється нормами про воєнні злочини, а доведення таких діянь є складним через їх тривалий і багатофакторний характер.

Держави та суб'єкти господарювання не отримують чітких сигналів про правові наслідки руйнівних дій щодо довкілля, що може стимулювати недбале або свідомо шкідливе поводження з природними ресурсами. Крім того, екологічні злочини в мирний час часто мають міжнародний характер і здатні завдавати шкоди не лише одній країні, а й екологічним системам регіону та планети, що робить питання криміналізації екоциду важливим для підтримки міжнародної безпеки та сталого розвитку.

У міжнародному праві екоцид розглядається як потенційний міжнародний злочин, хоча його повноцінне визнання та включення до Римського статуту Міжнародного кримінального суду залишається предметом активних дискусій [7].

Значним проривом у цих дискусіях стало формування універсального підходу до кваліфікації цього діяння. У червні 2021 року Незалежна експертна група (Independent Expert Panel), скликана за ініціативи фундації «Stop Ecocide International», оприлюднила консенсусне визначення екоциду як «незаконних або безвідповідальних діянь, вчинених з усвідомленням того, що існує значна ймовірність заподіяння цими діяннями серйозної та широкомасштабної або довготривалої шкоди довкіллю» [8]. Цей документ наразі вважається «золотим стандартом» і слугує головною юридичною базою для ймовірного доповнення Римського статуту новою статтею (ст. 8-bis).

В Україні ця проблема набула особливого значення через російську збройну агресію, розпочату у 2014 році та загострену у 2022 році, яка спричинила катастрофічні екологічні наслідки, зокрема підлив Каховської ГЕС, забруднення ґрунтів, водних ресурсів і повітря, а також знищення природно-заповідних об'єктів [2, с. 10].

За оцінками експертів «шкода, завдана збройною агресією РФ природному середовищу у розрізі ресурсних напрямів, є такою: 11,8 млрд грн – забруднення ґрунтів; 844 млрд грн – засмічення земель відходами «війни»; 988,9 млрд грн – забруднення атмосферного повітря; 57,3 млрд – забруднення водних об'єктів» [3].

На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році російські військові зайшли на територію Чорнобильської зони відчуження. Через пересування техніки та земляні роботи було піднято радіоактивний пил, що спричинило тимчасове підвищення рівня радіації. За інформацією ЗМІ, це сталося через порушення правил безпеки під час перебування військових у забрудненій зоні [6]. Таке втручання порушило природні екосистеми, створило додаткові ризики для здоров'я людей і показало, наскільки вразливим є довкілля під час війни.

Вагомим аргументом на користь доповнення Римського статуту є наявність прогресивної практики криміналізації екоциду на національному рівні. Показовим прикладом є Україна, яка однією з перших у світі закріпила відповідний склад злочину у своєму законодавстві. Відповідно до статті 441 Кримінального кодексу

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

України, екоцид визначається як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [4]. Наявність такого національного досвіду не лише дозволяє Україні ефективно фіксувати наслідки російської агресії, але й підсилює загальну аргументацію щодо юридичної готовності держав до інституціоналізації екоциду на рівні міжнародного кримінального правосуддя.

Щодо юридичної легалізації поняття «екоциду» у міжнародному праві, наголошено у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) «Вплив збройних конфліктів на довкілля» від 5 січня 2023 року. У цьому документі підкреслено необхідність визначення й законодавчого закріплення поняття «екоцид» як на національному, так і на міжнародному рівні. Асамблея висловила підтримку зусиль щодо внесення змін до Римського статуту МКС шляхом доповнення його новим злочином – екоцидом. Відповідно до прийнятого тексту Резолюції, у Статуті МКС екоцид мав би виступати окремим видом злочину, що забезпечило б повноцінне охоплення серйозних порушень довкілля як під час збройних конфліктів, так і у мирний час [1, с. 69].

Попри ці ініціативи, екоцид досі не закріплений як міжнародний злочин і відсутній як у Римському статуті так і в інших міжнародних актах. Це означає, що масштабні порушення довкілля у мирний час не належать до юрисдикції МКС, а відповідальність за них залишається обмеженою національними законами. В результаті серйозні екологічні катастрофи, включно з руйнуванням екосистем, забрудненням води та повітря, можуть залишатися без належної міжнародної реакції.

Відсутність такого положення у Римському статуті створює реальні правові прогалини: серйозні екологічні шкоди, що завдаються у мирний час, можуть залишатися без належної оцінки та міжнародного реагування. Включення екоциду як окремого злочину дозволить створити ефективний механізм запобігання та притягнення до відповідальності осіб, причетних до масштабного знищення довкілля, а також стимулюватиме держави до більш відповідального ставлення до природних ресурсів і дотримання міжнародних стандартів.

Екоцид має бути віднесений до найтяжчих міжнародних злочинів, вчинення якого є підставою для кримінальної відповідальності індивідів (фізичних осіб). Розпочато шлях внесення статті щодо екоциду до Римського статуту, адже це стане ефективним механізмом притягнення до відповідальності МКС не тільки під час військових дій, а й у мирний час. Для боротьби та попередження такого злочину необхідна співпраця всіх держав світу із включенням до карних законів статті щодо складу злочину – екоцид.

Список використаних джерел:

1. Андрушко А., Дудоров О. Екоцид у міжнародному та національному кримінальному праві. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24554884-72fc-4ac2-b607-ad1d2fb33d0e/content>.
2. Голоха А. Р. Екоцид як міжнародний злочин. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a8d1f28-f45a-4059-8936-c0dc6511e15e/content>.
3. Екологічний тероризм РФ в Україні – збитки за даними Держекоінспекції. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/26/ekologichnyj-teroryzm-rf-v-ukrayini-zbytky-za-danymy-derzhekoinspekcziyi/>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998: офіц. переклад. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
6. Чорнобильська зона відчуження: хроніка подій воєнного часу. *UA.News*. URL: <https://ua.news/ua/ukraine/chornobils-ka-zona-vidchuzhennia-khronika-podii-voiennoho-chasu>.
7. Шульга А. М. Міжнародно-правові аспекти криміналізації екоциду. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aabfb87b-6e8a-409d-bad6-34844043c6da/content>.
8. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core Text. *Stop Ecocide Foundation*. June 2021. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d7479cf8e7e5461534dd07/1624721314430/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+revised+%281%29.pdf>.

Джунь А.В., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Литвинчук О.В., к.філос.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ПРОЯВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Гендерні стереотипи в сучасній Україні виступають складним соціокультурним феноменом, що поєднує в собі стійкі традиційні установки з новими викликами емансипації. Українська реальність сьогодні демонструє динамічну трансформацію жіночого образу під впливом змін у державній політиці та соціальних практиках, проте цей процес супроводжується інерцією усталених упереджень, що продовжують формувати очікування щодо ролей особистості в сім'ї, на роботі та у громадському житті.

Дослідженнями трансформації жіночого образу та впливу гендерних стереотипів в українському суспільстві займаються вітчизняні науковці та експерти, серед яких варто відзначити праці таких авторів, як К. Борщ [1], Н. Задорожна [2], В. Лазарев, М. Ляшко [1], О. Микитко, С. Ушаков. Їхні наукові розвідки, аналітичні доповіді та публікації зробили вагомий внесок у висвітлення різноманітних аспектів еволюції соціальних ролей та подолання дискримінаційних бар'єрів на шляху до гендерної рівності. Дослідники ретельно вивчали психологічні, професійні, сімейні та мілітарні виміри гендерної проблематики, окреслюючи перспективи й виклики у процесі руйнування упереджень, проте особливої уваги заслуговує складова подолання гендерних стереотипів в умовах сучасних викликів та воєнного стану.

Метою дослідження є виявлення та систематизація основних гендерних стереотипів, що побутують в Україні, а також аналіз причин низької активності жінок у відстоюванні своїх прав на тлі інституційних змін та процесів емансипації.

У сучасних реаліях жіночий образ трансформується під впливом державної політики та соціальних практик, проте усталені очікування щодо ролей у сім'ї та професійній сфері залишаються вагомим бар'єром для самореалізації. Дослідження свідчать про високий рівень толерантності жінок до дискримінаційних проявів, що часто зумовлено зневірою у можливості захисту власних інтересів. Більше половини жінок, які не робили спроб відстоювати свої права на рівноправне ставлення на робочому місці, пояснюють свою пасивну позицію тим, що не бачили доцільності в таких діях. Кожна десята не захищала свої свободи, оскільки боялася погіршити ситуацію ще більше; приблизно стільки ж просто не вірили в можливість отримати позитивний результат. Кожна двадцята жінка пояснює свою пасивність відсутністю знань про можливі методи відстоювання власних прав [1, с. 31].

Класифікація гендерних стереотипів в українському суспільстві дозволяє виділити базову дихотомію «maschile – feminnile». Чоловікам приписується активне, творче начало, здатність вирішувати проблеми, застосовувати розвинуте логічне мислення та власну компетентність. Жіноче ж начало – природно-репродуктивне, і тому жіноцтво повинно бути покірним, залежним, емоційним [1, с. 31]. Такі уявлення безпосередньо експлонуються на ринок праці, провокуючи вертикальну та горизонтальну сегрегацію, а також нерівність у рівні оплати праці.

Розгляд впливу стереотипів на сімейний уклад доцільно здійснювати через призму аналізу чоловічих та жіночих родинних ролей, оскільки саме в них акумулюються усталені суспільні уявлення про функціональний розподіл обов'язків між партнерами. Їх зміст визначається не лише історичним і культурним контекстом, але й значною мірою гендерними упередженнями, які панують в соціальному середовищі тієї чи іншої людини [1, с. 31]. Це призводить до виникнення явища «подвійного навантаження», коли жінка змушена поєднувати професійні досягнення з монопольним виконанням домашніх та доглядових обов'язків, що спричиняє рольові конфлікти та психоемоційне виснаження.

Окремим аспектом трансформації стереотипів є військова сфера, де тривалий час панувало обмеження прав жінок через міфи про їхню професійну неспроможність. Активні зміни почалися в 2016 році: спеціальним наказом Міністерства оборони України збільшили кількість посад рядового, сержантського, старшинського складу для жінок. У 2018 році набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України (ЗСУ) та інших військових формуваннях» [2]. Саме він мав на меті офіційно закріпити рівність статей в армії [3, с. 252]. Попри значний прогрес у розширенні переліку військових посад та активну участь жінок у бойових діях, суспільне сприйняття їхньої ролі все ще залишається під впливом упереджень.

Підсумовуючи, можна констатувати, що сучасна Україна перебуває у стані складного перехідного етапу, де прогресивні законодавчі зміни та динамічна трансформація жіночого образу в мілітарній і професійній сферах вступають у протиріччя з глибокою інерцією патріархальних стереотипів. Усталені уявлення про розподіл суспільних ролей продовжують живити явища вертикальної сегрегації та «подвійного навантаження», а низький рівень віри жінок у дієвість правових механізмів захисту лише посилює їхню вразливість перед дискримінаційними проявами. Подолання цих бар'єрів потребує не лише формального закріплення рівних прав, як це було реалізовано у військовій службі, а й докорінного переосмислення функціональних обов'язків у сім'ї та на ринку праці. Таким чином, стратегічним завданням залишається подолання розриву між інституційними

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

досягненнями та суспільною свідомістю шляхом системної просвітницької роботи, що дозволить остаточно замінити архаїчні гендерні конструкти моделлю реального партнерства та рівних можливостей для самореалізації особистості.

Список використаних джерел:

1. Борщ К. К., Ляшко М. М. Гендерні стереотипи як соціальна проблема сучасних жінок. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 1(40). С. 31–34. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e452981-5327-4dd7-a3bc-e669e1e8353a/content>

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях» від 06.09.2018 р. №2523-VIII. *Голос України*. 2018. № 195.

Задорожна Н. Питання гендерних стереотипів у Збройних Силах України. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5988b4f-b050-46db-9969-84c2fd86ab07/content>

Іванова Ю.В., здобувач вищої освіти групи МВ-5
Наумчук К.М., доктор філософії, доц. кафедри
національної безпеки публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ ЯК ОЗНАКА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Однією з ключових ознак демократичної держави є участь громадян у прийнятті рішень, які визначають умови їхнього життя. Це положення відображає базовий принцип народовладдя, згідно з яким саме народ виступає носієм суверенітету та джерелом державної влади. Коли людина усвідомлює, що її думку враховують, рівень довіри до влади зростає [1].

Справжню демократію неможливо побудувати без безпосередньої участі громадян. Конституція України прямо передбачає право брати участь в управлінні державними справами (Стаття 38) [2]. Однією з таких справ є вибори. Влада немає права на примус виборців, навіть якщо людина притримується абсентеїзму-байдуже ставлення до політики та реалізації своїх можливостей в ній [3]. Тобто громадяни, які досягли 18 років мають право обирати кандидата, голосуючи добровільно, без тиску зі сторони претендентів.

Громадяни демократичної держави можуть брати участь у референдумах, як в загальнодержавному, так і в місцевому. Прикладом першого є “Всеукраїнський референдум”, який відбувся 1 грудня 1991 року, де було винесене питання про підтвердження Акту проголошення незалежності України [4]. На місцевий ж референдум відносять питання місцевого значення, як от дострокове припинення повноважень місцевого голови. Референдум має проводитись чесно, без фальсифікації голосів.

Активну роль громадяни можуть брати саме в місцевому самоврядуванні. На місцевому рівні є більше можливостей впливу на розвиток громади та вирішенні локальних проблем. Крім того, жителі можуть створювати громадські організації. Вони є добровільними та офіційно оформленими, що функціонують на засадах самоврядування. Їхня діяльність передбачає як вираження суспільних проблем, так і взаємодію з органами державної влади для прийняття певних рішень [5].

Громадяни мають право на мирні зібрання, мітинги і демонстрації, без зброї (Стаття 39) [2]. Кожній особі, що живе у демократичній державі, дозволено вільно виражати свої погляди та думки. Влада повинна бути попереджена про проведення таких масштабних рухів.

Може здатися, що демократичною вважається така держава, де влада ґрунтується на волевиявленні більшості населення. Тоді, можна припустити, що якщо більшість підтримує диктатора то це допустимо назвати демократією, адже народ підтримує таку політику. Зокрема, у нацистській Німеччині за правління Адольфа Гітлера формально існували елементи масової підтримки та участі населення у політичних процесах через вибори та мобілізаційні механізми. Однак ці процеси були контрольованими та використовувалися для легітимації авторитарного режиму, що демонструє можливість маніпуляції громадською участю та її перетворення на інструмент зміцнення недемократичної влади. Тобто, участь громадян у політиці не завжди автоматично гарантує демократичний характер держави [6]. Незважаючи на те що участь громадян безпосередньо впливає на демократію, часто на практиці існують певні проблеми реалізації. Інколи - це просто видимість. Створюється певна ілюзія неначе народовладдя функціонує. Проте, в такому випадку думка народу не впливає на рішення влади.

Не всі громадяни активно беруть участь у політичному житті країни. Хтось може бути банально байдужим до суспільного життя, а інший боятися, що його думка нікому не потрібно і нічого не змінить, особливо коли відбувається домінування більшості, а інтереси меншості ігноруються. Це призводить до того, що рішення ухвалюються без урахування позиції значної частини суспільства. Також важливу роль відіграють засоби масової інформації, адже більшість дізнається про події саме звідси. Громадянам можуть нав'язувати певні переконання, щоб вплинути на їхні подальші рішення. Вони можуть сприяти як активній участі населення, так і навпаки. З одного боку за допомогою ЗМІ люди стають більш обізнаними, а з іншого здатні маніпулювати через поширення “вигідної” для влади інформації. Таким чином, демократичність держави визначається не лише наявністю правових можливостей для участі громадян, а й фактичним рівнем їхньої активності, поінформованості та здатності впливати на ухвалення рішень. Лише за умови реальної, вільної та усвідомленої участі населення демократична система може повноцінно функціонувати та відповідати інтересам суспільства.

Список використаних джерел:

1. Yadav B. Citizen Participation in Government Decision-Making // Research Review International Journal of Multidisciplinary. 2024. Vol. 9, No. 4. P. 267–271.
URL: https://www.researchgate.net/publication/383867548_Citizen_Participation_in_Government_Decision-Making
2. Конституція України : Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
3. Демократичні принципи виборів. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Демократичні_принципи_виборів#.D0.9F.D1.80.D0.B8.D0.BD.D1.86.D0.B8.D0.BF.D0.B2.D1.96.D0.BB.D1.8C.D0.BD.D0.B8.D1.85.D0.B2.D0.B8.D0.B1.D0.BE.D1.80.D1.96.D0.B2
4. Референдум. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/231-referendum>
5. Поняття, види громадської організації. *Studies.in.ua*. URL: https://studies.in.ua/part_sistem/1844-ponyattya-vidi-gromadskoyi-organizaciyi.html
6. Бортников О. Особливості громадської участі в процесах державного управління. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bortnykov_osoblyvosti.pdf

Когут А.С., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Шевчук А.В. д.і.н., проф.,
проф. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

Актуальність дослідження зумовлена посиленням геополітичного впливу Китайської Народної Республіки у системі міжнародних відносин протягом 2022–2025 рр., що супроводжується трансформацією глобального порядку та переформатуванням безпекового середовища. Особливого значення набуває позиція Китаю щодо російсько-української війни, оскільки дії та риторика КНР безпосередньо впливають на міжнародну безпеку, баланс сил, ефективність санкційного режиму та перспективи повоєнного врегулювання. Попри офіційну нейтральність, Китай фактично сприяє Росії в інформаційній, дипломатичній і військово-технічній сферах, що створює суперечливий вплив на українсько-китайські відносини, які зазнали суттєвого економічного спаду. Отже, дослідження зовнішньополітичної стратегії КНР, її дипломатичного маневрування та наслідків для двосторонніх відносин з Україною є критично важливим для розуміння сучасних міжнародних процесів і перспектив повоєнної відбудови.

Мета дослідження – проаналізувати зовнішньополітичну позицію Китайської Народної Республіки щодо російсько-української війни у період 2022–2025 рр. та визначити її вплив на стан і перспективи двосторонніх відносин між Україною та КНР.

Позиція КНР у російсько-українській війні у період 2022–2025 рр.

Аби зрозуміти характер впливу війни на українсько-китайські відносини, необхідно насамперед проаналізувати зовнішньополітичну позицію КНР, яка формувалася під впливом кількох ключових пріоритетів.

Першим і визначальним із них стало стратегічне партнерство з Росією. Ще 4 лютого 2022 р. Сі Цзіньпін і В. Путін підписали спільну заяву, що закріпила контури поглибленої співпраці у сферах енергетики, торгівлі, військових технологій, а також спільного бачення політичної моделі з концентрацією влади в руках лідера [4].

Паралельно Китай дотримувався задекларованих принципів зовнішньої політики – суверенітету, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи інших держав, – обравши позицію офіційного нейтралітету. Практично це виражалось у відмові від запровадження санкцій проти Росії та в прагненні захистити власні економічні відносини з ключовими партнерами, уникаючи втягнення у конфлікт, що загрожував би внутрішній стабільності країни. Реакція КНР на війну проявилася одночасно в кількох вимірах. В інформаційному та дипломатичному відношенні Китай фактично підтримував позицію Москви: поширював наративи, що покладали відповідальність за ескалацію на США та НАТО, виступав проти міжнародних резолюцій, які засуджували дії Росії, і водночас ухилявся від безпосередньої участі у мирному врегулюванні [4]. В економічній площині КНР балансувала між збереженням торговельних зв'язків із Росією та підтриманням відносин із ЄС і США, уникаючи прямого порушення санкційного режиму. Військово-технічна співпраця з Росією тривала – зокрема, у форматі спільних навчань, – проте до прямої участі у бойових діях Китай не вдався [4].

Поряд із цим КНР зберігала економічну присутність в Україні через двосторонню торгівлю та реалізацію інфраструктурних і торговельних проєктів у рамках ініціативи «Пояс і шлях» [6, с. 97-101].

Фактично позиція КНР поєднувала декларативний нейтралітет із фактичним сприянням Росії в інформаційній, дипломатичній та військово-технічній сферах. Відносини з Україною при цьому зберігалися переважно в економічному вимірі, однак стратегічно поступалися орієнтації на Москву, що й визначило суперечливий характер українсько-китайських відносин у досліджуваній період [4; 6, с. 77-104].

Вплив війни на двосторонні відносини Україна–КНР

Описана вище суперечлива позиція КНР безпосередньо позначилася на стані двосторонніх відносин з Україною, визначивши їх трансформацію одразу в кількох вимірах – дипломатичному, економічному та стратегічному.

У дипломатичній площині Китай позиціонує себе як «конструктивного посередника», декларуючи прагнення сприяти миру та підтримці переговорного процесу. Водночас виконання цієї ролі слугує інструментом розширення геополітичного простору КНР: на тлі масштабних західних санкцій проти Росії очікування міжнародної спільноти щодо здатності Пекіна вплинути на Москву відкривають для Китаю можливість закріпити за собою статус актора, спроможного сприяти припиненню війни – чого, на думку окремих аналітиків, не вдалося досягти ні США, ні Великій Британії. У перспективі це може забезпечити КНР вагомі політичні дивіденди після завершення конфлікту [3, с. 1-4].

Паралельно Китай балансує між інтересами Росії та України, прагнучи не допустити надмірного ослаблення Москви внаслідок санкційного тиску. Потенційне сприяння припиненню вогню на ранніх етапах розглядалося Пекіном як спосіб обмежити втрати Росії та зберегти її державні спроможності – що є важливим для підтримання сприятливого геополітичного балансу навколо КНР [3, с. 1-4; 5, с. 1-4].

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

В економічному вимірі Китай зберігав і нарощував співпрацю з Росією, незважаючи на офіційно задекларований нейтралітет. За даними 2024 року, Росія посідає 7-ме місце серед джерел китайського імпорту та 8-ме – серед напрямків експорту, ставши для Москви одним із ключових економічних партнерів в умовах санкційної ізоляції [7, с. 2-4; 5]. Така співпраця сприймається Україною як непряма підтримка російської економіки і є джерелом постійної напруги у двосторонніх відносинах. Разом із тим Китай декларує зацікавленість у майбутньому відновленні України, що свідчить про прагматичний і кон'юнктурний характер його зовнішньополітичного курсу [5].

Динаміка українсько-китайської торгівлі наочно відображає наслідки війни для двосторонніх відносин. У 2019–2021 рр. товарообіг між країнами стрімко зростає: український експорт фактично подвоївся навіть в умовах пандемії, залишаючись переважно сировинним, тоді як імпорт щороку збільшувався приблизно на 9 %. У 2021 р. Китай став головним торговельним партнером України, хоча від'ємне сальдо для української сторони зберігалось. Однак із початком повномасштабного вторгнення ситуація кардинально змінилася: у 2022 р. загальний товарообіг скоротився на 41,3 % – експорт впав на 69 %, імпорт – на 21 %, – що було зумовлено як безпосередніми наслідками війни, так і логістичними обмеженнями, і призвело до подальшого поглиблення від'ємного торговельного сальдо [1].

Висновки. Аналіз зовнішньополітичної позиції КНР щодо російсько-української війни показує, що Китай дотримується стратегії, яка поєднує офіційний нейтралітет із захистом власних інтересів. Попри декларований нейтралітет, КНР фактично підтримує Росію – в інформаційній, дипломатичній та військово-технічній сферах. Водночас Китай намагається не порушувати західні санкції та зберегти торговельні відносини з ЄС і США, уникаючи прямого втягнення у конфлікт. Війна суттєво вплинула на українсько-китайські відносини. Ще у 2021 р. Китай був головним торговельним партнером України, однак із початком повномасштабного вторгнення товарообіг між країнами скоротився на 41,3 %. Таке різке падіння стало прямим наслідком як бойових дій, так і логістичних обмежень, спричинених війною.

Разом із тим Китай не відмовляється від України повністю – Пекін зберігає інтерес до участі у повоєнному відновленні країни та позиціонує себе як можливого посередника у врегулюванні конфлікту. Однак така позиція продиктована насамперед прагненням розширити власний вплив на міжнародній арені, а не широку зацікавленість у відновленні миру.

Таким чином, політика КНР щодо війни в Україні визначається не принципами, а прагматичним розрахунком: Китай прагне отримати максимальну вигоду з ситуації, що склалася, зберігаючи партнерство з Росією та водночас не закриваючи двері для співпраці з Україною і Заходом.

Список використаних джерел:

1. Дроботюк О. Українсько-китайські торговельні відносини в умовах повномасштабної війни Росії проти України. *Україна–Китай*. 2023. №1 (24). URL: <https://sinologist.com.ua/ukrayinsko-kytajski-torgovelni-vidnosyny-v-umovah-povnomasshtabnoyi-vijny-rosiyi-protu-ukrayiny/> (дата звернення: 01.05.2026).
2. A. S. China's position on Ukraine peace plan. *International Journal for Multidisciplinary Research*. 2024. Vol. 6, no. 2. URL: <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i02.16624> (date of access: 25.04.2026).
3. Chan K. China can act as 'constructive mediator' in Russia-Ukraine conflict. *Modern Diplomacy*. 2022. P. 1–4. URL: <https://cutt.ly/itXoMPxa> (date of access: 25.04.2026).
4. Chestnut Greitens S. China's response to war in Ukraine. *Asian Survey*. 2022. P. 1–31. URL: <https://doi.org/10.1525/as.2022.1807273> (date of access: 27.04.2026).
5. China's leading export partners in 2025, based on export value. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/256350/main-export-partners-for-china-by-export-value/> (date of access: 01.05.2026).
6. SNU Open Repository and Archive: A study on the Chinese government's position in the Russia-Ukraine war. *SNU Open Repository and Archive*. URL: <https://s-space.snu.ac.kr/handle/10371/215091> (date of access: 27.04.2026).
7. Yuliantoro N. R. China's role in international conflict mediation and its implications for international relations. *Nation State: Journal of International Studies*. 2025. Vol. 8, no. 1. P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.24076/nsjiss.v8i1.2051> (date of access: 01.05.2026).

Конодюк М.В., здобувач вищої освіти групи МЕ-11
Науковий керівник: Панченко О.С.,
асистент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВОЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із базових принципів міжнародного права є *pacta sunt servanda* – договори мають виконуватися. Це означає, що кожна держава, яка взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання, зобов'язана дотримуватися їх добросовісно та у повному обсязі [5].

Однак на практиці реалізація цього принципу не завжди є однозначною. В умовах збройного конфлікту держава стикається з об'єктивною необхідністю одночасно забезпечувати національну безпеку та виконувати міжнародні зобов'язання, що нерідко створює складну правову дилему. У таких ситуаціях повне і безумовне виконання всіх зобов'язань може бути фактично ускладненим або навіть неможливим. Саме тому міжнародне право передбачає низку спеціальних механізмів, які дозволяють державі діяти більш гнучко: дерогацію, форс-мажор, а також доктрину докорінної зміни обставин (*rebus sic stantibus*), закріплену у статті 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [7].

Дерогація, у спрощеному розумінні, являє собою тимчасовий відступ від окремих міжнародних зобов'язань у виняткових обставинах. Така можливість прямо передбачена, зокрема, статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 1966 року та статтею 15 Європейської конвенції з прав людини від 1950 року. Водночас дерогація не означає необмеженої свободи дій держави – її застосування чітко регламентоване міжнародним правом [3, 2].

По-перше, держава зобов'язана офіційно повідомити компетентні міжнародні органи про запровадження дерогації. Так, Україна у 2022 році направила відповідне повідомлення до Ради Європи у зв'язку з повномасштабною збройною агресією. Зокрема, легітимні заходи правового режиму воєнного стану (встановлення комендантської години, обмеження свободи пересування, огляд речей і житла, заборона мирних зібрань) зумовили обґрунтований відступ від гарантій прав на свободу та особисту недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, свободу зібрань та об'єднань, свободу пересування. Відсутність такого повідомлення могло поставити під сумнів правомірність відповідних заходів [6].

По-друге, будь-які обмеження мають відповідати принципу необхідності та пропорційності: вони допускаються лише настільки, наскільки це об'єктивно потрібно для реагування на загрозу. При цьому існує перелік прав, які не підлягають обмеженню за жодних обставин, зокрема заборона катувань, рабства та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження [3].

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує ці підходи. Зокрема, у справі «A. and Others v. UK» Суд наголосив, що навіть у контексті боротьби з тероризмом держава не може виходити за межі необхідного, а будь-які обмеження повинні бути обґрунтованими та пропорційними поставленій меті [4].

Іншим важливим механізмом є форс-мажор, який охоплює обставини, що виникають незалежно від волі держави та об'єктивно унеможливають виконання міжнародних зобов'язань. У контексті України такими обставинами можуть бути, наприклад, знищення критичної інфраструктури або тимчасова втрата контролю над частиною території внаслідок бойових дій.

Водночас застосування форс-мажору має свої обмеження. Ключовою умовою є відсутність причетності держави до виникнення відповідних обставин. З огляду на це держава-агресор не може посылатися на форс-мажор як підставу для невиконання своїх зобов'язань, оскільки саме її протиправні дії спричинили відповідну ситуацію. Крім того, необхідно довести, що виконання зобов'язання було саме об'єктивно неможливим, а не лише ускладненим [7].

На практиці дерогація та форс-мажор можуть застосовуватися паралельно, що є логічним з огляду на їхню правову природу: у першому випадку держава свідомо обмежує виконання окремих зобов'язань, тоді як у другому – стикається з об'єктивною неможливістю їх виконання.

Важливо чітко розмежовувати доктрину докорінної зміни обставин та інститут форс-мажору. Якщо форс-мажорні обставини характеризуються об'єктивною, часто фізичною неможливістю виконання зобов'язання через дію непереборної сили, то докорінна зміна обставин не обов'язково робить виконання фактично неможливим. Її сутність полягає у такому радикальному перетворенні умов, за яких укладався договір, що характер зобов'язань, які ще належить виконати, докорінно змінюється, створюючи надмірний тягар для держави або нівелюючи первісну мету угоди. В умовах воєнного стану це дозволяє легітимно ставити питання про призупинення дії договорів, які формально залишаються виконуваними, але їх реалізація в нових реаліях загрожує істотним інтересам національної безпеки чи економічній стабільності держави.

У документах Організації Об'єднаних Націй неодноразово підкреслюється, що навіть в умовах збройних конфліктів держава повинні прагнути збереження балансу між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини. Порушення цього балансу може свідчити не про необхідність, а про зловживання правом [5].

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

Особливе значення у цьому контексті мають міжнародні договори гуманітарного характеру, зокрема Женевські конвенції 1949 року. Вони встановлюють базові стандарти поведінки під час збройних конфліктів і спрямовані на захист осіб, які не беруть або перестали брати участь у воєнних діях, включаючи цивільне населення, поранених та військовополонених.

Важливо підкреслити, що норми міжнародного гуманітарного права застосовуються незалежно від факту дерогації або інших механізмів обмеження зобов'язань. Наприклад, навіть за умов активних бойових дій держава зобов'язана забезпечувати належне поведіння з військовополоненими та не допускати нападів на цивільні об'єкти. Порушення цих норм тягне за собою міжнародно-правову відповідальність незалежно від обставин, на які посилається держава [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що сам факт збройного конфлікту не звільняє державу від міжнародно-правової відповідальності автоматично. Водночас міжнародне право передбачає інструменти, які дозволяють адаптувати виконання зобов'язань до надзвичайних умов. Ключовим є дотримання меж необхідності, пропорційності та добросовісності.

Здатність держави залишатися у правовому полі навіть у часи найважчих випробувань є справжнім мірилом її суверенітету та цивілізаційної зрілості. Міжнародне право в умовах війни не зникає, воно трансформується у щит, який захищає інтереси держави від звинувачень у свавіллі та закладає підвалини для справедливості у повоєнному світі. Зрештою, саме добросовісність у виконанні міжнародних угод, навіть за умови їхньої вимушеної адаптації, визначає місце держави в майбутній архітектурі світової безпеки як надійного, прогнозованого та ціннісно орієнтованого партнера.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: конвенція від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: пакт ООН від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Case of A. and Others v. the United Kingdom (Application no. 3455/05) : Judgment of 19 February 2009 / European Court of Human Rights//HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403>.
5. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries: 2001 / International Law Commission. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
6. Legal Analysis of the derogation made by Ukraine under Article 15 of the European Convention of Human Rights and Article 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights. URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>.
7. Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf>.

Лень А.І., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Литвинчук О.В., к.філос.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ ЖІНОК-ЛІДЕРОК У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ І МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕГОВОРАХ

У сучасній системі міжнародних відносин зовнішньополітичні процеси дедалі більше залежать не лише від державних інституцій, а й від особистісного чинника політичних акторів. Значення сучасного лідерства полягає у забезпеченні ефективної комунікації, а саме пошуку компромісів та формуванні стабільних міждержавних взаємодій. У таких умовах значущим стають навички стратегічного мислення та дипломатичної гнучкості, які яскраво проявляються у практиці жіночого політичного лідерства.

Над дослідженням проблематики жіночого політичного лідерства в міжнародних відносинах працювали такі науковці, як Малая Г. Д. [4], Миколайчук С. А. [6], Поведа О. П. [7].

Мета роботи полягає в аналізі жіночого політичного лідерства та впливу діяльності Елеонори Рузвельт, Маргарет Тетчер, Індіри Ганді і Урсули фон дер Ляен на формування зовнішньополітичних процесів.

На світовій арені ми бачимо, як особистісні якості змінюють хід історії. Яскравим підтвердженням цього є життєвий шлях Елеонори Рузвельт, чия політична суб'єктивність пройшла складний шлях від традиційної ролі дружини до статусу «Першої леді світу». Спочатку вона зосереджувалася на вихованні дітей, однак її цікавість і відповідальність змусили долучитися до державних справ. Переїзд до Вашингтона сприяв її становленню як автономної та інтелектуально незалежної діячки, яка навчилася формувати власні погляди, часто відмінні від позицій чоловіка [4, с. 13]

З початку Першої світової війни Елеонора Рузвельт активно працювала у Червоному Хресті, де допомагала солдатам у шпиталях, виконуючи різноманітну практичну роботу [4, с. 14]. Вона активно підтримувала створення Ліги Націй, демонструючи здатність до стратегічного партнерства та лояльності у політичних колах. Завдяки дружбі з впливовими особами вона опанувала тонкощі ведення президентських кампаній. Однак вирішальним етапом у її житті стала хвороба чоловіка, яка не зламала її, а, навпаки, дала змогу утвердитися як політична провідниця. [4, с. 14–15]. У 1920-х роках Елеонора почала займатися самоосвітою, вивчаючи законодавство та долучаючись до керівництва Ліги жінок-виборниць штату Нью-Йорк.

Досвід Першої світової війни став для неї психологічною школою, що сформувала її як рішучу та толерантну особистість, тоді як Друга світова війна остаточно утвердила її віру в глобальну демократію. Поїздка до Великої Британії в 1942 році стала першим прикладом інституційного оформлення дипломатичної ролі Першої леді. Елеонора Рузвельт показала, що характер та рішучість можуть перетворити церемоніальну роль на потужну дипломатичну силу, заклавши основу сучасної публічної дипломатії та «м'якої сили» у зовнішньополітичних процесах [4, с. 37].

Діяльність Елеонори Рузвельт демонструє, що ефективне лідерство ґрунтується не лише на формальних повноваженнях, а й на індивідуальних якостях – стратегічному мисленні, дипломатичній гнучкості та здатності до комунікації. Трансформація її ролі від традиційної «Першої леді» до впливової політичної діячки засвідчує потенціал жіночого лідерства у формуванні міжнародного порядку.

Наступним етапом еволюції жіночого лідерства став вихід на арену Маргарет Тетчер – постаті, яка поєднала ідеологічну стійкість із безкомпромісною стратегією державного управління. Її шлях у політику розпочався у 1959 році, коли вона вступила до Консервативної партії Великої Британії, де одразу зіткнулась із суспільним осудом та твердженням, що «політика – не жіноча справа» [6, с. 118]. У 1961 році вона обійняла посаду парламентського секретаря Міністерства пенсій та Національного страхування, де активно вивчала соціальні механізми. Поразка консерваторів на виборах 1974 року стала переломним моментом. У 1975 році вона очолила партію, ставши першою жінкою – лідером великої західної політичної сили.

Її прихід до прем'єрства у 1979 році ознаменував народження «тетчеризму» – політики, що поєднувала свободу особистості та мінімізацію державного втручання. Зовнішньополітичний курс Маргарет Тетчер базувався на утвердженні статусу Великої Британії та зміцненні трансатлантичних зв'язків, насамперед зі США, де вона знайшла союзника в особі Рональда Рейгана [6, с. 119]. Фолклендська війна 1982 року стала яскравим прикладом ефективного стратегічного керівництва та рішучості Тетчер у захисті національних інтересів, зміцнивши її міжнародний та внутрішньополітичний авторитет [6, с. 61].

Маргарет Тетчер увійшла в історію як одна з найвпливовіших постатей ХХ століття, чії принципи, стратегічна рішучість та безкомпромісність у зовнішній політиці не лише змінили Велику Британію, а й стали прикладом того, як жінки-лідерки здатні впливати на міжнародні процеси та руйнувати гендерні стереотипи у великій політиці.

Якщо Маргарет Тетчер показала, як жінка може поєднувати рішучість, ідеологічну стійкість та стратегічну дипломатію у західному контексті, то Індіра Ганді демонструє особливості жіночого лідерства в умовах постколоніальної держави та глобальної «холодної війни». Після здобуття Індією незалежності у 1947 році

ключову роль у формуванні зовнішньополітичного курсу держави відіграв уряд Джавахарлала Неру, в роботі якого безпосередню участь брала Індіра Ганді як його особистий секретар [2]. Після смерті Неру Індіра Ганді увійшла до складу уряду як міністр інформації та радіомовлення, а з 1966 року очолила індійський уряд, ставши однією з перших жінок у світі на посаді прем'єр-міністра. У зовнішній політиці Індіра Ганді послідовно дотримувалася курсу неприєднання, прагнучи зберегти стратегічну автономію Індії між провідними світовими блоками періоду «холодної війни» [1]. Водночас вона активно розвивала партнерські відносини з Радянським Союзом, що посилювало міжнародні позиції країни та забезпечило політичну стабільність на глобальній арені [2].

Як жінка-лідерка, Індіра Ганді поєднувала рішучість у прийнятті складних рішень із прагненням до міжнародної співпраці та балансу сил. Її прихід до влади мав символічне значення, демонструючи зростання ролі жінок у найвищих щаблях політичного керівництва в умовах традиційного суспільства.

На відміну від Індіри Ганді, яка уособлювала національно орієнтоване лідерство в межах національної держави, то Урсула фон дер Ляен репрезентує сучасну модель жіночого політичного лідерства, що формується в межах наднаціональних інституцій. Її висунення на посаду президентки Європейської комісії на початку липня 2019 року стало важливим етапом у процесі оновлення керівництва ЄС та засвідчило, що сучасні жінки – лідерки здатні визначати зовнішньополітичний курс на рівні наднаціональних організацій.

15 липня 2019 року Урсула фон дер Ляен офіційно склала свої повноваження в уряді Німеччини, готуючись до виконання обов'язків на наднаціональному рівні, а вже наступного дня – 16 липня 2019 року – Європейський парламент затвердив її на посаді президента Європейської комісії з мінімально необхідною більшістю голосів, що засвідчило напруженість політичних дискусій довкола її кандидатури [8]. У перші місяці роботи Урсула фон дер Ляен активно включилася у формування зовнішньоекономічної політики ЄС. Під час пандемії COVID-19 Урсула фон дер Ляен виступила проти повного припинення дії Шенгенської угоди, наголошуючи на необхідності збереження балансу між безпековими заходами та свободою пересування, а також критикувала односторонні рішення щодо закриття кордонів за їхній негативний соціально-економічний вплив [7].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що жіноче політичне лідерство пройшло складний шлях від маргіналізації до визнання на найвищому рівні міжнародних відносин. Елеонора Рузвельт, Маргарет Тетчер, Індіра Ганді та Урсула фон дер Ляен своїм прикладом довели, що ефективність зовнішньополітичної діяльності не залежить від гендерної приналежності, а визначається професійними компетентностями та особистісною відповідальністю. Їхній досвід демонструє, що кризові ситуації – війни, політичні виклики, системні трансформації – часто стають каталізатором для утвердження жіночого лідерства. Водночас діяльність цих постатей заклала фундамент для подальшого розширення участі жінок у глобальних політичних процесах. Таким чином, гендерний вимір сучасних міжнародних відносин потребує подальшого осмислення та врахування в практиці державного управління.

Список використаних джерел:

1. Індіра Ганді. *Альманах визначних подій*. URL: <https://calendate.com.ua/person/2964> (дата звернення: 24.03.2026)
2. Індіра Ганді. *Riara*. URL: <https://riara.com.ua/indira-gandi/> (дата звернення: 24.03.2026)
3. Критична теорія, конструктивізм, функціоналізм, фемінізм. *Magistra.ua Studies*. URL: https://studies.in.ua/mvidn_seminar/501-kritichna-teorya-konstruktivzmfunkcionalizm-femnizm.html (дата звернення: 27.03.2026).
4. Малая Г. Д. Публічна дипломатія Елеонори Рузвельт як інструмент «м'якої сили» США: магістерська робота *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*, 2022. С. 9–49.
5. Маргарет Тетчер на міжнародній арені *Збірник матеріалів XXVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії* / за ред. Вільхового Ю. В. та ін. 2015. С. 118–120.
6. Миколайчук С. А. Маргарет Тетчер політик і дипломат у контексті міжнародних відносин 80-х років ХХ ст. *Хмельницький : ХНУ*, 2021. С.11–69.
7. Поведа О. П. Роль Урсули фон дер Ляен у сучасній європейській і світовій політиці *Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку*, 2023. С. 131–135
8. Урсула фон дер Ляен. *Парламент.ua*. URL: <https://parlament.ua/dossier/ursula-fonder-lyaen/> (дата звернення: 24.12.2025)

Леус Д.Ю., здобувач освітнього ступеня «бакалавр», ФНБПМВ
Науковий керівник: Юрківський О.Й, к.с.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБРОЯРІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ ЗБРОЇ

Протягом років незалежності змінювалася географія експортних поставок української продукції, структура товарних позицій та значимість останніх для надходження валютної виручки.

Якщо до 2022 року сільськогосподарська продукція, ІТ сфера та кошти трудових мігрантів забезпечували переважну частину валютних надходжень, то широкомасштабне вторгнення суттєво вплинуло на не лише на традиційні експортні позиції та спричинили виокремлення нових, зокрема експорт послуг та зброї.

Обсяг міжнародних поставок озброєнь в останні роки залишається стабільним: так за 2020-2024 рр. обсяг був на 0,6% меншим, ніж у 2015-2019 рр., і на 3,9 % вищим, ніж у 2010-2014 рр. Обсяг поставок у 2020-2024 рр. став другим за величиною за будь-який п'ятирічний період після закінчення Холодної війни, але все ще приблизно на 35% меншим [1].

Глобальна тенденція з 2010-2014 рр., можливо, суперечить очікуванням, оскільки спостерігається в той час, коли збройні конфлікти та відчуття загрози в багатьох частинах світу загострилися, що призвело до загального збільшення закупівельної активності на ринках зброї.

У 2026 році українська оборонна індустрія здатна виготовити продукції орієнтовно на \$55 млрд, але внутрішніх ресурсів держави недостатньо для фінансування всього обсягу [2].

Контрольований державою експорт дозволяє:

- залучати валютну виручку до держбюджету для забезпечення оборонних потреб;
- підтримувати темпи виробництва і зберігати кадри;
- масштабувати розробки та інвестувати в R&D;
- запускати ко-продакшн із країнами-партнерами;
- зміцнювати оборонно-промислову кооперацію з державами, що мають безпекові угоди з Україною, а також надають значну підтримку.

Таким чином експорт розглядається як фінансовий та виключно технічний інструмент посилення стійкості оборонного сектору України, а ключовий критерій можливості експорту продукції – це наявність «надлишкових» виробничих потужностей. Фактично це означає, що конкретна продукція:

1. виробляється в обсягах, які перевищують консолідовані потреби сектору безпеки й оборони;
2. не входить до критично необхідного озброєння для фронту;
3. може бути експортована без шкоди для обороноздатності та інтересів національної безпеки.

Виросли не лише обсяги, а й асортиментні позиції національної військової продукції. В перші місяці повномасштабного вторгнення головною метою було постачання Збройним Силам України хоча б мінімальної кількості базових боеприпасів: у 2022 році вдалося налагодити виробництво артилерійських снарядів калібрів 152 мм та 122 мм. Крім того, українські підприємства розпочали ремонт захопленої російської техніки, зокрема танків Т-72 та Т-80, бронетехніки та реактивних систем залпового вогню БМ-27 "Ураган" та БМ-30 "Смерч". Надалі розвиток технологій та характер війни створили попит на інноваційну військову техніку [4].

На 2024-2025 рр., виробництво БПЛА становило близько третини оборонного ринку країни. Сьогодні більшість уражень на фронті виконується саме дронами, і близько 96 % дронів, які використовуються на передовій, вироблені в Україні, частково з імпортних компонентів (проте українські виробники працюють над зниженням частки імпортних деталей) [1].

Для руйнування тилу ворога була створена низка реактивних дронів:

- "Паляниця";
- "Рута";
- "Пекло";
- "Барс" та ін.

Такі ударні безпілотники, як FP-1 від компанії "Fire Point" чи "Лютий" від компанії "Антонов", мають дальність польоту понад 1000 км та часто використовуються для ударів по російських військових об'єктах.

Основні і перспективні види зброї на експорт:

- повітряні та морські дрони (ударні, розвідувальні, перехоплювачі, оптоволоконні);
- роботизовані комплекси;
- комплекси РЕБ, зв'язку, виявлення та наведення;
- ракети різного радіусу дії.
- традиційна бронетехніка.

Отже, відновлення контрольованого експорту – це складна спроба збалансувати два завдання [2]:

- гарантувати пріоритетне забезпечення українського війська;

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

- перетворити зростаючий технологічний потенціал ОПК на джерело інвестицій і стратегічної кооперації.
- збільшити обсяги валютної виручки;
- піднятися в рейтингу експортерів та зайняти відповідні ринки озброєнь країн світу.

З огляду на збільшення закупівлі зброї країнами світу, зокрема європейського континенту, національні виробники зброї мають унікальну можливість розширити як географію експортних поставок, так і змінити структуру в сторону високотехнологічної продукції під виклики сучасних воєн

Список використаних джерел:

1. Війна в Україні перетворюється на протистояння роботів і дронів URL: Війна в Україні перетворюється на протистояння роботів і дронів
2. Експорт української зброї: нові можливості для виробників та захист інтересів національної безпеки URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/7462.html>
3. СІПРІ 2025. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-09/yb25_summary_ukr.pdf
4. Український ОПК забезпечує понад 50% потреб Сил оборони та виходить на спільне виробництво з Європою URL: <https://mod.gov.ua/news/ukrayinskij-opk-zabezpechuye-ponad-50-potreb-sil-oboroni-ta-vihodit-na-spilne-virobnictvo-z-yevropyu>

Мачульська С.О., студентка 1-го курсу
ОС «Бакалавр» ОП «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: Абрамова І.В., доктор економічних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ СТВОРЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Створення бізнесу в Україні в умовах повномасштабної війни є складним процесом, що поєднує нові підприємницькі можливості з високим рівнем економічних, безпекових, кадрових, логістичних і фінансових ризиків. Для започаткування власної справи підприємець має не лише оцінити ринковий попит і конкурентне середовище, а й заздалегідь визначити потенційні загрози, сформувавши бізнес-модель, адаптовану до умов воєнного часу, та передбачити інструменти мінімізації ризиків.

Мета дослідження – обґрунтувати основні економічні ризики створення бізнесу в Україні під час війни та визначити роль цифровізації бізнес-процесів у підвищенні стійкості підприємницької діяльності.

Актуальність теми зумовлена тим, що, попри воєнні загрози, підприємницька активність в Україні зберігається. За даними аналітичних матеріалів, у 2025 р. в Україні щотижня реєстрували в середньому 5579 нових ФОПів і 717 компаній [1]. Це свідчить про здатність українського бізнесу адаптуватися до кризових умов, однак одночасно потребує глибшого розуміння ризиків, із якими стикаються підприємці на етапі започаткування та розвитку власної справи.

З моменту початку повномасштабного вторгнення підприємницьке середовище України зазнало суттєвих трансформацій. Бізнес змушений працювати в умовах невизначеності, обмеженого доступу до ресурсів, порушення логістичних ланцюгів, нестабільного енергопостачання, міграції населення та зміни споживчої поведінки. У таких умовах управління ризиками стає не допоміжним, а ключовим елементом підприємницької стратегії.

До основних ризиків створення та ведення бізнесу в Україні під час війни належать такі.

Безпекові ризики. Вони пов'язані з можливістю ракетних і дронів атак, пошкодженням або знищенням виробничих потужностей, складів, офісів, торговельних приміщень, а також із ризиком окупації окремих територій. Такі загрози можуть призводити до прямих матеріальних втрат, зупинення діяльності підприємства, втрати активів і порушення договірних зобов'язань.

Енергетична нестабільність. Унаслідок атак на енергетичну інфраструктуру підприємства стикаються з перебоями електропостачання, необхідністю придбання генераторів, акумуляторних систем, джерел безперебійного живлення та іншого обладнання. Це збільшує витрати бізнесу, ускладнює планування виробничих процесів і впливає на собівартість продукції чи послуг.

Кадрові ризики. Вони проявляються через мобілізацію працівників і керівників, виїзд частини кваліфікованих фахівців за кордон, дефіцит кадрів у певних галузях, а також психологічне та фізичне виснаження персоналу. Для новоствореного бізнесу кадрова нестабільність може стати критичним чинником, оскільки на початковому етапі підприємство особливо залежить від компетентності невеликої команди.

Логістичні та експортні ризики. Пошкодження транспортної інфраструктури, блокування окремих маршрутів, ускладнення перетину кордонів, зростання вартості перевезень і неможливість доставки товарів на тимчасово окуповані території створюють значні перешкоди для підприємців. Особливо відчутними ці ризики є для виробничого, аграрного, торговельного та експортно орієнтованого бізнесу.

Регуляторні та податкові ризики. В умовах воєнного стану законодавство може змінюватися швидко, що потребує від підприємців постійного моніторингу нормативно-правового середовища. До таких ризиків належать зміни в оподаткуванні, валютні обмеження, правила бронювання працівників, особливості трудових відносин у воєнний час, обмеження пересування та запровадження комендантської години.

Ризики співпраці з недобросовісними або “токсичними” контрагентами. Підприємство може випадково вступити у договірні відносини з особами чи компаніями, пов'язаними з країною-агресором, підсанкційними структурами або недобросовісними постачальниками. Це створює фінансові, репутаційні, юридичні та кібербезпекові загрози.

Ризики релокації. Для частини бізнесів релокація стає вимушеним способом збереження діяльності. Міністерство економіки України реалізує програму релокації підприємств із регіонів, що постраждали від бойових дій, у більш безпечні області країни [2]. Однак переміщення бізнесу пов'язане з додатковими витратами, втратою частини клієнтів, необхідністю пошуку нових працівників, адаптацією до нового ринку та зміною логістики.

Фінансові ризики та ризики втрат. Війна посилює ймовірність зменшення доходів, неплатоспроможності клієнтів, зростання витрат, втрати майна, збільшення вартості кредитних ресурсів і нестачі оборотного капіталу. Саме тому фінансова стійкість, наявність резервів і гнучке планування є важливими умовами виживання бізнесу.

Створення власної справи завжди пов'язане з ризиком, однак в умовах війни цей ризик набуває системного характеру. Водночас значну частину загроз можна мінімізувати завдяки якісному бізнес-плануванню,

попередньому аналізу ринку, оцінці конкурентів, правильному ціноутворенню, формуванню фінансового резерву, страхуванню майна, перевірці контрагентів і використанню цифрових інструментів управління.

На етапі започаткування бізнесу важливо чітко визначити цільову аудиторію, потреби споживачів, ціннісну пропозицію, канали продажу та джерела фінансування. Бізнес-план дає змогу систематизувати ці елементи, оцінити витрати, доходи, ризики та перспективи розвитку. Аналіз конкурентів допомагає уникнути помилок у виборі продукту, ціни та ринкового позиціонування. Водночас ефективна маркетингова стратегія сприяє залученню клієнтів, формуванню довіри та посиленню конкурентних переваг.

Особливе значення в сучасних умовах має цифровізація бізнес-процесів. Цифровізація передбачає перехід від ручного виконання окремих операцій до використання програмних рішень, автоматизованих систем обліку, CRM-систем, онлайн-комунікацій, електронного документообігу, цифрового маркетингу та аналітичних інструментів. Вона дає змогу скоротити витрати часу, зменшити кількість помилок, підвищити якість обслуговування клієнтів і забезпечити безперервність діяльності навіть у кризових умовах.

Одним із поширених інструментів цифровізації малого та середнього бізнесу є CRM-системи. CRM, або Customer Relationship Management, – це система управління взаємовідносинами з клієнтами, яка допомагає підприємству зберігати інформацію про покупців, контролювати продажі, відстежувати етапи угод, автоматизувати комунікацію, планувати завдання та аналізувати результати роботи. Використання CRM-системи дає змогу зменшити залежність бізнесу від окремого менеджера, оскільки клієнтська база та історія взаємодії зберігаються в єдиній цифровій системі.

Прикладом такого рішення є українська CRM-система KeepinCRM, орієнтована переважно на малий і середній бізнес. Вона об'єднує інструменти для роботи з лідами, клієнтами, замовленнями, завданнями, складом, фінансами, документами, доставками, SMS-інформуванням та інтеграціями [3]. За інформацією розробника, базове користування системою доступне безоплатно для одного користувача, а розширений тариф становить 349 грн на місяць за одного додаткового користувача [4].

В умовах війни використання українських CRM-систем має додаткове значення. По-перше, вони допомагають зберігати клієнтську базу в цифровому середовищі та зменшують ризик втрати інформації у разі фізичного пошкодження офісу чи обладнання. По-друге, такі системи дають змогу організувати дистанційну роботу працівників, контролювати продажі та підтримувати комунікацію з клієнтами. По-третє, використання українських цифрових продуктів сприяє підтримці національного ІТ-сектору та зменшує залежність від програмного забезпечення країни-агресора.

Цифровізація бізнесу тісно пов'язана з проблематикою фінансової інклюзії, оскільки доступ до цифрових фінансових сервісів, платіжної інфраструктури, онлайн-банкінгу, електронної комерції та цифрових платформ розширює можливості підприємців, особливо в територіальних громадах. У наукових дослідженнях доведено, що фінансова інклюзія сприяє доступу населення та бізнесу до фінансових послуг, підвищенню фінансової грамотності, розвитку платіжної інфраструктури та зміцненню економічної стійкості територій [7; 8; 9].

Отже, цифрові рішення не усувають усі економічні ризики, однак істотно знижують їхній вплив. Вони допомагають підприємцям швидше реагувати на зміни ринку, контролювати фінансові потоки, підтримувати клієнтську базу, організувати дистанційну роботу та підвищувати якість управлінських рішень.

Висновок. Створення та розвиток бізнесу в Україні під час війни супроводжуються значними економічними ризиками, серед яких ключовими є безпекові загрози, енергетична нестабільність, кадрові втрати, логістичні ускладнення, фінансові обмеження, регуляторна невизначеність і ризики співпраці з недобросовісними контрагентами. Водночас ці ризики не є підставою для відмови від підприємницької діяльності, а потребують системного аналізу, планування та адаптації бізнес-моделі до кризових умов. Важливим інструментом підвищення стійкості бізнесу є цифровізація, зокрема впровадження CRM-систем, електронного документообігу, онлайн-продажів і цифрових фінансових сервісів. На прикладі KeepinCRM можна побачити, що цифрові інструменти дають змогу малому та середньому бізнесу автоматизувати продажі, зберігати клієнтську базу, контролювати завдання та підтримувати роботу навіть в умовах воєнної нестабільності. Таким чином, поєднання ефективного ризик-менеджменту, фінансової грамотності та цифровізації створює передумови для збереження й розвитку підприємництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Нові реєстрації компаній та ФОП в Україні. *OpenDataBot*. URL: <https://opendatabot.ua/open/registration-dynamic> (дата звернення: 30.04.2026).
2. Тренди української економіки під час війни. *NV Бізнес*. 23.02.2026. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/sviy-biznes/trendi-ukrajinskoji-ekonomiki-pid-chas-viyni-zk-ukrajinskiy-biznes-prozhivaye-viynu-50586169.html> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Програма релокації підприємств. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&lang=uk-UA&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 30.04.2026).
4. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. *Міністерство економіки України*. 02.03.2023. URL: <https://me.gov.ua/news/detail?id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&lang=uk-ua&title=zarikviinivbilsh> (дата звернення: 30.04.2026).
5. KeepinCRM. CRM система для бізнесу. URL: <https://keepincrm.com/> (дата звернення: 30.04.2026).

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

6. Ціни за користувачів KeepinCRM. *KeepinCRM*. URL: <https://keepincrm.com/prices> (дата звернення: 30.04.2026).
7. Соколов О. Робота з ризиками. Як і навіщо це робити. *NV Бізнес*. 14.01.2020. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/roboza-z-rizikami-yak-i-navishcho-ce-robiti-50064116.html> (дата звернення: 30.04.2026).
8. Abramova I., Nedilska L., Kurovska N., Martyniuk H. Financial Inclusion in the Context of Sustainable Development of Rural Areas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43, No. 3. P. 328–336. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.29>.
9. Абрамова І. В. Фінансові важелі державної підтримки сільського розвитку: європейський досвід і вітчизняні реалії. *Проблеми економіки*. 2021. № 3. С. 132–139. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-132-139>.
10. Абрамова І. Expert Survey Data on the Financial Inclusion of the Population during Martial Law in Ukraine. *Zenodo*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17107659>.
11. Абрамова І. В. Євроінтеграційні імперативи трансформації фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад : монографія. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. 290 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663514>.

**Назарець К.О., здобувачка ОС «Бакалавр»
спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: Абрамова І.В., д.е.н.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»**

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІЗНЕСІ

Штучний інтелект відіграє важливу роль у розвитку міжнародного бізнесу у XXI столітті, часі новітніх інновацій та технологій. З його допомогою можна оптимізувати ланцюги постачання, здійснювати аналіз глобального ринку товарів та послуг, прогнозувати попит та пропозицію на ті чи інші товари та послуги, вдосконалювати обслуговування споживачів та партнерів. Однією з головних переваг штучного інтелекту є швидка автоматизація стандартних процесів та підвищення продуктивності, що дозволяє суттєво знизити витрати та відкриває нові можливості для впровадження інновацій. Штучний інтелект сприяє розвитку нових галузей і змінює способи ведення бізнесу, а також створює його нові моделі. Проте надзвичайно швидке поширення технологій штучного інтелекту містить в собі і певні загрози, а саме: його впровадження може призвести до скорочення робочих місць у певних сферах економіки, створюючи при цьому соціальні та економічні виклики. Серед проблем ще можна виділити і надмірну залежність від новітніх технологій, ризики, пов'язані з безпекою та конфіденційністю, кіберзагрози.

Метою дослідження є здійснення аналізу впливу використання технологій штучного інтелекту на розвиток міжнародного бізнесу.

Актуальність теми підкріплюється тим, що штучний інтелект допомагає компаніям аналізувати великі обсяги даних для виявлення трендів, прогнозування попиту та прийняття обґрунтованих рішень, що дозволяє краще аналізувати ринки в різних країнах. Також слід відмітити, що завдяки технологіям ШІ компанії можуть надавати більш персоналізований доступ клієнтам, адаптуючи продукти та послуги відповідно до їхніх особистих потреб і вподобань [1].

Можна виділити декілька основних етапів у розвитку штучного інтелекту:

1. 1950-ті роки. У 1956 році на конференції в Дартмуті було офіційно закладено основи штучного інтелекту як наукової дисципліни.

2. 1960-ті-1970-ті роки. У даний період часу відбулося створення перших програм, які мали здатність вирішувати складні задачі, а також з'явилися різні методи логічного програмування та нейронних мереж.

3. 1980-ті роки характеризуються створенням експертних систем, які використовували правила для прийняття рішень в специфічних галузях.

4. 1990-ті роки відзначаються появою обчислювальних потужностей і нових алгоритмів, що дало поштовх для прогресу в обробці даних.

5. 2000-ті роки характеризуються зростанням обсягу даних, які опрацьовувалися, зростанням потужності процесорів, появою нових архітектур нейронних мереж. У даний період часу також почалося активне впровадження штучного інтелекту у сервіси таких технологічних компаній-гігантів як Google, Microsoft, Nvidia та інші [2].

Частка малих та середніх бізнесів в Україні, які використовують штучний інтелект у своїй роботі, за останній рік зросла вдвоє - до 42%. Про це повідомила генеральна директорка Mastercard в Україні Інґа Андреева на Київському міжнародному економічному форумі, пише LIGA.net. За її словами, дослідження компанії показало значне зростання рівня проникнення ШІ в роботу підприємців."42% сказали, що вже почали використовувати штучний інтелект. Минулого року цей показник був на 21% пункт нижче», - зазначила Андреева. Вона уточнила, що основними напрямками використання штучного інтелекту у малому і середньому бізнесі наразі є маркетинг, комунікації та таргетування [3].

Автоматизуючи робочі процеси, які раніше вимагали участі людей, ШІ дозволяє заощадити як час, так і бюджет. Наприклад, ChatGPT-3.5 може створити текст на тисячу слів всього за кілька хвилин, а ChatGPT-4 виконує це завдання лише за кілька секунд. Очевидно, що жодна людина не здатна працювати настільки швидко. Саме завдяки тому, що ШІ бере на себе рутинну роботу, співробітники отримують більше вільного часу для важливіших завдань і пошуку нових можливостей. Оптимізація процесів також дозволяє бізнесу суттєво знизити витрати.

Враховуючи, що ШІ має доступ до величезної кількості даних, він може легко знаходити цінні інсайти про аудиторію, її потреби та інтереси. Йдеться, зокрема, про використання машинного навчання і визначення типу контенту, який знайде відгук в аудиторії. Для цього ШІ аналізує дані на кшталт локації, статі, історії пошуку, активності у соцмережах і застосунках, відгуків тощо. На основі цієї інформації бренди пропонують користувачам контент, який ті хочуть бачити, і, що важливо, у найзручніший момент. Завдяки індивідуальному підходу бізнес має можливість краще залучати клієнтів і завойовувати їхню лояльність, що в перспективі може сприяти збільшенню продажів.

ШІ здатен допомагати не лише зі створенням контенту, але і з генеруванням ідей. Задавши системі простий набір параметрів, ви можете отримати цікаві думки для статті, проєкту або маркетингової кампанії. Все це

завдяки здатності ШІ швидко опрацьовувати і систематизувати величезні обсяги даних. Цілком вірогідно, що він знайде ідеї, які б не прийшли вам у голову. Отже, ШІ також може виконувати роль джерела інсайтів та натхнення.

ШІ докорінно змінює принципи роботи пошукових систем. Сьогодні користувачі отримують більш персоналізовані результати пошуку, засновані на їхній попередній активності, запитах, локації та безлічі інших параметрів. Простіше кажучи, пошуковики все краще розуміють, що потрібно користувачам. Водночас відбуваються і серйозні зміни у SEO-оптимізації. Генеративний ШІ може семантично аналізувати й оптимізувати контент, що сприяє збільшенню органічного трафіку та кращому ранжуванню. Крім цього, ШІ-технології здатні створювати кастомізовані стратегії оптимізації.

Генеративний ШІ може допомагати бізнесу з прийняттям кращих рішень. Для цього компанії використовують цінні дані, зібрані алгоритмами. Також ШІ здатен прискорити процес дослідження і розробки завдяки моделюванню й генеруванню нових ідей, моделей та прототипів. Алгоритми можуть пропонувати різні стратегії, знаходити незайняті ніші на ринку, а також впорядковувати дослідно-конструкторські процеси. Такий інноваційний підхід дозволяє бізнесу швидше виводити на ринок нові продукти й послуги та отримувати конкурентні переваги [4].

Генеративний ШІ може використовувати закони й нормативно-правові акти, що вже не діють, або ті, що подавалися на голосування, обговорювалися в мережі, але так і не були прийняті. Сьогодні дедалі більше українських компаній виходять на європейський та інші ринки, і все більше іноземних компаній заходять на український ринок. У цих випадках варто звертатися до фахових юристів, які спеціалізуються на юридичному регулюванні на цих ринках, а не покладатися на поради та аналіз ШІ. Інша небезпека – робота над конфіденційними даними клієнтів або комерційною таємницею з використанням відкритих систем генеративного штучного інтелекту. Дані стають частиною бази, на якій вчиться ШІ.

Найчастіше бізнес використовує штучний інтелект для аналізу даних, ринків та прогнозування. Найбільші користувачі – торгівля, маркетинг, PR, реклама, фінанси, освіта та послуги. Використовують ШІ й для розв'язання юридичних питань, проте є «але». «Галюцинації ШІ» стали усталеним терміном. Це ситуації, коли штучний інтелект подає неправдиву інформацію як дійсну, вигадує факти й «дописує» деталі без посилання на джерела інформації або вигадує ці джерела. Для юридичних питань це особливо критично.

Приклади «галюцинацій ШІ» в юридичній галузі:

1. вигадані справи;
2. вигадані цитати;
3. вигадані посилання на юридичні джерела;
4. невірна або оманлива інформація про закон і нормативно-правові акти та те, як вони можуть застосовуватися;
5. помилкова інформація та підтвердження достовірності неправдивої чи неточної інформації, навіть якщо вона не відповідає дійсності [5].

Плагіат є одним з головних ризиків, які приховують генератори контенту. Наприклад, згенерований у ChatGPT текст не є повністю унікальним. Якщо використовувати його без жодних змін, є велика ймовірність, що ви поширюватимете копію чужого контенту, тобто, по суті, будете займатися плагіатом, навіть не усвідомлюючи цього.

Генеративний ШІ може використовувати файли, захищені авторським правом, що іноді призводить до юридичних наслідків. Зокрема, у США ілюстраторки подали позов проти Stability AI, оскільки виявили свої твори серед контенту, яким ШІ-інструменти користуються для генерації зображень. І це лише один з низки прикладів порушення авторського права з боку розробників ШІ. У випадку зі згенерованим контентом завжди є ймовірність, що він містить чужу інтелектуальну власність, а його використання робить ваш бренд причетним до порушення закону [4].

Висновки. Отже, у нашому дослідженні ми виявили, що надзвичайно швидкий розвиток технологій штучного інтелекту безумовно має потужний вплив на міжнародний бізнес. Більше того з допомогою новітніх досягнень та технологій міжнародні компанії конкурують між собою за першість у світі, випереджаючи одна одну, створюючи все потужніші механізми обробки даних. З розвитком технологій зростає і потреба в захисті даних, що є критично важливим для міжнародного бізнесу, особливо в умовах глобалізації. Технології ШІ також сприяють розвитку більш стійких бізнесмоделей, дозволяючи компаніям зменшувати вплив на навколишнє середовище і покращувати соціальні стандарти.

Список використаних джерел:

1. Дроздовський Я. П., Когутич В. А., Добей А. Г. Використання штучного інтелекту в міжнародному бізнесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2024. Вип. 52. С. 50–57. DOI: doi.org
2. Ткаченко Р.О., Кустра Н.О., Павлюк О.М., Поліщук У.В. Засоби штучного інтелекту: навч. посіб. М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. 204 с.
3. Присяжна Л. 42% українських бізнесів використовує ШІ – дослідження. Редакція LIGA ZAKON, 2025. URL: ligazakon.net
4. Анна Тімаревська. Переваги та ризики використання генеративного ШІ для бізнесу, 2023. URL: <https://blog.depositphotos.com/ua/stili-liderstva.html>
5. Юридичні ризики порад штучного інтелекту та їх використання в бізнесі / Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/yuridichni-riziki-porad-shtuchnogo-intelektu-ta-yih-vikoristannya-v-biznesi.html>

Неговелова А.О., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Литвинчук О.В., к.філос.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЖІНКИ В НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ РУХАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Участь жінок у національно-визвольних рухах є однією з найбільш динамічних сторінок української історії, що потребує глибокого переосмислення крізь призму гендерного аналізу. Довгий час роль жінки в історичних процесах залишалася на периферії наукової уваги, проте сучасні соціогуманітарні студії доводять, що жіноча активність була не лише допоміжним чинником, а й фундаментальною складовою боротьби за державність. «Тривалий час історична наука зосереджувалася переважно на чоловічих постатях у революційних, національних та військових рухах, тоді як внесок жінок залишався недооціненим» [1, с. 38]. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю відійти від стереотипного сприйняття жінки виключно як об'єкта захисту та визнати її повноправною суб'єктом політичних і військових змін. Дослідження еволюції жіночої активності дозволяє простежити шлях від культурного просвітництва до безпосередньої участі у збройному опорі, що відображає ширший контекст модернізації українського суспільства.

Становлення жіночої активності в Україні має глибокі соціальні передумови, коріння яких сягає специфічних моделей традиційного устрою. Попри загальну патріархальну структуру тогочасного світу, українська культура характеризувалася певним дуалізмом, де жінка в громаді одночасно виступала і як хранителька родинних традицій, і як активна учасниця економічного життя. Господарська самостійність та залученість до управління селянським обійстям формували у жінок відчуття компетентності та автономії, що згодом стало психологічною базою для громадської діяльності. Звичаєве право, особливо в епоху Гетьманщини, визнавало за жінкою майнові та юридичні права, що відрізняло український досвід від сусідніх імперських просторів. Наприкінці XIX століття під впливом європейських емансипаційних ідей ці традиційні засади трансформувалися у свідому боротьбу за право на освіту та професійну реалізацію.

Період з дев'ятнадцятого до середини двадцятого століття позначений переходом від інтелектуального лідерства до активного підпільного руху. Фундамент української емансипації заклали такі постаті, як Наталя Кобринська та Софія Русова, які змогли легітимізувати жіночий голос у публічному просторі через створення перших жіночих організацій. З початком Першої світової війни та Української революції 1917–1921 років ці ідеї отримали практичне втілення, коли жінки масово опановували ролі медиків, розвідниць та бійців у лавах Українських січових стрільців. Особливого значення жіноча участь набула в діяльності ОУН та УПА, де жінки займали стратегічно важливі позиції зв'язкових, пропагандистів та редакторів підпільної преси, забезпечуючи життєдіяльність визвольного руху в умовах тотального терору.

Сучасний етап національно-визвольної боротьби, що розпочався з Революції Гідності та переріс у повномасштабний спротив російській агресії, остаточно зруйнував застарілі гендерні бар'єри. Сьогодні участь жінок у захисті держави стала нормою. Гендерні моделі трансформувалися у бік професіоналізації: українки демонструють лідерство у волонтерському секторі, на дипломатичному фронті та безпосередньо у Збройних Силах України. Традиція жіночої відповідальності за долю нації сьогодні знаходить своє логічне продовження у розширенні прав жінок у секторі безпеки та оборони. Таким чином, історичний досвід підтверджує, що жіночий рух в Україні завжди був органічною частиною загальнонаціонального процесу, а утвердження гендерної рівності є запорукою стійкості держави.

Список використаних джерел:

1. Звонарьова Л. В. РОЛЬ ЖІНОК У ВИЗВОЛЬНИХ РУХАХ УКРАЇНИ XIX-XX СТОЛІТЬ. *Херсонська міська рада*. 2025. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Zvonarova_2025_37.pdf.
2. Щербинін С. В. Роль еволюції гендерних ролей жінки у формуванні національної ідентичності і розвитку української культури (друга половина XIX – початок XX століття). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2026. URL: <https://journals.urau.ua/visnyknakkim/article/view/356236/342154>.
3. Human Rights and International Law: *Bibliography of Sources*. Yale Law School. 2024. URL: <https://openyls.law.yale.edu/bitstreams/ceab4761-96b8-4c40-96b5-1cbbdbc1221a/download>.

ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ САНКЦІЙ ПРОТИ РОСІЇ

В сучасних умовах глобалізації та політичного загострення санкції перетворилися з допоміжного інструменту дипломатії на основний механізм глобального економічного тиску та стали одним із ключових інструментів впливу міжнародної спільноти на держави, що порушують норми міжнародного права. Особливої актуальності це питання набуло у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, яка і спричинила безпрецедентну хвилю як економічних, так і політичних та фінансових обмежень з боку провідних країн світу, щодо країни-агресора. Запровадження санкцій проти РФ відбувалося поетапно, із поступовим посиленням та розширенням сфер впливу. Для глибшого розуміння механізму міжнародного економічного тиску щодо Росії, варто дослідити особливості санкційної політики та її етапи, а також оцінити ефективність впливу на країну-агресора і визначити наслідки для глобальної економіки.

Для початку варто зазначити, що запровадження санкцій проти РФ здійснюється через цілу систему інституційних механізмів, де ключовими суб'єктами виступають ЄС, країни G7, Велика Британія та США. Важливою особливістю є синхронізація дій: заходи, розроблені в межах G7, стають основою для пакетних рішень ЄС, що мінімізує можливості для бізнесу маневрувати між різними юрисдикціями. На національному рівні в Україні цей процес координується РНБО на підставі Закону «Про санкції», що дозволяє оперативно реагувати на загрози національній безпеці [2]. Хронологію санкційного тиску можна умовно розділити на два ключові періоди. Перший (2014-початок 2022 року) характеризувався обмеженнями, що були спрямовані проти окремих осіб та секторів, пов'язаних з анексією Криму та війною на Донбасі, тож мали здебільшого саме стримувальний характер. Другий період розпочався після 24 лютого 2022 року і відзначається переходом вже до більш ізоляційної системної стратегії. За даними Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу, цей етап включає вже 19 пакетів санкцій ЄС, кожен з яких закривав лакуни попередніх, перетворюючи «розумні» санкції на тотальну фінансову та торговельну блокаду [3].

Класифікація обмежень демонструє їхній всеохопний характер. Персональні санкції охопили тисячі осіб: від вищого керівництва держави-агресора до пропагандистів та військових злочинців. Фінансовий сектор, в свою чергу, зазнав удару через заморожування активів Центрального Банку РФ на суму близько 300 млрд євро, а також відключення провідних банків від системи SWIFT [1]. Це призвело до значного збільшення витрат на проведення операцій і нестачі іноземної валюти. Торговельні та технологічні обмеження, своєю чергою, спрямовані на деградацію промислового потенціалу, зокрема через заборону експорту напівпровідників та мікросхем, необхідних для виробництва високоточної зброї.

Особливе місце посідають енергетичні санкції. Запровадження нафтового ембарго та механізму обмеження цін (price cap) на нафту і нафтопродукти стало інструментом виснаження «воєнного бюджету» РФ. Механізм цінової стелі дозволяє зберігати стабільність світового ринку, одночасно позбавляючи агресора надприбутків, які раніше використовувалися для фінансування армії.

Аналіз аналітичної доповіді Національного інституту стратегічних досліджень вказує на те, що ці заходи вже призвели до значного дефіциту федерального бюджету Росії та вимушеного переходу до економіки «воєнного типу» [4]. На сучасному етапі санкційна політика зосереджується на запобіганні обходу обмежень. У зв'язку з тим, що Росія активно почала використовувати треті країни та «тіньові флоти» для реекспорту товарів і продажу нафти, західні партнери посилюють механізми моніторингу та запроваджують вторинні санкції проти компаній-посередників. Пріоритетом є контроль за експортом товарів подвійного призначення, що потрапляють до РФ через складні логістичні ланцюжки [5].

Також, варто зазначити, що санкції все-таки мають досить довготривалий і поступовий ефект, який накопичується з часом. Хоча російська економіка певною мірою адаптується до нових умов, вона все ж поступово втрачає доступ до сучасних технологій і міжнародних фінансових ресурсів. Відставання у сфері видобутку, проблеми в авіаційній галузі та залежність від обмеженого кола зовнішніх партнерів свідчать про поступове ослаблення економіки в довгостроковій перспективі. Усе це прямо впливає на здатність держави вести тривалу війну високої інтенсивності, адже витрати на військову сферу постійно зростають, тоді як загальні доходи країни поступово скорочуються.

Підсумовуючи, слід зазначити, що аналіз процесу імплементації санкцій дозволяє трактувати їх не як одноразовий акт реагування, а як динамічну систему, що безперервно еволюціонує та вдосконалюється. На сучасному етапі санкційна політика стала фундаментальним елементом архітектури безпеки, проте її ефективність безпосередньо детермінується єдністю міжнародної коаліції та спроможністю оперативно блокувати канали нівелювання обмежень. З огляду на накопичувальний характер санкційного впливу, у 2026 році пріоритетним завданням є забезпечення стратегічної витривалості партнерів та випереджальна адаптація бар'єрів до змін у російській економіці. Успіх цього безпрецедентного експерименту з економічного примусу великої ядерної держави до миру значною мірою визначатиме парадигму міжнародних відносин на наступне десятиліття.

Список використаних джерел:

1. European Commission. Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine [Електронний ресурс] // Finance and EU and world. – Режим доступу: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en
2. Міністерство закордонних справ України. Санкції проти рф [Електронний ресурс] // Протидія агресії рф. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>
3. Комітет з питань інтеграції України до ЄС. Новини: основні новини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://comeuroint.rada.gov.ua/news/main_news/75319.html
4. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична доповідь щодо санкцій (файл PDF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/ad_sanktsii_do_verstky_na_site_17_11_2023.pdf
5. Центр протидії дезінформації. Як діють санкції, запроваджені Заходом проти Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cpd.gov.ua/articles/yak-diyut-sankcziyi-zaprovadzheni-zahodom-proty-rosiyi/>

Пеньковська В.Р., здобувачка вищої освіти магістерського рівня
за ОПП «Міжнародно економічні відносини»
Науковий керівник: Куташев І.В., проф. кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту, д.політ.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКРИЗОВОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

У сучасних умовах глобалізації фінансові потоки набувають дедалі більшої складності та транснаціонального характеру, що підвищує ризики незаконних фінансових операцій, зокрема відмивання коштів і фінансування тероризму. Для України ця проблема набула особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, коли питання фінансової безпеки безпосередньо пов'язане з національною безпекою та стійкістю держави.

Система фінансового моніторингу відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості фінансових операцій, запобіганні фінансовим злочинам та зміцненні довіри з боку міжнародних партнерів. Участь України в глобальних механізмах протидії відмиванню коштів дозволяє не лише ефективно виявляти та блокувати незаконні фінансові потоки, але й забезпечує доступ до міжнародної фінансової допомоги та інвестицій.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну міжнародні партнери консолідувалися та спрямували значні фінансові ресурси на підтримку держави в умовах воєнного часу: «За даними Світового банку, з початку конфлікту в лютому 2022 року банк мобілізував 38 млрд дол. США у вигляді фінансових зобов'язань та обіцянок для України, з яких понад 29 млрд дол. було виплачено станом на листопад 2023 року. Ця фінансова підтримка є частиною ширших зусиль з надання допомоги Україні у збереженні її урядових функцій та підготовці до післявоєнної відбудови. Згідно з даними Ukraine Support Tracker, європейська допомога перевищила допомогу США – Європейський Союз зобов'язався надати 144 млрд євро і виділив 77 млрд євро на підтримку України. Поточна фінансова допомога надається у різних формах, таких як гранти, гарантії та паралельне фінансування від міжнародних партнерів» [3, с. 140]. Такі значні обсяги фінансової підтримки відіграють важливу роль як у забезпеченні поточної економічної стабільності України, так і у формуванні основ для її довгострокового відновлення, що підкреслює вагомое значення міжнародної допомоги у зміцненні стійкості держави та реалізації процесів відбудови в умовах війни.

«Основним інструментом прямої бюджетної підтримки стала програма MFA+, схвалена у 2023 році. Вона передбачає надання Україні до 18 мільярдів євро упродовж року у вигляді довгострокових кредитів на пільгових умовах, з можливістю відстрочки погашення до 10 років і компенсацією відсоткових платежів коштом бюджету ЄС. Зазначена програма має на меті підтримку макрофінансової стабільності України, забезпечення функціонування державних установ, а також реалізацію пріоритетних реформ у сфері верховенства права, боротьби з корупцією та управління державними фінансами» [1, с. 313].

Вагомое значення має також залучення Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), який забезпечив Україні додаткове фінансування обсягом понад 2 мільярди євро, спрямоване на відновлення критично важливої інфраструктури, зокрема у транспортному, енергетичному та освітньому секторах [2].

Воєнна агресія РФ формує серйозні виклики для забезпечення належного фінансового моніторингу. З одного боку, істотно зростає навантаження на державний бюджет у зв'язку з необхідністю фінансування оборонних і гуманітарних потреб, а з іншого – поширюються фінансові правопорушення, зокрема ухилення від сплати податків, зловживання бюджетними коштами та незаконне фінансування окремих структур. За таких умов забезпечення фінансового моніторингу набуває важливого значення для зниження цих ризиків, а також для підтримання довіри громадян до державних інституцій.

Перспективи вдосконалення фінансового законодавства України в умовах післявоєнної відбудови визначаються потребою у формуванні ефективної правової бази для раціонального використання як внутрішніх, так і міжнародних фінансових ресурсів, а також для забезпечення макроекономічної стабільності й сталого розвитку. Водночас важливо врахувати досвід, отриманий під час війни, і ті специфічні виклики, що виникають перед державою у процесі інтеграції до світових економічних і правових систем. Саме тому, як справедливо вказують науковці, «першочерговим завданням стане гармонізація українського фінансового законодавства з європейськими стандартами, зокрема в частині прозорості фінансових операцій, протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму. Ратифікація та імплементація міжнародних угод, таких як FATF, матиме вирішальне значення для запобігання фінансовим злочинам і залучення інвестицій» [4, с. 220].

Для ефективної протидії порушенням фінансового законодавства необхідно вдосконалювати інституційні механізми контролю, посилювати відповідальність за фінансові правопорушення, зокрема кримінальну, а також впроваджувати сучасні технології для моніторингу та управління фінансовими потоками. Важливо, щоб ці заходи супроводжувалися приведенням національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів і враховували потреби післявоєнного розвитку держави.

У подальшій перспективі відбудова України вимагатиме глибокого оновлення фінансового законодавства з акцентом на забезпеченні прозорості, підзвітності та раціонального використання бюджетних ресурсів.

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

Основними напрямками мають стати залучення міжнародної фінансової підтримки, розвиток малого та середнього бізнесу, стимулювання інвестиційної діяльності та посилення фінансової децентралізації як основи ефективної стратегії відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк С.О., Поляшенко А.С. Фінансова підтримка ЄС для України в умовах війни. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (15 травня 2025 р., м. Полтава). 2025. С. 312-315. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/files/original/27/16935/c78fe29fe08c5ff408451cbe40271cc27254e21f.pdf>
2. Міністерство Фінансів України. Європейський інвестиційний банк. URL: <https://mof.gov.ua/uk/eib>
3. Панченко В.А. Роль міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни. Економіка, управління та адміністрування. 2024. № 2. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-139-143](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-139-143)
4. Чистоклетов Л.Г. Порухення фінансового законодавства в умовах війни. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 42. С. 215-222. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1435>

Похильченко К.Л., магістрантка, 1 р.н., гр. ЕПМ-23, ФБСО
Науковий керівник: Грабчук І.Л., завідувач кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту, д.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПБК/ФТ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВЗАЄМНИХ ОЦІНОК MONEYVAL: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Основним інструментом перевірки надійності національних механізмів у системі протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму є взаємні оцінки, які проводяться FATF та регіональними органами за її типом, зокрема MONEYVAL. Взаємні оцінки – це глибокі аналітичні звіти, які створюються за принципом «рівний-рівному», коли експерти з одних країн-членів перевіряють систему фінансового моніторингу іншої юрисдикції. Цей процес представляє собою комплексний аудит, метою якого є визначення здатності держави захистити свою економіку від злочинних зловживань [1].

Процедура взаємних оцінок базується на міжнародній методології та складається з двох компонентів: оцінки технічної відповідності та оцінки ефективності [2]. Технічна відповідність спрямована на визначення чи імплементувала держава необхідні нормативні акти та інституційні структури відповідно до 40 Рекомендацій FATF. Світовий досвід доводить, що наявності законів недостатньо для подолання злочинності. Тому центральним елементом оцінювання є перевірка ефективності, яка встановлює, наскільки дієво ці закони застосовуються на практиці та чи приносять вони очікувані результати.

Для оцінювання практичної площини експертна група здійснює спеціальний виїзний візит до країни, під час якого збирає докази результативності роботи правоохоронних органів, підрозділів фінансової розвідки та приватного сектору. Ефективність вимірюється за 11 безпосередніми результатами. Підсумком цього складного процесу стає Звіт про взаємну оцінку, що містить детальний аналіз національної системи, виявлені вразливості та обов'язкові рекомендації для уряду щодо її посилення.

Проте публікація Звіту про взаємну оцінку не є завершенням перегляду фінансової системи, адже після неї держава переходить до етапу моніторингу після оцінювання. Залежно від виявлених результатів, країна потрапляє до режиму звичайного або посиленого моніторингу. У рамках цього етапу юрисдикція регулярно подає звіти про подальші дії, які фіксують прогрес в усуненні недоліків та дозволяють поетапно переглядати рейтинги технічної відповідності до початку наступного раунду оцінювання.

Комплексний аудит національної системи ПБК/ФТ України відбувся під час 5-го раунду взаємних оцінок MONEYVAL у 2017 р., а підсумковий звіт опубліковано на початку 2018 р. [3]. Документ зафіксував класичний для перехідних економік дисбаланс: держава продемонструвала високий рівень розуміння ризиків та створила відповідну законодавчу базу, однак зіткнулася із серйозними труднощами на етапі практичної реалізації цих норм. Основною проблемою, яка не дозволила отримати високі рейтинги ефективності, став розрив між якісною роботою підрозділу фінансової розвідки та кінцевими результатами діяльності правоохоронної і судової систем.

Детальний аналіз безпосередніх результатів виявив найбільші прогалини у сферах кримінального переслідування за відмивання коштів та конфіскації злочинних активів. Державна служба фінансового моніторингу генерує значні масиви якісної оперативної інформації, проте після її передачі до слідчих органів ефективність процесу різко падає. Міжнародні експерти констатували, що правоохоронні органи переважно зосереджуються на розслідуванні дрібних, порівняно простих предикатних злочинів. Натомість складні транскордонні схеми легалізації доходів, особливо ті, що безпосередньо пов'язані з найбільш резонансними корупційними правопорушеннями, організованою злочинністю та розкраданням державних активів, вкрай рідко доходять до стадії судового розгляду. Судовий процес у таких справах часто невинувато затягується, а винесені вироки рідко передбачають реальне позбавлення волі та конфіскацію майна, що повністю нівелює стримуючий ефект кримінального покарання.

Основною причиною такої низької результативності експерти MONEYVAL визначили інституційні слабкості судової гілки влади та незавершеність процесу реформування новостворених антикорупційних органів на той період. Окрім проблем у кримінальній юстиції, звіт підсвітив недоліки у превентивній площині. Незважаючи на запровадження Україною європейських стандартів розкриття кінцевих бенефіціарних власників (УБО), аудиторів вказали на недостатню перевірку достовірності цих даних у державних реєстрах, що дозволяло злочинцям продовжувати використовувати складні корпоративні структури та компанії-оболонки для приховування незаконного капіталу. У підсумку, система фінансового моніторингу була визнана технічно спроможною, але такою, що потребує переходу від формального накопичення кримінальної статистики до забезпечення незворотності покарання головних бенефіціарів злочинних схем і реального вилучення їхніх активів на користь держави.

Проте подальші дії України характеризувалися радше інституційною інерцією, ніж системними зрушеннями. Аналізуючи перший Звіт про подальші дії в липні 2019 р., необхідно зазначити, що міжнародні експерти констатували вкрай обмежений прогрес в усуненні недоліків технічної відповідності. У цей проміжок часу український парламент не ухвалив жодних законодавчих змін, які б дозволили країні претендувати на підвищення своїх рейтингів, тому офіційного запиту на перегляд оцінок від нашої держави навіть не подавалося.

Ситуація кардинально змінилася лише наприкінці 2019 р. з ухваленням нового концептуального Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Цей нормативно-правовий акт імплементував європейські директиви, запровадив суворий ризик-орієнтований підхід для банків, значно посилив вимоги до розкриття кінцевих бенефіціарних власників і концептуально змінив статус національних публічних діячів (PEP), запровадивши для них довічний моніторинг. Відповіддю на ці рішучі законодавчі кроки став другий Звіт про подальші дії 2020 р., у якому MONEYVAL офіційно визнав суттєвий прогрес держави [4]. Зокрема, міжнародні експерти підвищили рейтинги України за успішне вдосконалення кримінального законодавства щодо фінансування тероризму та відчутне посилення санкцій для фінансових установ за порушення правил комплаєнсу. Однак, незважаючи на те, що нове законодавство вирішило деякі проблеми технічної відповідності, рейтинги безпосередньої ефективності залишилися незмінними – на рівні помірних та низьких – як і було раніше. Законодавчі зміни не призвели до миттєвого збільшення кількості обвинувачувальних вироків у справах про легалізацію злочинних доходів або до різкого зростання обсягів конфіскованих активів корупціонерів.

Попри виклики воєнного часу національна правоохоронна та антикорупційна система продемонструвала відчутний зсув у парадигмі розслідування злочинів щодо ВК/ФТ. Основою цих змін стала повноцінна та незалежна діяльність НАБУ, САП та ВАКС, а також поступове перезавантаження механізмів розшуку та управління активами через АРМА. У цей період суспільство та міжнародні партнери стали свідками низки безпрецедентних кримінальних проваджень щодо найвпливовіших корупціонерів, представників олігархату та колишніх бенефіціарів системних банків, чиї складні схеми відмивання капіталу роками залишалися поза ефективним фокусом правосуддя. З погляду методології взаємних оцінок, суттєве зростання кількості обґрунтованих підозр і переданих до суду багатоепізодних справ є значним індикатором спроможності органів фінансової розвідки та досудового слідства. Водночас основним випробуванням для системи залишається судова перспектива цих резонансних проваджень. Оскільки аудиторі оцінюють реальну ефективність не за кількістю гучних медійних затримань, а виключно за статистикою остаточних обвинувачувальних вироків та пропорційністю стягнутого в дохід держави майна, здатність антикорупційної вертикалі подолати процесуальні затягування та довести ці справи до обвинувального фіналу стане ключовим аргументом для міжнародних експертів MONEYVAL.

Проте найбільш технологічним та правовим викликом для України в контексті майбутньої оцінки є сфера віртуальних активів. Відсутність дієвого профільного законодавства створила значну прогалину, проте наразі основним пріоритетом на 2025-2026 роки визначено просування та фінальне ухвалення оновленого законопроектів № 10225-д, що синхронізує українське правове поле з європейським регламентом MiCA, класифікуючи цифрові активи та запроваджуючи суворе ліцензування криптовалютних платформ із обов'язковими процедурами KYC та вимогами до прозорості капіталу. Вже зараз Україна готується до імплементації міжнародної системи CARF, що забезпечить автоматичний обмін даними про транзакції постачальників послуг віртуальних активів на глобальному рівні.

Отже, варто наголосити, що для успішного проходження оцінювання у 2027 р. (відповідно до офіційних графіків) Україні вже недостатньо просто ухвалювати прогресивні європейські закони. Держава повинна продемонструвати беззаперечну взаємодію між підрозділом фінансової розвідки, правоохоронними органами та оновленою судовою системою. Лише реальні обвинувачувальні вирокі за масштабне відмивання грошей, відчутна конфіскація незаконних активів та жорсткий комплаєнс-нагляд за інноваційними фінансовими ринками дозволять довести MONEYVAL, що українська система є ефективною навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. What are fatf mutual evaluations? FATF. 2022. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/methodology/Handout-5th-Round-Methodology.pdf.coredownload.pdf>.
2. Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT/CPF Systems. FATF. 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/methodology/FATF-Assessment-Methodology-2022.pdf.coredownload.inline.pdf>.
3. Ukraine's measures to combat money laundering and the financing of terrorism and proliferation. MONEYVAL's Mutual Evaluation Report of Ukraine. 2017. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Mutualevaluations/Mer-ukraine-2017.html>.
4. Follow-Up Report to Ukraine's progress in strengthening measures to tackle money laundering and terrorist financing. Moneyval 2nd Follow-Up Report-Ukraine. 2020. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Mutualevaluations/Fur2-ukraine-2020.html>.

Ребчинська С.Д., студентка 4 курсу, ФНБПМВ
Науковий керівник: Поплавський П.Г., к.е.н.,
ст. викладач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аграрний сектор є одним з провідних, який розвиває економіку нашої країни. До початку повномасштабного військового вторгнення РФ саме аграрій займав третю сходинку за величиною надходжень в національну економіку та стабільно демонстрував зростання на рівні 5-6%. Частка сільськогосподарського виробництва у структурі ВВП України становила 16 % разом з переробкою. У 2021 році експорт продукції агропромислового комплексу приніс Україні близько 27,3 млрд. дол. США та становив 41% всієї експортної виручки країни. Тоді Україна займала перше місце у світі з міжнародної торгівлі соняшниковою олією, третє місце з ріпаком і четверте з ячменем, а також була значним експортером іншої сільськогосподарської продукції. Завдяки великій площі родючих земель, сприятливому клімату і достатнім інвестиціям, Україна здатна була не тільки наповнити бюджет і забезпечувати своїх громадян продовольством, але й експортувати сільськогосподарську продукцію для мільйонів людей в Азії, Африці, на Близькому Сході й інших регіонах світу, які цього потребували. [1]

Успіх України ґрунтується на її незмінних конкурентних перевагах, які зберігаються навіть під час війни. До них належать:

- *Значні земельні ресурси.* Україна володіє приблизно 42 мільйонами гектарів сільськогосподарських земель (не враховуючи окуповані території), що відкриває широкі перспективи для агробізнесу.
- *Сильний експортний потенціал.* Незважаючи на воєнні умови 2022 року, експорт агропродовольства досяг 23,6 мільярда доларів США, що свідчить про стійкість сектору, демонструючи лише незначне зниження порівняно з рекордом 2021 року.
- *Інноваційний підхід.* Застосування сучасних технологій, таких як точне землеробство, біотехнології та енергозберігаючі рішення, приваблює інвесторів, зацікавлених у максимальній ефективності використання земельних ресурсів.

Але воєнний стан спричинив трансформацію інвестиційного клімату в аграрному секторі, який зазнає значних втрат. З початку війни основними проблемами, з якими стикається сільськогосподарський сектор є:

- окупація території України;
- логістичні проблеми;
- цілеспрямовані обстріли сільськогосподарської техніки;
- нестача робочої сили;
- наявність нерозірваних боєприпасів та замінована велика кількість земель.

За статистичними даними Україна втратила 19,3% своїх орних земель. Наразі понад 5 мільйонів гектарів цих земель простоюють, а 188 000 квадратних кілометрів знаходяться під загрозою знищення та забруднення через військові операції.

Аналізуючи стан агропромислового комплексу можна виділити кілька критичних проблем. Однією з них є зростаючий диспаритет між внутрішніми та експортними цінами на агропродукцію. Якщо на початку агресії різниця для зернових становила близько 40 доларів за тону, то наразі вона сягає 150 доларів, що свідчить про значне погіршення цінової кон'юнктури для виробників. 2022 рік відзначився й суттєвим скороченням обсягів виробництва: зернових культур – на 37% (до 54 млн тонн), а олійних – на 24% (до 17,5 млн тонн) порівняно з попереднім періодом. Військові дії також завдали колосальних збитків інфраструктурі агросектору: зруйновано або пошкоджено численні підприємства, а втрати в основних виробничих засобах оцінюються майже в 270 млрд грн, що становить 17-18% від їх загальної вартості. Ці фактори призвели до зменшення капіталізації сільського господарства у 2023 році майже на 8,7 млрд доларів США.

Безпековий фактор також став провідним каталізатором спричиняючи кардинальні зміни та спровокував регіональну перебудову активності в інвестуванні. Бо значно підвищився попит саме на землі та перебудову інфраструктури в західних областях, що не дивно. Підприємці хочуть більш безпечніші умови для ведення бізнесу. Водночас на прифронтових територіях підприємці опинилися в край скрутному становищі: втрачаючи доступ до земельних ділянок, масштабного знищення складської інфраструктури, неможливістю обслуговувати кредитні зобов'язання, які були взяті до 2022 року. Це спричинило кардинально різні ситуації по обидва боки різних регіонів. Зокрема, підприємства в зонах активних бойових дій зіткнулися з повним припиненням банківського кредитування. За словами в.о. голови правління Укрґазбанку Родіона Морозова, у перші місяці повномасштабної агресії банки з іноземним капіталом, керуючись об'єктивними ризиками, переорієнтувалися на обслуговування діючого портфеля та мінімізували роботу з новими клієнтами. Натомість, державні банки взяли на себе функцію ключового кредитора для аграрного сектору. Але дефіцит фінансово-кредитних ресурсів виник і тільки поглиблює дисбаланс в інвестиційному ландшафті. [2]

Логістичні обмеження стали наступною перешкодою для залучення інвестицій. Блокада портів змусила експортерів переорієнтуватися на сухопутні маршрути, але логістичні витрати залишаються високими. Глобальні геополітичні чинники ще більше ускладнюють ситуацію: ескалація воєн на Близькому Сході призводить до зростання цін на доставку приблизно на 4 долари на тону, що знижує конкурентоспроможність

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

української продукції на міжнародному ринку. До того ж блокада Ормузької протоки практично припинила експорт до країн Перської затоки, які імпортують приблизно 5 мільйонів тонн зерна щорічно. [3]

Бойові дії серйозно впливають і на стан навколишнього середовища, а саме на масштабну та довгострокову деградацію довкілля, зокрема якість ґрунту його системи й води. Гірничодобувна діяльність на землі, пошкодження від обстрілів, зсуви, знищення техніки залишена на полях та інші ознаки вказують про те, що ґрунтовий покрив зазнає пошкоджень і в майбутньому це матиме руйнівні наслідки не тільки для екосистеми, якості врожаю, але й для здоров'я людей.

Незважаючи на значні виклики, спричинені війною, деякі українські агрохолдинги продемонстрували трансформацію роботи. Вони активно знаходять нові логістичні рішення, диверсифікують ринки збуту для зниження ризиків та зменшення залежності від одного регіону, впроваджують сучасні технології для оптимізації виробництва та встановлюють співпрацю з іноземними компаніями. Можна виділити підприємства, які успішно це застосовували це: ТОВ «Агросем», ПрАТ МХП, АТ Kernel та ТОВ «ГАС-агро».

Уряд України також активно підтримував агробізнес, запровадивши низку заходів:

- спрощення бюрократичних процедур для агровиробників;
- дозвіл на використання сільськогосподарської техніки без реєстрації;
- спрощення імпорту насіння;
- введення нульової ставки акцизного податку та зниження ПДВ на паливе до 7%.

Ці заходи були критично важливі, щоб стабілізувати інвестиційний клімат. Бо значною мірою це було можливо завдяки державній підтримці та міжнародній допомозі, зокрема можна виділити програму "Доступні кредити 5-7-9%". За словами Олександра Ільїна, фінансового директора Ukragit, саме поєднання нульової відсоткової ставки та 80% портфельної гарантії дозволяє аграріям отримати життєво важливе фінансування обігових коштів у найкритичніший момент. Примітно, що навіть за спрощених умов кредитування та відсутності жорстких вимог до застави, відсоток дефолтів у малому та середньому агробізнесі був вкрай низьким, що є яскравим свідченням стратегічного підходу та відповідальності українських аграріїв. Також інвестування в українське сільськогосподарське машинобудування стимулюється через програму часткової компенсації вартості вітчизняної техніки, що є частиною державної політики "Зроблено в Україні". На 2026 рік уряд виділив 1,8 млрд грн на ці цілі. З моменту відновлення програми її можливостями скористалися 8,6 тис. агропідприємств, що призвело до придбання 13,7 тис. одиниць техніки на загальну суму близько 9,9 млрд грн. Вінницька область є яскравим прикладом успішної реалізації програми: протягом 2025 року аграрії регіону інвестували у 553 одиниці вітчизняної техніки, отримавши компенсацію в розмірі 71,5 млн грн. [4]

Існує й програма державного страхування сільськогосподарських культур, що реалізується постановою Кабінету Міністрів України, спрямована на забезпечення безперервного та стабільного розвитку агробізнесу. У Державному бюджеті 2026 року на це передбачено 60 млн грн та встановлено компенсацію частини сплачених страхових премій, а саме:

- до 60% - для агровиробників, що працюють у прифронтових громадах;
- до 45% - для інших сільгоспвиробників.

Було отримано і значну фінансову підтримку від міжнародних партнерів, таких як Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, а також урядів Німеччини, Японії та Канади.

Важливим кроком стала також ініціатива Уряду України щодо впровадження програми «ДАР» (Державний аграрний реєстр) – сучасної електронної системи, покликаної полегшити життя українським аграріям. Після реєстрації та надання згоди, кожен агровиробник отримує персональний електронний кабінет, куди автоматично збираються дані про його діяльність, земельні ресурси та тваринництво з інших державних реєстрів. Ця система, подібна до європейських аналогів, дозволяє зареєстрованим фермерам претендувати на державні субсидії, пільгові кредити та міжнародну технічну допомогу. Запуск "ДАР" є важливим етапом на шляху України до членства в ЄС. Вже на початку вересня 2022 року були запуснені перші програми підтримки для дрібних та середніх виробників, що передбачали виплати за гектари землі.

Попри безпрецедентні труднощі, які є зараз Україна створює умови для поступового поліпшення інвестиційної привабливості свого аграрного сектору. Ключові зусилля зосереджені на кількох напрямках:

- Зміцнення правової бази та підтримка інвесторів. Активна робота урядового офісу та прийняття закону про значні інвестиції, що гарантує стабільні умови для інвесторів. У планах – цифровізація дозвільних процедур та підвищення прозорості судів.

- Розвиток фінансових інструментів. Розширюється програма "Доступні кредити 5-7-9%", а також залучаються міжнародні партнери для створення фондів страхування військових ризиків та довгострокового кредитування "зелених" та переробних проєктів.

- Курс на євроінтеграцію відкриває доступ до фінансових інструментів ЄС та нових ринків, а запровадження "зелених" стандартів підвищує конкурентоспроможність української агропродукції.

- Масштабний розвиток інфраструктури. Плани відновлення передбачають значні інвестиції в логістику (порти, сухопутні маршрути), іригацію та будівництво потужностей для зберігання та переробки.

- Деретуляція та спрощення процедур. Досвід воєнного часу показав ефективність спрощення регулювання (реєстрація техніки, імпорт насіння, податкові пільги). Закріплення цих заходів та подальше зниження адміністративного тиску стануть важливим чинником покращення інвестиційного клімату.

Всі ці кроки в сукупності покликані не лише стабілізувати ситуацію, а й забезпечити приплив інвестицій, життєво важливих для модернізації та розвитку аграрного сектору у післявоєнний період.

Підводячи підсумки, воєнні дії значно змінили умови ведення аграрного бізнесу в Україні, вплинувши на виробництво, логістику та експорт сільськогосподарської продукції. У цьому контексті інвестиції та державна підтримка аграрної сфери набувають критичного значення, оскільки вони сприяють збереженню виробничого

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

потенціалу та забезпеченню продовольчої безпеки країни. Саме інвестиції, як всередині, так і зі сторони, повинні застосовуватись розумно, не лише, щоб повернутися до повоєнних обсягів виробництва, але й для глибокої та якісної трансформації галузі, яка прагне стати рівноправним учасником Європейського Союзу. Забезпечення економічної стабільності аграрного сектору залишається ключовим чинником загальної економічної стійкості держави та підвищення добробуту її громадян. Відтак, адаптація аграрного бізнесу до нових реалій є важливим, бо дозволить не лише мінімізувати негативні наслідки, але й повною мірою використати наявні можливості для розвитку.

Список використаних джерел:

1. Особливості інвестування аграрного сектору в Україні в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // *Перспективи та інновації науки.* – Режим доступу: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/13758/13824>
2. Фінансування під обстрілами: як бізнес і банк вибудували модель підтримки агросектора в умовах війни [Електронний ресурс] // *Агробізнес сьогодні.* – Режим доступу: <https://agro-business.com.ua/2017-09-29-05-56-43/item/34894-finansuvannia-pid-obstrilamy-ia-biznes-i-bank-vybuduvaly-model-pidtrymky-ahrosektora-v-umovakh-viiny.html>
3. Війна на Близькому Сході б'є по українському агросектору [Електронний ресурс] // *Finteco.* – Режим доступу: <https://finteco.com.ua/article/34725-viyna-na-blyzkomu-skhodi-b-ie-po-ukrainskomu-ahrosektoru/>
4. Державна підтримка агросектору: компенсація 25% вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва [Електронний ресурс] // *Вінницька обласна військова адміністрація.* – Режим доступу: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/75901-derzhavna-pidtrymka-ahrosektoru-kompensatsiia-25protsent-vartosti-silskohospodarskoi-tekhniky-vitchyznianoho-vyrobnnytstva>

Рожанчук В.С., здобувач магістерського рівня вищої освіти
Науковий керівник: Абрамова І.В., д.е.н.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Досвід країн, що пережили збройні конфлікти та зуміли відновити економіку, набуває для України стратегічного значення. Серед таких прикладів особливий інтерес становить Боснія і Герцеговина (БіГ), де у 1992–1995 роках тривала кровопролитна війна, яка призвела до масштабної руйнації господарського комплексу. Порівняльний аналіз досвіду БіГ дозволяє виокремити як ефективні практики відновлення, так і помилки, яких Україна має уникнути.

Наслідки боснійського конфлікту були катастрофічними: до кінця 1995 року ВВП країни скоротився до 10–30% від довоєнного рівня, ВВП на душу населення впав нижче 500 доларів США, понад 100 тисяч осіб загинули, а близько 2,2 мільйона стали переміщеними особами [1]. Відновлення розпочалося практично одночасно з завершенням бойових дій завдяки залученню міжнародних фінансових інституцій – Світового банку та МВФ, – які ще до підписання Дейтонських угод у листопаді 1995 року розпочали оцінку збитків і розробку пріоритетної програми реконструкції [2].

Стратегія відновлення БіГ спиралася на чотири ключові напрями: стабілізацію макроекономіки та створення нових економічних інституцій; відновлення фізичної інфраструктури; залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ); та поступову ринкову трансформацію. Важливим інструментом монетарної стабілізації стало запровадження у 1998 році конвертованої марки, прив'язаної до євро через режим currency board, що забезпечило інвесторам необхідну передбачуваність [3]. Перший пакет допомоги МВФ, схвалений у травні 1998 року на суму 60,6 млн SDR, закріпив чотири ключові принципи: фіксований валютний курс, бездефіцитний бюджет, зовнішня фінансова підтримка та структурні реформи для переходу до ринку [4]. З 1996 року Міжнародна асоціація розвитку (МАР) Світового банку інвестувала в БіГ понад 2,8 млрд доларів [5]. Загальний обсяг іноземної допомоги від Світового банку, ЄС та інших донорів склав 5,1 млрд доларів, що стало вирішальним чинником відновлення [6].

Попри відчутний поступ, досвід БіГ виявив низку системних проблем. По-перше, децентралізована модель врядування, закріплена Дейтонськими угодами, ускладнила координацію реформ і збереження єдиного економічного простору [7]. По-друге, приватизація відбувалася непрозоро і в інтересах політично пов'язаних груп, що уповільнило розвиток приватного сектору [6]. По-третє, відновлення надмірно залежало від зовнішнього фінансування, замість того щоб розбудовувати внутрішні виробничі потужності. Результатом стала деіндустріалізація: частка переробної промисловості у ВВП скоротилася до 13,9%, тоді як сектор послуг займає 64,4% [8]. Рівень безробіття серед молоді перевищував 62% ще у 2015 році [7], а відтік населення набув масштабів демографічної катастрофи.

Водночас чимало здобутків БіГ заслуговують на увагу України. Серед них – рання розбудова монетарних інституцій та забезпечення фінансової стабільності; структурована взаємодія з донорами під координацією Світового банку; курс на євроінтеграцію як стимул реформ (БіГ отримала статус кандидата в члени ЄС у 2022 році [9]); а також успіх у відновленні банківського сектору – до початку 2022 року частка непрацюючих кредитів скоротилася з 15% до 5,2% [9]. Знаковим визнанням трансформації стало переведення БіГ у 2014 році зі статусу реципієнта МАР до статусу донора, офіційно підтвержене у 2023 році [5].

Ці уроки мають безпосереднє значення для України, масштаб руйнувань у якій значно перевищує боснійський. На відміну від БіГ, Україна зберегла неперервність державного управління та має потужніший стартовий потенціал для відновлення [8]. Аналітики пов'язують майбутнє зростання з енергетичним переходом і цифровою реформою [10], а не лише з традиційною реконструкцією інфраструктури. Для України критично важливо уникнути залежності від зовнішньої допомоги на шкоду внутрішньому виробництву, не допустити корупційної приватизації та забезпечити прозору, інклюзивну модель відновлення. Мобілізація діаспори, цифрова модернізація публічного управління та пришвидшений курс на членство в ЄС мають стати ключовими детермінантами стійкого зростання.

Таким чином, досвід Боснії і Герцеговини засвідчує, що постконфліктне економічне відновлення є тривалим процесом, що потребує поєднання міжнародної підтримки, інституційної спроможності та внутрішньої політичної волі. Для України він слугує не лише дороговказом, а й застереженням: успішна реінтеграція у світову економіку можлива лише за умови системних реформ, а не лише відбудови зруйнованого.

Список використаних джерел:

1. Bosnia and Herzegovina and the International Monetary Fund. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnia_and_Herzegovina_and_the_International_Monetary_Fund.

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

2. Bosnia and Herzegovina and the World Bank Group: 30 Years of Partnership. World Bank. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/bosniaandherzegovina/brief/bosnia-and-herzegovina-and-the-world-bank-group-30-years-of-partnership>.
3. Bosnia and Herzegovina: A Post-Conflict Economy at the Crossroads. Finance Fusion Hub / Medium. 2024. URL: <https://medium.com/@financefusionhub/bosnia-and-herzegovina-a-post-conflict-economy-at-the-crossroads-10eebcfce60b>.
4. IMF Press Information Notice: Article IV Consultation with Bosnia and Herzegovina. IMF. 1998. URL: <https://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/28/04/53/pn9849>.
5. How the World Bank is helping Bosnia and Herzegovina's economy. Euronews. 2024. URL: <https://www.euronews.com/business/2024/07/27/how-the-world-bank-is-helping-bosnia-and-herzegovinas-economy>.
6. Bosnia and Herzegovina: Post-Conflict Economy at the Crossroads. Finance Fusion Hub / Medium. URL: <https://medium.com/@financefusionhub/bosnia-and-herzegovina-a-post-conflict-economy-at-the-crossroads-10eebcfce60b>.
7. Bosnia and Herzegovina: Turning the Economy Around. IMF. 2016. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2016/09/06/NA090916BosniaandHerzegovina>.
8. From War Zones to Work Zones. Conflict and Civicness Research Blog / LSE. 2024. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/crp/2024/08/28/from-war-zones-to-work-zones/>.
9. BTI 2026 Bosnia and Herzegovina Country Report. BTI Project. URL: <https://bti-project.org/en/reports/country-report/BIH>.
10. Post-Conflict Economic Recovery: Rebuilding Economies After War. Economic Lens. 2025. URL: <https://economiclens.org/post-conflict-economic-recovery-rebuilding-economies-after-war/>.

Самарська О.Б., студентка 1-го курсу ОС «Бакалавр»
 ОП «Міжнародні економічні відносини»
 Науковий керівник: Абрамова І.В., д.е.н.,
 доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
 Державний університет «Житомирська політехніка»

ВАЖЛИВІСТЬ ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до визначення Міністерства фінансів України, облігації внутрішніх державних позик (ОВДП) – це цінні папери, що розміщуються на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [1].

Мета дослідження – оцінити рівень обізнаності громадян щодо ролі облігацій внутрішньої державної позики під час війни, а також визначити, яким формам збереження заощаджень вони надають перевагу.

Міністерство фінансів, здійснює випуск (емісію) державних облігацій з метою фінансування дефіциту державного бюджету та рефінансування державного боргу [1]. В умовах повномасштабної війни внутрішній ринок ОВДП є другим за обсягом джерелом фінансування державного бюджету після зовнішніх запозичень (рис.1).

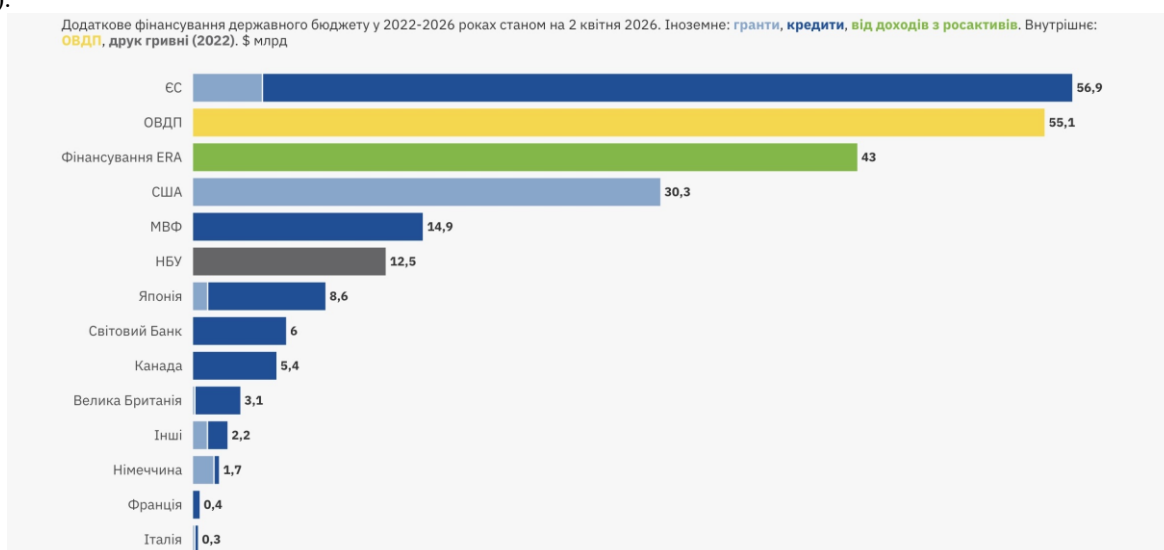

Рис. 1. Додаткове фінансування державного бюджету станом на 2 квітня 2026 р.

Джерело: [2, 3, 5].

У 2026 р. Міністерство фінансів планує залучити через ОВДП до 420 млрд грн [2]. За даними Національного банку України, у січні–березні 2026 р. уряд залучив від розміщення ОВДП понад 158 млрд грн в еквіваленті, а загалом від початку воєнного стану – майже 2,185 трлн грн [3]. З точки зору фінансової безпеки держави, внутрішні запозичення є більш раціональними [3, с.98], оскільки при сплаті боргу дохід за ОВДП повертається до громадян, які потім інвестують ці гроші в розвиток економіки, тоді як зовнішній борг робить країну залежною від міжнародних кредиторів.

У проведеному опитуванні брали участь респонденти віком від 18 до 60 років. Результати засвідчили, що 67,6 % опитаних розуміють, що таке облігації внутрішньої державної позики, однак лише 2,9 % фактично купували їх. Основною причиною відмови від купівлі ОВДП респонденти назвали відсутність вільних коштів для інвестування. Водночас варто зазначити, що номінальна вартість однієї ОВДП у національній валюті становить 1000 грн, а також може бути визначена в іноземній валюті – 1000 дол. США або 1000 євро [1; 2].

Отже, навіть за відносно невеликого обсягу заощаджень громадяни мають можливість інвестувати в державні цінні папери. Купуючи коротко- або середньострокові ОВДП, інвестор фактично надає позику державі, а після завершення строку обігу отримує назад номінальну вартість облігації та дохід відповідно до умов її розміщення [1].

Результати опитування також показали, що 32,4 % респондентів не знають, як саме придбати ОВДП, 20,6 % вважають цей інструмент неефективним, а 23,5 % не розуміють, з якою метою громадянам купувати державні облігації. Це свідчить про недостатній рівень фінансової грамотності населення та потребу в активнішій інформаційній роботі щодо переваг і механізму придбання ОВДП. Такий висновок узгоджується з результатами досліджень фінансової інклюзії, у яких доведено, що фінансова освіта, доступність фінансових послуг, цифрові канали обслуговування та довіра до фінансових інституцій є ключовими передумовами залучення населення до використання фінансових інструментів [7; 8; 9].

За результатами опитування, 73,5 % респондентів вважають міжнародну фінансову допомогу найбільш надійним джерелом фінансування державного бюджету під час війни. Натомість 14,7 % опитаних надали перевагу ОВДП, а решта респондентів обрали донати та кредити Міжнародного валютного фонду. Такі результати свідчать про те, що значна частина громадян усе ще сприймає зовнішню фінансову підтримку як більш вагомий ресурс для держави, ніж внутрішні запозичення. Водночас саме ОВДП є інструментом, який дає можливість громадянам безпосередньо долучитися до фінансування потреб держави, підтримки економічної стійкості та зменшення потреби в емісійному фінансуванні.

Окремої уваги заслуговують результати опитування щодо форм збереження заощаджень. Зокрема, 47 % респондентів зберігають кошти на банківському рахунку, 41,2 % – вдома, і лише 5,9 % купують облігації внутрішньої державної позики. Така структура заощаджень демонструє, що значна частина населення обирає пасивні або традиційні форми збереження коштів, тоді як інвестиційні фінансові інструменти використовуються обмежено.

Водночас ОВДП мають важливу податкову перевагу. Відповідно до пп. 165.1.2 ст. 165 Податкового кодексу України, до загального місячного або річного оподаткованого доходу платника податку не включаються доходи у вигляді процентів, нарахованих на державні цінні папери. Крім того, згідно з пп. 165.1.52 ст. 165 Податкового кодексу України, не включається до оподаткованого доходу інвестиційний прибуток від операцій з державними цінними паперами, емітованими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної фінансової політики [4]. Це робить ОВДП більш привабливими порівняно з окремими іншими формами збереження коштів, зокрема банківськими депозитами, доходи за якими підлягають оподаткуванню.

Таким чином, ОВДП поєднують у собі кілька важливих функцій: є інструментом фінансування державного бюджету, формою залучення внутрішніх заощаджень, засобом підтримки фінансової стійкості держави та доступним інвестиційним інструментом для населення. Їхнє ширше використання громадянами залежить не лише від рівня доходів, а й від фінансової грамотності, довіри до державних інституцій та зрозумілості механізму придбання облігацій.

Висновок. Державні облігації, які випускає Міністерство фінансів України, є одним із найбільш надійних інвестиційних інструментів в Україні, оскільки їх погашення та виплата доходу забезпечуються державою. Купуючи ОВДП, громадяни фактично позичають кошти державі, підтримують фінансування бюджету, сприяють зміцненню внутрішнього фінансового ринку та зменшенню залежності України від зовнішніх кредиторів. Крім того, залучення коштів через ОВДП може зменшувати потребу в емісійному фінансуванні, що є важливим чинником стримування інфляційного тиску. Водночас результати опитування засвідчили, що більшість респондентів вважають міжнародну фінансову допомогу надійнішою за державні облігації, а низький рівень практичного використання ОВДП населенням пояснюється насамперед нестачею вільних коштів, недостатньою обізнаністю та браком розуміння переваг цього фінансового інструменту.

Список використаних джерел:

1. Облігації внутрішніх державних позик України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> (дата звернення: 03.04.2026).
2. Інвестиції українців в ОВДП перевищили 120 млрд грн – за рік вкладення зросли більш ніж на 50 %. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/investitsii_ukraintsiv_v_ovdp_perevishchili_120_mlrd_grn__za_rik_vkladennia_zrosli_bils_h_nizh_na_50-5607 (дата звернення: 02.04.2026).
3. Ukraine's Government Borrows Equivalent of Over UAH 158 Billion through Auctions to Sell Domestic Government Debt Securities since Early 2026, and almost UAH 2,185 Billion Total since Martial Law Was Imposed. National Bank of Ukraine. 02.04.2026. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/iz-pochatku-2026-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju--obminu-ovdp-na-auksionah-ponad-158-mlrd-grn-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu---mayje-2-185-mlrd-grn> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 30.04.2026).
6. Мазур А. М. Державні запозичення та їх вплив на фінансову безпеку. С. 98–100. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0248a355-9a2e-4a97-8416-cf683e9862f9/content> (дата звернення: 15.04.2026).
7. Abramova I., Nedilska L., Kurovska N., Martyniuk H. Financial Inclusion in the Context of Sustainable Development of Rural Areas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43, No. 3. P. 328–336. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.29>.
8. Абрамова І. В. Фінансові важелі державної підтримки сільського розвитку: європейський досвід і вітчизняні реалії. *Проблеми економіки*. 2021. № 3. С. 132–139. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-132-139>.
9. Abramova I. Dataset: Expert Survey on Financial Inclusion of the Population during Martial Law in Ukraine. Zenodo. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17107659>.
10. Абрамова І. В. Євроінтеграційні імперативи трансформації фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад : монографія. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. 290 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663514>.

Сергєєва Ю.Ж., студентка 1 курсу
спеціальності СЗ «Міжнародні відносини», ФНБПМВ
Наумчук К.М., доктор філософії з публічного управління
та адміністрування, доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНИ

Демократія, яка визначається як правління політичного прийняття рішень представниками, обраними на конкурентних виборах [1, с. 154], постає одним із ключових факторів трансформації сучасної системи міжнародних відносин. Після краху біполярного світу глобальний перехід до демократії перетворився на один із головних напрямів розвитку світової спільноти, нерозривно пов'язаний із глобалізацією міжнародного життя [2, с. 8]. Масштабність демократизації, яка охопила більшість людства, свідчить про якісну зміну стану світового співтовариства, де демократія почала виконувати роль стратегічної мети зовнішньої політики провідних держав та міждержавних об'єднань [2, с. 9; 3, с. 301]. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження впливу демократичних процесів на формування порядку денного сучасних міжнародних відносин, адже поширення й утвердження демократії стає чинником, що суттєво модифікує міждержавну взаємодію, породжуючи як нові можливості для співпраці, так і серйозні виклики.

Теоретичним підґрунтям осмислення ролі демократії в міжнародних відносинах виступає ліберально-ідеалістична парадигма, вершиною якої стала теорія демократичного миру. Її фундаментальний принцип полягає в тому, що демократичні держави між собою не воюють, а отже, глобальне поширення демократичних цінностей є передумовою для уникнення нових глобальних військових конфліктів [4, с. 86]. Ця ідея сягає філософії І. Канта, який у праці «До вічного миру» розробив постулат про те, що республіканський (демократичний) устрій держав сприяє виключенню війни з історії [4, с. 89]. На сучасному етапі Б. Рассет стверджує, що демократично організовані політичні системи є миролюбнішими у взаєминах з іншими демократіями, і в міжнародній системі немає чітких прикладів війни між суверенними стабільними демократіями [4, с. 90].

Ліберальний інституціоналізм розвинув цю тезу, показуючи, що мирне співіснування забезпечується не лише внутрішнім устроєм держав, а й діяльністю міжнародних інституцій. Неоліберали, зокрема Р. Когейн, наголошували, що важливою умовою миру є відкрите міжнародне економічне середовище, яке створює майданчики для діалогу та співпраці [помилкове посилання]. Демократична перебудова світу, таким чином, постає не лише як внутрішньополітичне явище, а й як глобальний проект, що має забезпечити стабільність міжнародних відносин.

Втім, реалістична традиція в теорії міжнародних відносин пропонує ґрунтовну критику теорії демократичного миру. Для реалістів мир – це не моральний імператив, а гра з нульовою сумою, де мир і війна змінюють один одного в нескінченному циклі [4, с. 95]. З точки зору реалізму, мир є результатом балансу сил або панування гегемона, а не інституційних особливостей режиму. Як показав Г. Фарбер, емпіричні дослідження свідчать про «демократичний мир» лише в період після Другої світової війни, тоді як до 1914 року демократії були більш схильні до війни, ніж інші режими [4, с. 96]. Більш того, К. Лейн наголошував, що силова політика залишалася ключовою навіть у відносинах між демократичними державами, а конкуренція часто спричиняла більшу нестабільність, ніж її відсутність [4, с. 96]. Так званий «мир переможця» (victor's peace), заснований на гегемонії, є в очах реалістів єдиною можливою формою стабільності [4, с. 95].

Конструктивістська та марксистська критика розширюють розуміння обмеженості ліберального підходу. Конструктивісти вказують на культурну, історичну та політичну зумовленість самого концепту «демократичного миру», який є проекцією західного досвіду на незахідні суспільства без урахування їхньої специфіки [2, с. 12]. Марксистичні та структуралістичні звертають увагу на те, що ліберальний мир маскує структурну нерівність у світовій економіці, і що справжній мир неможливий без соціальної та економічної справедливості [4, с. 97]. Таким чином, незважаючи на привабливість, теза про автоматичний мир між демократіями нашоується на суттєві заперечення, що підкреслюють складність та багатовимірність міжнародної реальності.

Історична динаміка глобальних хвиль демократизації дає змогу простежити, як саме демократія ставала фактором міжнародних відносин на практиці. Дослідники виділяють три основні хвилі, остання з яких розпочалася у 1974 р. з падінням португальської диктатури та призвела до встановлення демократичних режимів у десятках країн Азії, Європи та Латинської Америки [3, с. 306-307]. Однак на межі ХХ–ХХІ ст. виникла нова, четверта хвиля демократизації, особливістю якої стало те, що перехід до демократичних форм правління здійснюється завдяки зовнішнім чинникам – «гуманітарним інтервенціям», застосуванню військової сили та політичному тиску [3, с. 308]. Саме у цей період демократія остаточно перетворюється на активний інструмент світової політики, а її просування стає виправданням для втручання у внутрішні справи суверенних держав.

Яскравим прикладом практичного застосування теорії демократичного миру стали військові операції, вмотивовані необхідністю ліквідації авторитарних режимів. Війна НАТО в Косово 1999 р. подарувала міжнародним відносинам концепцію «гуманітарної інтервенції», яка, однак, не призвела до утвердження стабільної демократії, залишивши регіон у стані замороженого конфлікту [4, с. 92]. Інтервенція в Ірак (2003) та

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

повалення режиму М. Каддафі в Лівії (2011) продемонстрували провал силового насадження демократії, спричинивши колапс державних інститутів, громадянські війни та гуманітарні катастрофи [4, с. 94-98]. Як зазначають І. Горобець та А. Мартинов, спроби впровадити теорію демократичного миру на практиці, як правило, зазнають провалу через неможливість поширити у глобальному масштабі одноманітну форму політичного устрою [4, с. 99]. Гібридний світовий конфлікт, що постає внаслідок такої політики, здійснюється у форматі санкцій, інформаційних операцій та дипломатичних війн [4, с. 87].

Водночас демократизація, навіть за умов її суперечливості, справляє глибинний вплив на всю систему міжнародних відносин, знижуючи, за певних обставин, рівень конфліктності. Демократичні держави з набагато меншою ймовірністю вступають у військове протиборство одна з одною, що сприяє формуванню «зон миру» в глобальному масштабі [2, с. 13]. Однак важливо розуміти, що демократія в міжнародних відносинах означає не лише внутрішній устрій держав, а й активну участь у міжнародних справах усіх країн, великих і малих, багатих та бідних, що передбачає повагу до демократичних принципів у процесах взаємодії [2, с. 9]. Міжнародний контекст демократизації має враховувати культурно-цивілізаційну специфіку політичного розвитку незахідних країн, оскільки демократія не може насаджуватися, якщо вона породжує загрозу дестабілізації [2, с. 12]. Відмова від нав'язування єдиних моделей та врахування національно-державних умов визрівання демократичних інститутів є необхідною умовою для того, щоб демократія виконувала функцію стабілізації, а не дестабілізації світового порядку [2, с. 13].

Таким чином, демократія у XXI столітті виступає потужним, але неоднозначним фактором формування сучасних міжнародних відносин. З одного боку, вона закладає нормативну основу для мирного співіснування держав, створює інституційні механізми запобігання конфліктам і сприяє формуванню глобального середовища, в цілому сприятливого для співпраці. З іншого боку, спроби силового «експорту демократії» та нехтування історичними особливостями інших цивілізацій призводять до зростання міжнародної напруженості, «гібридних» конфліктів і підривають довіру до самої ідеї демократичного миру. Сучасний світовий порядок потребує змішаних міжнародних відносин, де ліберальний економічний порядок поєднуватиметься з оборонним реалізмом та визнанням різноманіття політичних форм [2, с. 13]. Саме здатність демократії до самокорекції та врахування плюралізму думок визначатиме її подальшу роль у глобальному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Горобець І., Мартинов А. Теорія демократичного миру за умов кризи постбіполярної системи міжнародних відносин. *Консенсус*. 2022. № 4. С. 86–101.
2. Застава І. Вплив глобальної демократизації на сучасні міжнародні відносини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 2 (406). С. 7–13.
3. Лозовицький О. С. Глобальні демократичні процеси як основа цивілізаційного самовизначення сучасних держав. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 2 (94). С. 300–311.
4. Паніна І. Г. Дослідження миру: основні теоретичні перспективи. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 92–107.

Сокольніков Т.О., здобувач вищої освіти бакалаврського рівня
Куташев І.В., проф. кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту, д.політ.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка

ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ У ГРАЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Індустрія азартних ігор ідеально підходить для відмивання злочинних коштів. Вона включає широкий спектр підприємств, які швидко здійснюють великі транзакції (часто готівкою), такі як фізичні казино, онлайн-казино, бари та клуби з покерними автоматами, а також як фізичні, так і онлайн-сервіси спортивних ставок. Більше того, це велика галузь, яка зростає в геометричній прогресії. У 2021 році світова індустрія азартних ігор отримала рекордні доходи, досягнувши 87,2 мільярда євро в Європі. [1]

Той факт, що злочинці можуть використовувати цю галузь для відмивання грошей, не є чимось зовсім новим. Однак масштаби, в яких це відбувається, все ще можуть шокувати, особливо в країнах із нібито суворими заходами протидії відмиванню грошей. Наприклад, казино Crown у Мельбурні та Перті, Австралія, зіткнулися зі звинуваченнями у відмиванні сотень мільйонів доларів через їхні казино між 2014 і 2019 роками за допомогою програм «джанкет», у яких казино та туроператори сприяли періоду азартних ігор гравцями з вищими рейтингами з іноземних юрисдикцій. Аналогічно, звіт Комісії Каллена малює яскраву картину величезних сум, відмитих через ігрову індустрію в Британській Колумбії, Канада.

Найпоширеніший спосіб відмивання грошей через фізичне або онлайн-казино – це просто конвертувати брудні гроші у фішки або електронний баланс, грати в азартні ігри протягом короткого періоду часу, а потім вивести кошти в готівку. У 2006 році адвоката з Вірджинії було засуджено за відмивання 250000 доларів США таким чином у казино Taj Mahal в Атлантик-Сіті. Після переказу 250000 доларів США розкрадених коштів на гральний рахунок він придбав маркер казино на 10000 доларів США, програв 1000 доларів США та вивів решту коштів.

Варіанти цієї тактики введення та виведення коштів можуть включати розподіл грошей на кілька менших рахунків для ставок або запит на те, щоб виведені кошти були доступні в іншій юрисдикції.

У звіті Комісії Каллена окреслено складніший варіант, так звану Ванкуверську модель, яка використовувалася для відмивання сотень мільйонів доларів через британські колумбійські казино з 2008 по 2018 рік. Ця модель поєднує елементи традиційного методу відмивання грошей «Хавала» [2] з тактикою «готівка входить, готівка виводиться»:

Особа в юрисдикції Х (яка може бути причетна до злочинної діяльності або ні) прагне вивезти великі суми коштів за межі юрисдикції та потенційно обійти закони про вивезення готівки.

Особа перераховує кошти злочинному угрупованню в юрисдикції Х, а потім прямує до юрисдикції Y.

Злочинне угруповання в юрисдикції Х організовує для своїх співників, розташованих у юрисдикції Y, передачу еквівалентної суми початкового переказу особі, яка зараз перебуває в юрисдикції Y (здебільшого у формі готівки, отриманої злочинним шляхом, яку злочинне угруповання має відмити).

Людина заходить у казино та переводить гроші на фішки, перш ніж зробити кілька невеликих ставок та вивести кошти.

Потім особа обмінює фішки на чисті гроші, відмивши кошти для злочинної групи шляхом початкового переказу та обійшовши закони про вивезення готівки своєї юрисдикції заради власної вигоди.

Ширші правові рамки повинні зобов'язувати казино проводити належну перевірку клієнтів, а також належним чином виявляти, реєструвати та повідомляти про підозрілу поведінку. Як відправну точку, казино повинні бути зобов'язані подавати звіти про підозрілі операції (SPO) державним органам, подібним до банків та інших визначених нефінансових підприємств та професій (DNFBP).

Можуть бути встановлені додаткові зобов'язання для запобігання потраплянню незаконних коштів у гральний бізнес. Наприклад, Канада запровадила вимогу для відвідувачів казино, які бажають здійснювати готівкові операції на суму понад 10000 канадських доларів, надати докази законних джерел коштів. Наступного року вартість підозрілих транзакцій, про які повідомлялося до канадського підрозділу фінансової розвідки, знизилася майже на 90 % [3].

Коли програми боротьби з відмиванням коштів не є надійними або не впроваджені належним чином, або коли вимоги щодо звітності не дотримуються, правоохоронні органи та регуляторні органи повинні вживати додаткових та відповідних заходів, достатньо суттєвих для запобігання майбутнім порушенням. Кримінальні, цивільні або адміністративні санкції повинні бути застосовані як для підприємств азартних ігор, так і для окремих осіб, які відмивають кошти.

Гральний бізнес є високоризиковою сферою, часто пов'язаною з корупцією, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та діяльністю організованих злочинних угруповань. В Україні він був заборонений у 2009–2020 роках, але продовжував існувати нелегально. У міжнародній практиці гральний бізнес також асоціюється з відмиванням коштів і фінансуванням злочинної діяльності.

Організатори азартних ігор насамперед з російськими зв'язками були активними учасниками організованої злочинності, які надавали інформацію про гравців і допомагали вербувати їх до вчинення тяжких злочинів проти державної та громадської безпеки. Нагадаємо, що ще в 2023 році ряд організаторів азартних ігор потрапили під

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

санкції за зв'язки з державою-агресором, і ліцензії було анульовано. Зокрема це: ТОВ «Твоя беттінгова компанія» (бренд 1XBET); ТОВ «Поінтлото» (бренд Pointloto1); ТОВ «Плей Фан Інвестмент» (бренд Фан Спорт); ТОВ «Покерматч.ЮА» (бренд PokerMatch); ТОВ «Паріматч» (бренд Parimatch).

Наразі ще щодо ряду організаторів азартних ігор встановлені їх зв'язки з державою-агресором. Крім того, в Україні працюють і нелегальні вебсайти, які пов'язані з компаніями, що потрапили раніше під санкції. Вони продовжують фінансово підтримувати державу-агресора, а також збирають дані про українських гравців з метою їх вербування для вчинення злочинів проти України, зокрема, державної зради, терористичних актів тощо. Так, в межах розслідування діяльності комерційної структури підтверджено зв'язки одного онлайн-казино із представниками рф та москальським капіталом, а також з підсанкційними в Україні суб'єктами. Внаслідок незаконного функціонування на території України цього онлайн-казино здійснювався збір інформації про клієнтів. Таким чином у розпорядженні держави-агресора були персональні дані та відомості про місцезнаходження клієнтів, у тому числі військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань

У 2024 році фіксується масове вербування осіб із залежностями, зокрема через Telegram-групи, для підпалів авто військових та об'єктів ТЦК. Більшість виконавців – молодь або особи, залежні від азартних ігор, алкоголю чи наркотиків [4]. Такі дії кваліфікуються за ст. 114-1 КК України (перешкоджання діяльності ЗСУ) або за ст. 258 КК України як терористичний акт, як, наприклад, підпал Шевченківського ТЦК у Запоріжжі 11.05.2024 [5]. Все це є можливим тому, що недостатньо уваги приділяється сьогодні питанням захисту гравців в азартні ігри від ризиків ігрової залежності, а також недостатністю механізмів контролю за діяльністю легальних організаторів, складністю боротьби з нелегальним гральним бізнесом і масштабами організованої злочинності, яка пронизала галузь грального бізнесу.

В Україні гральний бізнес значною мірою контролюється організованою злочинністю, пов'язаною з рф. Через нього виводяться кошти та збираються дані, зокрема про військовослужбовців, що створює загрозу національній безпеці. москальські спецслужби активно вербують гравців із залежністю для вчинення злочинів і терактів. У кримінальних провадженнях простежується системний зв'язок українського грального бізнесу з державою-агресором. Це вимагає не лише досудового розслідування, а й активної розвідувальної та контррозвідувальної діяльності СБУ.

Отже, відмивання грошей – це серйозна проблема, яка впливає на казино по всьому світу, а недотримання законодавства в сфері протидії відмиванню грошей може мати серйозні наслідки для економіки. Чітке розуміння схем відмивання грошей, вжиття ефективних заходів може допомогти запобігти цій незаконній діяльності. Кримінальні штрафи часто недостатні для стримуючого ефекту, особливо для казино з річним оборотом від сотень мільйонів до мільярдів. У відповідь на справу Crown уряд Австралії збільшив максимальний штраф за дисциплінарне стягнення в десять разів до 10 мільйонів австралійських доларів.

Також можна було б запровадити низькі пороги звітності для подання повідомлень про підозрілі операції (ППО), хоча це може мати небажаний побічний ефект перевантаження підрозділів фінансової розвідки, які отримують та обробляють ППО.

Список використаних джерел:

1. Europe's gambling revenues will increase 7.5% in 2021, but down significantly on pre-pandemic levels – new data. 22 December 2021. URL: <https://www.egba.eu/news-post/europes-gambling-revenues-will-increase-7-5-in-2021-but-down-significantly-on-pre-pandemic-levels-new-data/>
2. The role of Hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Role-hawalas-in-ml-tf.html>
3. Commission of Inquiry into Money Laundering in British Columbia Final Report. June 2022. URL: <https://cullencommission.ca/files/reports/CullenCommission-FinalReport-Full.pdf>
4. М'ясищев О., Раєвський Д. Третій місяць в Україні регулярно палять машини військових. Для цього росіяни знаходять підлітків, боржників і залежних, яким обіцяють по \$1 000. Як влаштована схема «легких грошей». 08 серпня 2024 р. URL: <https://babel.ua/texts/109717-vzhe-tretyi-misyac-v-ukrajini-regulyarno-pidpalyuyut-mashini-viyskovih-dlya-cogo-rosiyani-znahodyat-pidlitkiv-borzhnikiv-i-zaleznhih-yakim-obicyayut-po-1-000-yak-vlashtovana-sya-shema>
5. Снежина П. У Запоріжжі намагалися підпалити будівлю ТЦК. URL: <https://suspline.media/zaporizhzhia/745017-u-zaporizzi-namagalisa-pidpaliti-budivlu-tck/>

**Черниш Х.С., студентка групи П-14, спеціальності D8
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Павліченко І.М., ст. викладач
кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»**

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Повномасштабна війна в Україні стала одним із ключових факторів, що вплинули на функціонування світової економіки у XXI столітті. В умовах глобалізації економічні процеси є взаємопов'язаними, тому військовий конфлікт такого масштабу спричиняє значні трансформації не лише на національному, а й на міжнародному рівнях. Актуальність дослідження зумовлена тим, що війна призвела до порушення глобальних ланцюгів постачання, загострення енергетичної та продовольчої кризи, зростання інфляції та уповільнення темпів економічного розвитку у багатьох країнах світу. Особливо важливим є те, що ці процеси відбуваються на тлі постпандемічного відновлення світової економіки, що значно посилює їх негативний ефект. Тобто, дослідження впливу війни в Україні на розвиток світової економіки є важливим для розуміння сучасних економічних процесів та формування ефективних механізмів реагування на глобальні виклики.

Проблематика впливу війни в Україні на розвиток світової економіки перебуває у центрі уваги як міжнародних інституцій, так і провідних науковців. Теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми досліджували такі вчені, як: Г. Жила, З. Пічкурова, К. Вашист, О. Азімова, О. Гетманенко, С. В. Онищенко, В. В. Венгер, І. С. Піляєв, Н. І. Романовська та інші. У їхніх працях аналізуються трансформації глобальних фінансових ринків, ефективність санкційної політики, а також структурні зміни в енергетичному та продовольчому секторах світової економіки. Окрема увага приділяється дослідженню інформаційного виміру війни, зокрема ролі медіа як інструменту гібридного впливу та їх значенню у формуванні економічних очікувань і прогнозів. Такий підхід свідчить про комплексний характер сучасних досліджень, що поєднують економічний, політичний та інформаційний аспекти.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз впливу повномасштабної війни в Україні на розвиток світової економіки та визначення ключових економічних наслідків цього процесу. Для досягнення поставленої мети доцільно дослідити основні канали впливу війни на глобальні економічні процеси, проаналізувати зміни у міжнародній торгівлі, енергетичній і продовольчій сферах, а також оцінити вплив війни на макроекономічну стабільність різних країн світу.

Повномасштабна війна в Україні стала одним із наймасштабніших військових конфліктів у Європі з часів Другої світової війни та суттєво вплинула на розвиток світової економіки. З початком активної фази бойових дій у лютому 2022 року було завдано значних руйнувань критичній інфраструктурі, промисловим об'єктам і транспортній системі країни. За оцінками міжнародних організацій, зокрема ООН, Світового банку та МВФ, вже на початковому етапі війни економічні втрати України перевищили 100 млрд доларів США. Водночас конфлікт викликав швидку реакцію міжнародної спільноти, яка проявилася у запровадженні масштабних санкцій проти Російської Федерації, наданні військової та гуманітарної допомоги Україні, а також перегляді зовнішньоекономічної політики багатьох держав [3, с. 94].

У ширшому контексті війна стала потужним дестабілізуючим фактором для глобальної економіки. Її вплив має комплексний характер і проявляється через взаємопов'язані економічні процеси, серед яких особливе значення мають порушення міжнародної торгівлі, енергетичних ринків, фінансової системи та глобальних ланцюгів постачання. В умовах постпандемічного відновлення ці фактори значно посилити існуючі дисбаланси та сформували нові ризики для світового господарства.

Насамперед доцільно розглянути наслідки війни безпосередньо для України. Головним результатом збройного конфлікту стали значні людські втрати та масштабна гуманітарна криза. Війна, що розпочалася призвела до руйнування житлової, транспортної та промислової інфраструктури, що суттєво ускладнило функціонування економіки. Особливо гострою проблемою стало масове переміщення населення: понад 6,5 млн були змушені залишити свої домівки, причому значна частина виїхала за межі країни, а інші стали внутрішньо переміщеними особами [1, с. 8]. Це створило додаткове навантаження як на економіку України, так і на економіки приймаючих держав.

Економічні наслідки для України проявляються у скороченні обсягів виробництва, руйнуванні підприємств, зниженні інвестиційної привабливості та порушенні функціонування ключових секторів економіки. Значних втрат зазнав аграрний сектор: скорочення посівних площ, нестача ресурсів, руйнування логістичних маршрутів і складських потужностей призвели до зменшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції. У результаті погіршилася продовольча безпека, що вплинуло не лише на внутрішню ситуацію, але й на глобальні ринки.

Водночас війна суттєво вплинула на світову економіку. Одним із перших проявів стало порушення глобальних ланцюгів постачання. Через блокування морських портів і знищення транспортної інфраструктури

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

значно скоротилися обсяги експорту української продукції, зокрема зерна, металів і сировини. Це призвело до дефіциту окремих товарів на світових ринках і, відповідно, до зростання їх вартості.

Особливо гостро постала проблема продовольчої безпеки. Україна та Російська Федерація є ключовими гравцями на світових агропродовольчих ринках: на них припадає близько 27 % експорту пшениці та понад половина світової торгівлі соняшниковою олією і насінням. Така концентрація постачання робить глобальний ринок вразливим до криз. Найбільше це відчувають країни, що розвиваються, зокрема держави Африки, значна частина яких залежить від імпорту зерна з цих країн. Водночас Україна займає важливе місце і на ринку кукурудзи, забезпечуючи значну частку світового експорту [5, с. 166].

У структурі світової торгівлі сільськогосподарською продукцією ці країни зберігають стратегічне значення. У 2021 році їхня частка у світовому експорті пшениці становила близько 30 %, при цьому Україна забезпечувала близько 16 % експорту кукурудзи, тоді як частка Росії була значно меншою. Також їх спільна частка у постачанні соняшникової олії сягала приблизно 78 %. Важливим є і ринок добрив, де Росія займає провідні позиції у світі. Унаслідок цього близько 50 країн значною мірою залежать від імпорту зерна з цих держав [4].

Через війну нормальне функціонування цих ринків було порушене. Обмеження експорту, руйнування логістики та зниження обсягів виробництва призвели до різкого скорочення пропозиції на світових ринках. У результаті світові ціни на пшеницю та інші сільськогосподарські товари значно зросли, досягнувши рекордних рівнів [2].

Окрім продовольчого аспекту, важливим чинником впливу стала енергетична криза. Російська Федерація є одним із найбільших постачальників нафти, природного газу та інших енергоресурсів. Введення санкцій та обмеження постачання енергоносіїв спричинили різке зростання цін на світових енергетичних ринках. Особливо відчутним це стало для країн Європи, які традиційно залежали від імпорту російського газу. Унаслідок цього значно зросли витрати на виробництво, транспортування та енергозабезпечення, що негативно позначилося на економічній активності.

Зростання цін на енергоносії та продовольство стало одним із ключових факторів посилення інфляції у світі. За оцінками міжнародних фінансових інституцій, зокрема Міжнародного валютного фонду, війна значно посилила вже існуючий інфляційний тиск, який сформувався ще в період постпандемічного відновлення економіки. Подорожчання енергії, продуктів харчування та сировинних ресурсів призвело до загального підвищення рівня цін і зниження купівельної спроможності населення. При цьому інфляція найбільше вплинула на соціально вразливі групи населення, посилюючи економічну нерівність у світі. У відповідь на ці виклики центральні банки змушені були посилювати грошово-кредитну політику, зокрема підвищувати відсоткові ставки, тоді як уряди – запроваджувати заходи підтримки населення для компенсації зростання вартості життя. Це, своєю чергою, створює складні економічні компроміси та стримує темпи економічного зростання [1, с. 8–9].

Війна також негативно вплинула на міжнародну торгівлю та інвестиції. Зростання геополітичної напруги призвело до підвищення рівня невизначеності, що змусило компанії переглядати свої стратегії розвитку. Багато підприємств були змушені змінювати логістичні маршрути, шукати нових постачальників або скорочувати обсяги діяльності. Одним із важливих наслідків стало зниження впевненості бізнесу та інвесторів, що негативно позначилося на інвестиційному кліматі. Світові фінансові ринки болісно відреагували на початок війни: ціни на активи опинилися під тиском, а інвестори почали переорієнтовуватися на більш безпечні активи, такі як долар США, золото та державні облігації. Водночас фондові індекси демонстрували спад, а країни з економіками, що розвиваються, стикнулися з відтоком капіталу та девальвацією національних валют. У підсумку інвестори стали більш обережними, що призвело до зниження інвестиційної активності та посилення ризиків на фінансових ринках [3, с. 95].

Наслідком також стало зростання фіскального навантаження на держави. Уряди змушені збільшувати витрати на оборону, підтримку енергетичної безпеки та соціальну допомогу, зокрема біженцям. Це обмежує можливості для фінансування інших сфер економіки та може призводити до зростання державного боргу.

Важливим є також регіональний аспект впливу війни. Європа зазнала найбільшого економічного тиску через енергетичну залежність і географічну близькість до зони конфлікту. Країни Кавказу та Центральної Азії відчули негативні наслідки через економічний спад у Росії та зменшення грошових переказів. У країнах Близького Сходу та Північної Африки підвищення цін на продовольство та енергію спричинило соціально-економічну напругу. Субсахарська Африка зіткнулася з ризиком уповільнення відновлення після пандемії, тоді як країни Латинської Америки та Азії відчули вплив через загальне уповільнення світової економіки [2].

Отже, повномасштабна війна в Україні стала одним із ключових чинників трансформації світової економіки. Вона спричинила не лише гуманітарну кризу та значні економічні втрати в Україні, але й масштабні зміни на глобальному рівні. Порушення ланцюгів постачання, зростання цін на продовольство й енергоносії, посилення інфляційного тиску та уповільнення економічного розвитку суттєво вплинули на стабільність світової економічної системи.

Водночас війна стала каталізатором структурних змін, зокрема переорієнтації торговельних потоків, формування нових економічних зв'язків і посилення ролі енергетичної незалежності. Зростає значення регіональної інтеграції та внутрішніх ринків, що свідчить про поступову зміну моделі глобального економічного розвитку. У цих умовах подальша динаміка світової економіки залежатиме від тривалості конфлікту, рівня міжнародної співпраці та здатності країн адаптуватися до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Вашист К., Азімова О., Хантер Л. Вплив війни в Україні на світову економіку: огляд зарубіжних медіа. *Образ*. 2022. № 3 (40). С. 6–16.
2. Галіані С. Як війна в Україні впливає на економіку у світі. *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Гетманенко О. О. Економіка війни: вплив сучасних військових конфліктів на глобальну економічну стабільність. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 4 (286). С. 90–101.
4. Жила Г. Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
5. Жила Г. Вплив війни в Україні на економічний розвиток, наслідки для світової торгівлі. *Галицький економічний вісник*. 2023. Т. 81, № 2. С. 164–170.

Чуприна М.О., здобувач вищої освіти групи МЕ-11
Науковий керівник: Панченко О.С., асистент кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЗОЛЮЦІЙ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН ЩОДО АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ У ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

З 2014 року триває збройна агресія РФ проти України, яка у 2022 році переросла у фазу повномасштабної війни і становить безпрецедентну загрозу для міжнародного миру та безпеки загалом. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання механізмів міжнародного права, зокрема діяльність Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Після початку повномасштабної агресії у 2022 році роль Генеральної Асамблеї ООН значно зросла. Її резолюції стали важливим інструментом фіксації позиції міжнародного співтовариства щодо агресії, окупації територій та відповідальності держави-агресора.

Попри те, що такі резолюції формально не є юридично обов'язковими, у сучасній міжнародно-правовій доктрині вони розглядаються як потенційне джерело формування міжнародного звичаєвого права, зокрема через формування *opinio juris* шляхом колективного голосування держав.

Відповідно до Статуту ООН, Генеральна Асамблея є головним дорадчим органом, який має право обговорювати будь-які питання в межах Статуту та надавати рекомендації державам [3]. Її рішення мають рекомендаційний характер і не є обов'язковими для виконання. Водночас резолюції Генеральної Асамблеї відображають узгоджену позицію значної частини держав світу. У сучасних умовах, коли Рада Безпеки ООН часто не може діяти через право вето, значення Генеральної Асамблеї ООН зростає.

У науковій доктрині визнається, що резолюції можуть:

- підтверджувати існування міжнародно-правових норм;
- сприяти їх формуванню;
- виступати доказом *opinio juris*.

Таким чином, вони поступово набувають не лише політичного, а й правового значення.

Терміни «практика» та «визнання її за обов'язкову» не завжди повністю розкривають сутність звичаєвої норми міжнародного права. Практика у широкому розумінні охоплює весь обсяг фактів, обставин їх виникнення, умови реалізації та інші фактори, що супроводжують діяльність суб'єктів міжнародного права. Важливо серед усієї сукупності подій встановити саме юридично значущі факти, які мають міжнародно-правове значення та є проявом правової компетенції держави або її офіційних представників.

Практику як елемент звичаєвої норми становить сукупність актів, що демонструють реалізацію державою влади та суверенітету за певних умов і в межах компетенції її офіційних органів. Це можуть бути як вербальні форми (заяви, ноти, виступи), так і конклюдентні дії (голосування, укладення угод, застосування санкцій, дипломатична практика). Водночас встановлені та проаналізовані факти практики, які виражають ставлення держави до певної міжнародної проблеми (підтримка, засудження, погодження, протест), можуть свідчити про визнання норми за обов'язковою, тобто про наявність *opinio juris*.

Визнання обов'язковості норми зазвичай має демонстративний характер і виражається через офіційні дії або заяви держави. При цьому відсутність позиції держави або її мовчання не завжди можна розглядати як визнання обов'язковості норми. Відповідно до підходу міжнародного права, міжнародний звичай формується на основі двох елементів:

- практики держав (матеріальний елемент);
- *opinio juris* (психологічний елемент – переконання у юридичній обов'язковості відповідної поведінки).

Як зазначав Р. Мюлерсен, практика та *opinio juris* є «двома сторонами однієї монети»: їх можна розділяти для аналітичних цілей, але вони не можуть існувати окремо один від одного [1, с. 79].

Тривалий час у міжнародному праві основна увага приділялася саме практиці держав, і деякі науковці (зокрема Гуггенхайм та Кельзен) навіть пропонували відмовитися від *opinio juris* як елемента міжнародного звичаю. Проте міжнародні судові органи сформували підхід, відповідно до якого для встановлення існування звичаєвої норми необхідна наявність обох елементів [1, с. 80].

Термін *opinio juris* означає переконання держав у тому, що певна практика є юридично обов'язковою. Його ввів французький юрист Франсуа Жене наприкінці XIX століття для розмежування юридично обов'язкових звичаїв від звичайних соціальних або моральних правил поведінки. У сучасній доктрині міжнародного права важливе значення для встановлення *opinio juris* має колективне голосування держав у міжнародних організаціях, насамперед у Генеральній Асамблеї ООН. Голосування за резолюції, декларації та інші акти міжнародних організацій може свідчити про:

- підтримку певного правила поведінки;
- визнання його юридично обов'язковим;
- формування міжнародної звичаєвої норми;
- заперечення проти формування такої норми (у разі голосування проти або утримання) [1, с. 82].

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

Таким чином, колективне голосування держав є важливим доказом наявності *opinio juris*, оскільки воно відображає офіційну позицію держав щодо обов'язковості певних норм міжнародного права та може відігравати значну роль у процесі формування міжнародного звичаю [1, 2]

Після повномасштабного вторгнення РФ Генеральна Асамблея ООН ухвалила низку резолюцій, що засуджують такі дії. Найбільш показовими з точки зору фіксації глобального *opinio juris* стали:

- Резолюція ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Агресія проти України», яка різко засудила вторгнення РФ, визнала його порушенням Статуту ООН та висунула вимогу до РФ негайно, повністю і беззастережно вивести всі свої збройні сили з території України (підтримала 141 держава) [4];

- Резолюція ES-11/4 від 12 жовтня 2022 року «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН», яка засудила організацію РФ так званих «референдумів» у Донецькій, Херсонській, Луганській і Запорізькій областях та їх спробу незаконної анексії. Зажадала від РФ скасувати ці рішення (отримала рекордну підтримку – 143 голоси) [5];

- Резолюція ES-11/5 від 15 листопада 2022 року «Сприяння здійсненню правосуддя та відшкодуванню шкоди, завданої агресією проти України». Визнала РФ відповідальною за виплату репарацій Україні та підтримала створення Міжнародного реєстру збитків (заклала фундамент для міжнародного компенсаційного механізму, «За» - 94 держави) [6].

Підсумовуючи можемо сказати, що резолюції Генеральної Асамблеї ООН формально не є обов'язковими джерелами міжнародного права, однак їх значення у сучасній міжнародно-правовій системі постійно зростає. В умовах, коли Рада Безпеки ООН часто не може ухвалювати рішення через право вето, саме Генеральна Асамблея стає важливим майданчиком для формування узгодженої позиції держав щодо найважливіших міжнародних проблем, зокрема агресії проти України. Колективне голосування держав за резолюції Генеральної Асамблеї ООН може виступати доказом наявності *opinio juris*, тобто переконання держав у юридичній обов'язковості певних норм поведінки. Сукупність таких голосувань, офіційних заяв держав та їх дипломатичної практики формує міжнародну практику, яка разом з *opinio juris* утворює міжнародний звичай.

Таким чином, резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо агресії проти України, підтримані значною більшістю держав світу, можна розглядати не лише як політичні акти, але і як елемент формування норм міжнародного звичаєвого права. Вони фіксують позицію міжнародного співтовариства щодо заборони агресії, невизнання окупації територій та відповідальності держави-агресора, що у перспективі може сприяти трансформації цих положень у загальнообов'язкові норми міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Андрейків А. І. Роль міжнародних судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів; Одеса, 2016. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ce774df-8721-46da-9967-595ce2dfaa3c/content>.

2. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: характер і значення у контексті війни РФ проти України. *Юридична книга*. URL: <https://jurkniga.ua/contents/rezolyutsii-generalnoi-asamblei-oon-kharakter-i-znachennya-u-konteksti-viyuni-rf-proti-ukraini.pdf>.

3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

4. Aggression against Ukraine : Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022 (ES-11/1). *United Nations*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/293/36/pdf/n2229336.pdf>

5. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations: Resolution adopted by the General Assembly on 12 October 2022 (ES-11/4). *United Nations*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf>

6. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine : Resolution adopted by the General Assembly on 15 November 2022 (ES-11/5). *United Nations*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/696/63/pdf/n2269663.pdf>

Сергєєва Ю.Ж., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Шевчук А.В., д.і.н., проф., проф., кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ЄС ПІД ТИСКОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. стало тектонічним зрушенням у системі європейської безпеки, безпрецедентним викликом для всього цивілізованого світу та, зокрема, для Європейського Союзу. Як зазначено у Версальській декларації лідерів ЄС: «Росія повернула війну у Європу» [3, с. 4]. Ця подія не лише змусила ЄС переглянути власну безпекову та оборонну політику, але й стала потужним каталізатором для фундаментальної трансформації його дипломатичної служби, яка до цього функціонувала в парадигмі «м'якої сили». Російсько-українська війна оголила інституційну неготовність європейської дипломатії ефективно протидіяти військовій агресії, що й зумовило прискорену еволюцію її структур, функцій та інструментів.

Історично формування дипломатичної служби Європейського Союзу пройшло складний шлях від суто економічного представництва до інституціоналізованої структури, однак тривалий час вона залишалася обмеженою у сфері безпеки та оборони. Як зазначають дослідники, ще з моменту заснування перших інформаційних представництв Європейського об'єднання вугілля та сталі у 1950-х рр., а згодом і делегацій Європейської Комісії, їхня діяльність концентрувалася майже виключно на економічних питаннях [6, с. 205]. Така ситуація зберігалася десятиліттями, оскільки держави-члени не бажали передавати на наднаціональний рівень чутливі питання оборони. Навіть після інституціоналізації Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) за Маастрихтським договором, оборонні питання були формально виключені зі сфери її компетенції [6, с. 206].

Лісабонський договір 2009 р. став проривом, створивши Європейську службу зовнішніх справ (ЄСЗС) під керівництвом Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, який поєднав функції голови Ради закордонних справ та віце-президента Комісії [7, с. 53]. Ця реформа була покликана надати ЄС змогу «говорити одним голосом» на міжнародній арені. Проте, попри формальне розширення повноважень, ЄСЗС на практиці залишалася зосередженою на економічній дипломатії, а її роль у військово-політичних питаннях була радше номінальною. Такий стан речей призвів до того, що до 2022 р. європейська дипломатія виявилася не готовою ефективно протидіяти російській агресії дипломатичними засобами [6, с. 207].

Саме тому повномасштабна війна Росії проти України спричинила глибоку трансформацію дипломатії ЄС у трьох ключових вимірах: політико-військовому, економічному та концептуальному.

По-перше, відбулася безпрецедентна мілітаризація зовнішньої політики ЄС. Вперше в історії Європейський Союз профінансував закупівлю та постачання летальної зброї для третьої країни через Європейський фонд миру [2, с. 47; 5, с. 203]. Станом на травень 2022 року ЄС виділив на ці потреби близько 2 млрд євро [2, с. 47]. Це стало прямим порушенням попередньої доктрини «цивільної сили» (civilian power), запропонованої Ф. Дюшеном, яка передбачала використання виключно економічних та дипломатичних засобів для досягнення зовнішньополітичних цілей [2, с. 45]. Створення Місії ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) для підготовки українських військових стало ще одним свідченням переходу від «м'якої» до «жорсткої» сили в арсеналі європейської дипломатії.

По-друге, кардинально посилюється економічний тиск на агресора через санкційну політику. Якщо санкції, запроваджені після анексії Криму в 2014 році, мали переважно точковий характер, то після 24 лютого 2022 року вони набули секторального та системного виміру [2, с. 47-48]. Ключовим елементом стала поступова відмова від російських енергоносіїв, яка стала можливою завдяки плану REPowerEU. Цей план передбачає диверсифікацію джерел енергії, збільшення імпорту зрідженого природного газу з альтернативних джерел та розвиток відновлюваної енергетики [1, с. 35; 4, с. 157-158]. У результаті ЄС вдалося суттєво скоротити імпорт вуглеводнів із Росії, хоча цей процес і виявив проблему відсутності єдиної позиції серед держав-членів, яскраво продемонстровану блокуванням нафтового ембарго з боку Угорщини [1, с. 36].

По-третє, відбувається відхід від концепції «нормативної сили» (Normative Power Europe), яка тривалий час домінувала в науковому та політичному дискурсі ЄС. Ця концепція, за визначенням І. Маннерса, передбачала здатність ЄС впливати на інших через привабливість власного досвіду, а не через військову міць [2, с. 45]. Однак війна змусила ЄС переформувати свою зовнішньополітичну ідентичність. У науковому дискурсі цей злам дедалі частіше описують терміном «Zeitenwende» (зміна епох), що підкреслює фундаментальний характер зрушень у безпековому мисленні та дипломатичній практиці ЄС [5, с. 50-51]. Відтепер дипломатія Союзу балансує між просуванням демократичних цінностей та жорстким прагматизмом, спрямованим на захист безпосередніх геополітичних інтересів. Надання Україні та Молдові статусу кандидатів на членство в ЄС у червні 2022 року стало не лише символічним актом політичної підтримки, але й геополітичним рішенням, яке підтверджує нову роль ЄС як стратегічного актора [8].

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

Таким чином, російсько-українська війна стала вирішальним чинником прискореної еволюції дипломатичної служби ЄС. Вона каталізувала перехід від переважно економічної та нормативної моделі до більш жорсткої, геополітично зорієнтованої дипломатії, яка активно використовує інструменти військової підтримки та економічного примусу. Війна змусила європейську дипломатію відмовитися від багатьох ілюзій щодо можливості підтримання миру виключно через економічну взаємозалежність [2, с. 46]. Однак ця трансформація не є завершеною. Подальша ефективність оновленої дипломатичної служби ЄС, яка нині проходить серйозний «стрес-тест», залежатиме від її здатності подолати внутрішню фрагментацію та діяти більш скоординовано, швидко й рішуче в умовах нової геополітичної реальності, де Європа прагне відігравати роль не лише «цивільної», а й повноцінної геополітичної сили [2, с. 48; 5, с. 213].

Список використаних джерел:

1. Атаманенко А., Піддубний В. Вплив російсько-української війни на енергетичну безпеку ЄС. *Special Issue '2023. Administrative and Health Sciences*. 2023. С. 35–45.
2. Горюнова Є. О. Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014-2022 рр.). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35 (спецвипуск 7). С. 44–51.
3. Кадиров О. Д. Безпековий вимір Європейського Союзу та його трансформація після початку повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року: магістерська робота: спец. 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / Національний університет «Кієво-Могилянська академія». Київ, 2024. 90 с.
4. Хакімова В. Т. Дипломатія ЄС у постлісабонський період: дис. ... д-ра філос.: 052 Політологія 05 Соціальні та поведінкові науки / В. Т. Хакімова; наук. кер. О. І. Брусиловська; Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова. Одеса, 2025. 262 с.
5. Чернявський А. Л., Завгородня В. М. Вплив російсько-української війни на розвиток європейської дипломатичної служби. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. 75, ч. 3. С. 204–209.
6. Шамраєва В. М., Ткаченко Д. Ю. Еволюція дипломатичної служби Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 52, т. 2. С. 52–56.
7. EU support for Ukraine. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_uk.

Шевчук А.В., д.і.н., проф.,
проф. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Неговелова А.О., студентка групи МВ-5 спеціальності СЗ
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Державного університету «Житомирська політехніка»

УКРАЇНСЬКО-В'ЄТНАМСЬКІ ВІДНОСИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією системи міжнародних відносин під впливом геополітичних зрушень, що спонукає Україну до перегляду зовнішньополітичних пріоритетів та пошуку надійних партнерів на Глобальному Півдні. У цьому контексті Соціалістична Республіка В'єтнам постає як ключовий актор Південно-Східної Азії, один із лідерів АСЕАН та динамічна економіка, що розвивається. Попри багаторічний фундамент дружніх відносин, потужний дипломатичний та економічний потенціал, українсько-в'єтнамська взаємодія потребує якісного оновлення в умовах повномасштабної агресії РФ проти України, логістичних викликів та глобальної боротьби за вплив у регіоні Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Необхідність визначення оптимальних шляхів переходу від сировинної моделі співпраці до науково-технічної, інвестиційної та технологічної кооперації, а також використання В'єтнаму як «вікна» до ринків АСЕАН, зумовлює важливість комплексного аналізу сучасного стану та перспектив двосторонніх відносин.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан та ключові напрями українсько-в'єтнамських відносин у політичній, економічній та військово-технічній сферах, а також визначити стратегічні перспективи їх розвитку з урахуванням транзитивного характеру системи міжнародної безпеки та участі В'єтнаму в повоєнному відновленні України.

Генезис українсько-в'єтнамських відносин бере свій початок від визнання В'єтнамом незалежності України у 1991 р. та встановлення дипломатичних відносин у 1992 р. [3]. Фундаментом двосторонньої взаємодії став Договір про основи відносин дружби і співробітництва [2]. Протягом десятиліть сторони вибудували розгалужену договірно-правову базу, яка сьогодні нараховує понад 20 міждержавних, міжурядових та міжвідомчих угод, що охоплюють сфери від захисту інвестицій до науково-технічного співробітництва. Як зазначається у Спільній декларації, «Високі Договірні Сторони розвиватимуть свої відносини як дружні держави. Сторони засновують свої відносини на взаємній довірі і згоді, керуючись при цьому принципами поваги незалежності, державного суверенітету і рівноправності» [4, стаття 5].

Економічна складова є «локомотивом» двосторонніх відносин. В'єтнам залишається ключовим торговельним партнером України в регіоні Південно-Східної Азії. Навіть у надскладних умовах 2022–2024 рр., попри логістичні труднощі, товарообіг між країнами зберігає певну динаміку [5]. Україна традиційно експортує продукцію агропромислового комплексу (зернові, олію), металопродукцію та товари оборонно-промислового комплексу. Натомість в'єтнамський імпорт представлений електронікою, морепродуктами, текстилем і кавою.

Окремої уваги заслуговує діяльність Міжурядової комісії, яка координує спільні проекти в енергетиці та машинобудуванні. Водночас сучасний стан співпраці вимагає переходу від простої торгівлі сировиною до створення спільних підприємств із високою доданою вартістю. Політичний діалог на вищому рівні, хоч і став менш інтенсивним через об'єктивні причини війни, продовжується через механізми міністерств закордонних справ та міжпарламентські групи дружби. В'єтнам послідовно виступає за мирне врегулювання конфліктів на основі Статуту ООН, що є важливим для української дипломатії на азіатському напрямку.

Важливим фактором «м'якої сили» є багатотисячна в'єтнамська громада в Україні (зокрема в Харкові, Одесі та Києві) та українці у В'єтнамі. Тисячі в'єтнамських громадян, які здобули освіту в українських закладах вищої освіти за радянських часів та в роки незалежності, сьогодні формують так зване «проукраїнське лобі» в бізнес-еліті Ханоя. Культурний обмін та співпраця у сфері освіти залишаються тими містками, що зближують народи попри географічну відстань.

Аналіз сучасного стану двосторонніх відносин дає підстави стверджувати, що потенціал взаємодії між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам перебуває на етапі якісної трансформації. Попри географічну віддаленість і складну безпекову ситуацію в Європі, нині простежуються чітко окреслені стратегічні напрями, які визначатимуть вектор співпраці на найближче десятиліття.

Одним із ключових векторів є посилення інституційної присутності України в регіоні Південно-Східної Азії через так зване «в'єтнамське вікно». В'єтнам, будучи одним із лідерів АСЕАН, відіграє роль важливого медіатора у регіональних процесах. Для української дипломатії критично важливо заручитися підтримкою Ханоя для отримання статусу секторального партнера діалогу з АСЕАН, що відкрило б доступ до зони вільної торгівлі з ринком понад 600 мільйонів споживачів. Зі свого боку, В'єтнам зацікавлений у диверсифікації зв'язків із країнами Східної Європи, де Україна після завершення бойових дій могла б виступити логістичним і виробничим хабом.

Стратегічного значення набуває також перехід від сировинної моделі торгівлі до науково-технічної кооперації. Перспективними нішами тут видаються цифрова трансформація та ІТ-сектор, адже обидві держави демонструють стрімке зростання цифрової економіки. Спільні проекти у сферах кібербезпеки, «розумних міст»

та електронного врядування могли б стати фундаментом для нового технологічного альянсу. Не менш важливою є енергетична модернізація: В'єтнам потребує оновлення об'єктів енергетики, побудованих ще за радянських часів, і українські підприємства енергетичного машинобудування, зокрема виробники турбін та генераторів, мають унікальну експертизу для модернізації в'єтнамських ГЕС і ТЕС. Особливу увагу варто приділити агротехнологіям: ідеться не просто про експорт зерна, а про передачу технологій зрошення, переробки сільськогосподарської продукції та створення спільних підприємств харчової промисловості. Як слушно зазначається в літературі, «В'єтнам як важливий партнер у Південно-Східній Азії може стати для України однією зі сполучних ланок для доступу до АСЕАН та Азіатсько-Тихоокеанського регіону» [1, с. 34].

Потужним, хоча й дещо менш публічним напрямом співпраці залишається військово-технічне співробітництво. В'єтнам традиційно експлуатує велику кількість радянської та пострадянської військової техніки, тому досвід України у модернізації засобів ППО, бронетехніки та розвитку безпілотних систем є надзвичайно цінним для СРВ у контексті посилення національної оборони. Це створює підґрунтя для довгострокових контрактів з обслуговування та навіть спільного виробництва оборонної продукції. Крім того, дедалі частіше обговорюється потенційна участь В'єтнаму в повоєнному відновленні України. Залучення в'єтнамських інвестицій та будівельних компаній до відбудови інфраструктури, житлового сектору та промислових парків могло б стати потужним стимулом для економічного зближення. Адже В'єтнам має успішний і відносно нещодавній досвід швидкої індустріалізації, який може бути адаптований до українських реалій.

Висновок. Стратегічне партнерство України та В'єтнаму має вийти далеко за межі традиційного формату «купуй-продай». Ключ до успіху лежить у створенні взаємозалежних ланцюжків доданої вартості, спільних інноваційних розробках та активному використанні потенціалу «народної дипломатії» – передусім випускників українських вишів, які сьогодні обіймають відповідальні посади в державному управлінні та бізнес-еліті В'єтнаму. В умовах глобальної конкуренції та фрагментації світової економіки поглиблення українсько-в'єтнамського співробітництва є не просто бажаним, а необхідним кроком для зміцнення позицій України в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Крім того, така взаємодія здатна створити диверсифікований економічний тил, що зменшить залежність України від традиційних європейських ринків і сприятиме стабільному економічному зростанню в післявоєнний період. Водночас для України важливо не лише декларувати наміри, але й пропонувати конкретні технологічні рішення, інвестиційні моделі та освітні програми, які б відповідали довгостроковим інтересам В'єтнаму. Лише за умови переходу до взаємовигідної, технологічно насиченої та політично витривалої співпраці українсько-в'єтнамські відносини зможуть реалізувати свій справді стратегічний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Азійський вектор зовнішньої політики України: прагматизм на зміну ілюзіям : монографія / за ред. Б. О. Парахонського. Київ : НІСД, 2011. 160 с. URL: <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2012-04/AZIYA.indd-266b0.pdf> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Договір про основи відносин дружби і співробітництва між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам. 08.06.1996. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/704_050 (дата звернення: 04.04.2026).
3. Офіційний сайт Посольства України в Соціалістичній Республіці В'єтнам. URL: <https://vietnam.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Спільна декларація про встановлення партнерських відносин та всебічного співробітництва між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам. 26.03.2011. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/051_002 (дата звернення: 04.04.2026).
5. Україна та В'єтнам: торговельно-економічне співробітництво: статистичний огляд. *Державна служба статистики України*. URL: <https://vietnam.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/357-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-vjetnamom> (дата звернення: 04.04.2026).

Шульська В.А., студентка 3 курсу групи МВ-3
Науковий керівник: Ксендзук В.В., д.н.держ.упр., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ДОСВІД ЖИТОМИРСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ

У контексті сучасних трансформацій системи міжнародних відносин, посилення глобалізаційних процесів та зростаючого значення нематеріальних ресурсів держави, освітня дипломатія займає все більш вагоме місце як ефективний інструмент реалізації зовнішньополітичної стратегії. Вона є невід'ємною складовою концепції «м'якої сили», яка передбачає досягнення зовнішньополітичних цілей через популяризацію національних цінностей, культури та освітніх здобутків. В умовах повномасштабної війни Україна активно використовує потенціал освітньої сфери як засіб міжнародної комунікації, інструмент формування свого позитивного іміджу на глобальній арені та механізм зміцнення партнерських відносин із іншими країнами.

Освітня дипломатія охоплює систему заходів, спрямованих на розвиток міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки, включаючи академічну мобільність, спільні наукові дослідження, реалізацію міжнародних освітніх програм та залучення іноземних студентів. За визначенням ЮНЕСКО, інтернаціоналізація освіти сприяє зміцненню міжкультурного діалогу, формуванню глобальних компетентностей та розвитку сталого міжнародного партнерства [5]. У цьому контексті освітня дипломатія стає важливим механізмом формування довгострокових міжнародних зв'язків.

Одним із ключових напрямів зовнішньої політики України є інтеграція до європейського освітнього простору. Співпраця з Європейським Союзом реалізується через участь у програмах Erasmus+, Horizon Europe та інших ініціативах, спрямованих на модернізацію освітньої системи, впровадження європейських стандартів та розвиток наукового потенціалу [1]. Згідно з інформацією Європейської Комісії, Україна стабільно посідає провідні позиції серед активних учасників програм Erasmus+. Це свідчить про значну інтеграцію в європейський освітній простір і зростання рівня академічної мобільності. Відповідно до даних Європейської Комісії, Україна входить до числа активних учасників програм академічної мобільності, що сприяє інтеграції її освітнього простору до європейського [3].

Важливу роль в освітній дипломатії відіграють заклади вищої освіти, які слугують прямими посередниками у зміцненні міжнародної співпраці. Яскравим прикладом цього є діяльність Державного університету «Житомирська політехніка», що активно інтегрується у світовий освітній та науковий простір. Університет співпрацює з іноземними закладами освіти в рамках партнерських проектів, бере участь у міжнародних грантових програмах та сприяє розвитку академічної мобільності.

На сьогодні в Житомирській політехніці навчається біля 9000 студентів, працює приблизно 400 науково-педагогічних співробітників, а також налагоджено понад 89 партнерських зв'язків із університетами з-за кордону. Окрім цього, заклад здійснює реалізацію 33 проектів міжнародної академічної мобільності Erasmus+, співпрацюючи з освітніми установами із 14 країн Європейського Союзу та держав-партнерів [8].

Програма Erasmus+ відкриває перед студентами широкі перспективи для навчання в європейських університетах, допомагаючи їм вдосконалювати професійні навички та розвивати міжкультурну компетентність. Житомирська політехніка входить до числа 25 найкращих закладів вищої освіти України за кількістю реалізованих проектів Erasmus+ та займає 15 позицію серед понад 200 українських університетів за рівнем міжнародної кредитної мобільності [8]. Викладачі університету також отримують можливість проходити стажування за кордоном, що суттєво покращує якість освітніх програм. Окрім цього, Житомирська політехніка активно залучає іноземних студентів, сприяючи інтернаціоналізації навчального середовища та зміцненню міжнародного іміджу України. В університеті навчаються студенти з понад 30 країн світу, що підтверджує високий рівень його міжнародної привабливості та ефективність політики інтернаціоналізації освіти [8].

Значну роль у розвитку освітньої дипломатії відіграє також участь університетів у міжнародних наукових програмах, зокрема Horizon Europe, що відкриває доступ до фінансування наукових досліджень та сприяє інтеграції українських науковців у глобальні дослідницькі мережі [2]. За даними Міністерства освіти і науки України, міжнародна діяльність університетів сприяє цифровізації освіти, впровадженню інноваційних технологій та підвищенню конкурентоспроможності української системи освіти [7].

Особливу увагу варто приділити регіональному аспекту освітньої дипломатії, який виражається через співпрацю місцевих громад, органів влади та освітніх закладів із міжнародними партнерами. У цьому контексті місто Житомир слугує яскравим прикладом активної участі в міжнародних освітніх ініціативах. Зокрема, успішне впровадження проекту «Школа майбутнього для України» за підтримки уряду Литовської Республіки демонструє ефективність міжнародного партнерства у сфері освіти та відновлення інфраструктури [6].

Освітня дипломатія також має важливе значення у формуванні позитивного міжнародного іміджу України. Через освітні програми, міжнародні обміни та наукову співпрацю Україна позиціонує себе як держава з високим освітнім потенціалом та відкритістю до співробітництва. За оцінками OECD, інтернаціоналізація освіти є важливим чинником підвищення якості людського капіталу та економічного розвитку держави [4].

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

Реалізація освітньої дипломатії в Україні стикається з низкою викликів, серед яких варто відзначити недостатнє фінансування освітньої галузі, негативний вплив війни на діяльність освітніх установ, зниження рівня академічної мобільності й проблему «відтоку мізків». Однак завдяки міжнародній підтримці та активній співпраці з європейськими партнерами відкриваються нові можливості для подальшого розвитку цієї сфери.

Освітня дипломатія залишається важливим інструментом зовнішньої політики України, сприяючи зміцненню міжнародного авторитету країни, розвитку партнерських відносин і інтеграції до європейського освітнього простору. Як свідчить досвід Житомирської політехніки, регіональні заклади вищої освіти також можуть займати вагомe місце у формуванні позитивного міжнародного іміджу держави та реалізації її зовнішньополітичних пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. European Commission. *Erasmus+ Programme Guide*. 2024. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
2. European Commission. *Horizon Europe Programme Overview*. 2024. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu>
3. European Commission. *Ukraine participation in EU programmes*. 2024. URL: <https://commission.europa.eu>
4. OECD. *Education and Skills Outlook*. 2023. URL: <https://www.oecd.org>
5. UNESCO. *Internationalization of Higher Education*. 2023. URL: <https://www.unesco.org>
6. Житомирська міська рада. *Проект «Школа майбутнього для України»*. 2025. URL: <https://zt-rada.gov.ua>
7. Міністерство освіти і науки України. *Міжнародна діяльність закладів вищої освіти*. 2024. URL: <https://mon.gov.ua>
8. Державний університет «Житомирська політехніка». *Міжнародна діяльність університету*. 2025. URL: <https://ztu.edu.ua/page/394.html>

Юрківський О., к.е.н., доц.,
доц. кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Бардак М., здобувач освітнього ступеня «бакалавр», ФНБПМВ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИХІД НА РИНКИ ЄВРОПИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Події 2022 року докорінно змінили зовнішньоторговельні пріоритети національних виробників, прискорилося входження на ринки ЄС внаслідок скасування мит та обмежень на продукцію українського виробництва.

Відбувається **диверсифікація ринків збуту для українських виробників**. Яке відмічає Сергій Ткачук, від початку повномасштабної війни Україна відкрила **75 нових ринків для експорту**, з них **22 - лише у 2025 році**. Українська продукція розширює власну географію від **Північної Америки до країн Азії та Близького Сходу**. Серед товарів, що отримали нові можливості для експорту або збільшили власну присутність за кордоном, - яйця, молочна продукція, яблука, корми для тварин та інша продукція агропромислового комплексу [1].

Для підтримки експортного потенціалу, окрім роботи безпосередньо експортерів, урядові структури України планують в 2026 році у Європі відкрити **десять експортних центрів**, зокрема - Балтійські країни, і країни Північної Європи [4].

Подібна інформаційно-технічна підтримка національного експорту не обмежується виключно європейським континентом. Активно відриваються логістичні хаби в Північній Африці, яка представляє собою значну кількість платоспроможного населення та розвинену інфраструктуру для продажу багатьох товарних позицій.

Отже, в збільшенні експортного потенціалу необхідно враховувати роль уряду, і не лише в захисній функції, але інформаційній (рис.1) [3].

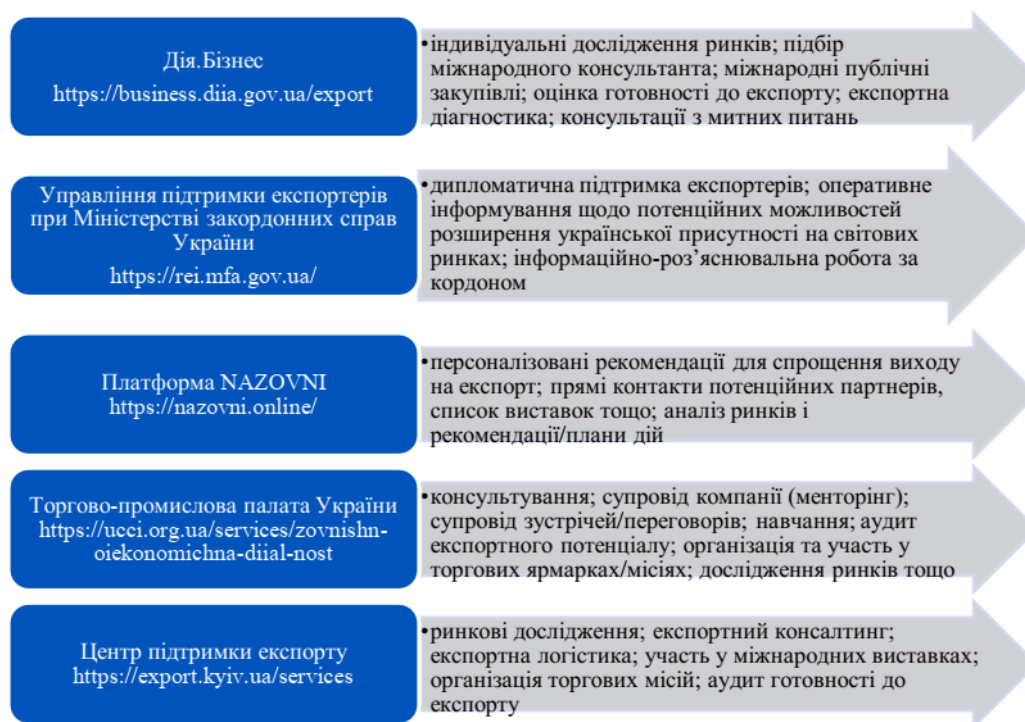

Рис. 1. Інформаційна підтримка експорту

Протягом останніх років, урядові і неурядові організації постійно проводять моніторинг поточної ситуації і можливих загроз. Серед експортної проблематики, які відмічають національні експортери виділяють:

- проблеми стандартизації та сертифікації;
- низька підтримка власного виробника з боку держави;
- відсутність фінансового страхування та доступного кредитування;
- недосконалість державного регулювання, бюрократія;
- тарифні та нетарифні бар'єри;
- логістичні проблеми;
- високі тарифи;
- низька обізнаність підприємств про торговельні можливості;
- іміджеві проблеми України;

Секція 10. Міжнародні відносини і світова економіка в умовах глобальних трансформацій

- неефективність торговельних угод;
- проблеми з отриманням коштів;
- низька підтримка на міжнародних виставках;
- коливання курсу [2].

Отже, підвищення експортного потенціалу та спроможності вітчизняного бізнесу на міжнародних ринках залежить не лише від політики європейських зовнішніх партнерів в тарифному та нетарифному регулюванні, яка в 2022-2023 рр. позитивно вплинула на тимчасове збільшення експорту до ЄС, але і стратегій національних експортерів з їх пов'язаністю з державною політикою українського уряду.

Список використаних джерел:

1. Від експорту до цифровізації. URL: <https://dpss.gov.ua/news/vid-eksportu-do-tsyfrovizatsii-derzhprodspozhyvsluzhba-prezentovala-rezultaty-2025-roku>
2. Результати опитування бізнесу та громадськості щодо оновлення Експортної стратегії України URL: <https://me.gov.ua/view/d3bfd49d-9480-4a56-8951-57153c07499a>
3. Оглядове досє щодо підтримки українських експортерів та стану і тенденцій розвитку українського експорту URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/review_files-fpol/76073.html
4. Україна відкриває експорт дронів. URL: <https://censor.net/ua/n3599521>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ВИРОБНИЦТВА

Розвиток економічної сфери суспільного життя носить різний характер – еволюційний, революційний і залежить від традиційних вже для ринкового та змішаного типів систем факторів виробництва. Якщо за традиційної системи головним фактором виробництва виступали земля та праця, то за переходу до капіталістичних відносин додався ще один базовий фактор капітал.

В сукупності дані фактори ("3-х факторна модель Жана-Батіста Сея") до початку ХХ століття формували базис для початку підприємницької діяльності окремих економічних агентів на тлі економічних криз, появи промислових переворотів, які витіснили ручну працю механізованою, змінили логіку виробничих процесів, спричинили появу менеджменту, маркетингу, мікроекономіки для підвищення ефективності та результативності.

Початок ХХ століття вже пов'язаний з появою такого специфічного фактору виробництва як підприємницькі здібності, які притаманні незначній кількості населення країн світу, але стали важливим при виході з кризових явищ кінця ХІХ, початку ХХ століття, появі нових продуктів, підходів до споживачів.

Не менш важливим і водночас специфічним фактором, поряд з підприємницькими здібностями, для початку діяльності суб'єктів господарювання в середині ХХ та ХХІ століть стала інформація, яка одночасно не лише вплинула на початок нових видів бізнесу (ІТ, нерухомість, посередники тощо), але і стала запорукою управлінського процесу.

Подальша ж інформатизація, постіндустріальний тип економічного розвитку ХХІ століття, інтернет технології змінили підходи до організації та ведення бізнесу, а органічним продовженням стала поява штучного інтелекту. ШІ фактично не лише здійснює революцію у веденні бізнесу, але і стає в середньо строковій та довгостроковій перспективі потужним фактором впливу на економічні процеси, що вимагає відповідної макроекономічної політики урядів [1].

Штучний інтелект як новий фактор виробництва та відповідний функціонал є продовженням:

- Інформації як фактору виробництва, з огляду на безпосередню природу даного фактору;
- Праці як фактору виробництва, з одночасно з позитивними та негативними наслідками для окремих професій;
- Підприємницьких здібностей – як фактору виробництва в контексті пошуку нових ідей, маркетингу, спрощення логістики тощо.

В подальшому штучний інтелект не лише може забезпечувати конкурентні переваги суб'єктів на внутрішньому та міжнародних ринках, а може перетворитися на частину вже капіталу як фактору виробництва фірм та організацій [2], [3].

Список використаних джерел:

1. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри. Міністерство цифрової трансформації України. 2024. 26 червня. URL: <https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/files/research/bila-kniga-z-regulyuvannya-si-v-ukrayini-bacennya-mincifri/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A8%D0%86.pdf?time=1744806741842>
2. Могилевська О. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародні економіку. Київський економічний науковий журнал. 2023. № 1. С. 45–52. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-6>
3. Піжук О. І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3 (89). С. 41–46. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-41-46](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-41-46)